Refik Halid Karay

1

Kronik

Bir Avuç Saçma

İNKILÂP

Refik Halid Karay

Bir Avuç Saçma

Bir Avuç Saçma / Refik Halid Karay

Sertifika No: 10614

Dizgi Meline Pamukçuoğlu
Sayfa tasarım İsmet Sayar
Kapak tasarım Okan Koç
Redaksiyon Recep Coşkun
Yayına hazırlayan Aslıhan Karay Özdaş

ISBN: 978-975-10-3036-8

10 11 12 13   9 8 7 6 5 4 3 2 1

Baskı
İNKILÂP KİTABEVİ BASKI TESİSLERİ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna - İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

Refik Halid Karay

Bir Avuç Saçma

kronik

İNKILÂP

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. "Galatasaray Sultanisi" ve "Mekteb-i Hukuk"ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, Sabah gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte "Aydede" mizah dergisini çıkarmıştır.
Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı "Vahdet" gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, Memleket Hikâyeleri'nde Anadolu gerçeğini; Gurbet Hikâyeleri ve Sürgün gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, Ago Paşa'nın Hatıratı, Kirpinin Dedikleri gibi mizah eserlerinde; Bir Avuç Saçma, Makyajlı Kadın gibi kroniklerinde; Minelbab İlelmihrab ve Bir Ömür Boyunca adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. Anahtar, Nilgün, İki Cisimli Kadın, 2000 Yılın Sevgilisi, Bugünün Saraylısı gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Kitap yayına hazırlanırken yapıtın edebi niteliği göz önünde tutularak yazarın özgün anlatımı korunmuş, gençlerin de yararlanması amacıyla bazı sözcükler dipnotlarla açıklanmıştır.

KUZUYA MERHAMET

Geçen gün, akşam vakti, kapı çalındı. Odamdan hizmetçiye sordum:

"Kimdir o? Ne istiyorlar?"

"Efendim, bir kuzu göndermişler..."

Kuzu mu? Ben canlı hediyeyi pek sevmem; oldukça belalı şeydir. Nereye koyarsın? Nasıl beslersin? Bilhassa besleyip nasıl, acımadan kesersin? Tavuk, kaz, hindi cinsinden ise, şehirdeyiz, kümes bulunmaz; daha iri cins hayvanat için ise ahır lazım.

Senede avuç dolusu kira vererek oturduğumuz evleri koyun gübresi veya tavuk kehlesi[1] ilave ederek büsbütün ahıra çevirmekte de mana yok... Hay aksi şeytan hay! Daha doğrusu, hay dirayetsiz ahbap hay! Köyde kuzudan başka gönderecek bir nesne bulamadın mı? Yüz yumurta, iki okka tereyağı ne kadar makbule geçerdi... Bunların ne beslemesi, ne kesmesi, ne temizlenmesi, hiçbir zahmeti de yoktu; çıt çıt kır, yut; yahut, ekmeğin üstüne sür sür afiyetle ye!

Çatkın suratla yerimden kalktım, kapının önüne vardım. Daha benim ağzımı açmama vakit kalmadan, başı kasketli bir adamın kucağındaki karalı beyazlı, bön yüzlü ve

---

1 kehle: bit

fersiz gözlü bir kuzu "Bee!!" diye yüzüme doğru haykırdı. Bu, "Ben geldim!" der gibi bir şeydi. Safa geldin ama, seni nereye, nasıl misafir etmeli? Hem kuzu sesi hoştur, şirindir, tesirlidir, lakin ağılda, köyde, ovada... Odada değil. Hayvancağızın masum nidası koridorda acayip, yakışıksız, yabancı bir aksiseda hasıl etti; üzerimde nahoş bir tesir yaptı.

Hediye de geri çevrilmez... Ahbabımın izansızlıkta daha ileri varıp bana on beş günlük bir kuzu yerine on beş günlük bir sıpa veya deve yavrusu göndermemiş olmasına şükrederek, bu taze et ve taze yün demetini, hem yumuşak, hem sert, ılık külçeyi bağrıma bastırdım, sofaya aldım. Getiren adam da, başından belayı attığına memnun, kolunu, budunu sallayarak gitti; kapıyı örttük. Ben de kuzuyu kemali nezaketle Mısırlıların mukaddes "Apis"i veya Hintlilerin ilahi ineği, yahut da Siyamlıların beyaz fili cinsinden mübarek bir mahluk imiş gibi, incitmeden halının üstüne bıraktım. Şöyle bir silkindi, sonra, bakınız terbiyesize, ilk işi art ayaklarını gerip yeri şırıl şırıl ıslatmak, sonra da etrafa pıtır pıtır bir kutu kara hap serpmek oldu.

Mersi! Uğurdur, inşallah!

Hizmetçi hemen su, süpürge ve faraş getirmeye koşarken biz, kabahatini, meraklı meraklı, daha ilk defa görüyormuş gibi koklamakta ve kokladıkça hapşırmakta devam eden kuzunun başı ucunda istişareye dalmıştık. Ne yapacaktık? Ben hayvanat içinde ancak kedi ile köpeği severim; zira bunlar, abdest bozmak –hayvanlardan bahsederken bu tabir biraz acayip oluyor ya– hususunda insanlar gibi izan sahibidirler, nerede olursa olsun, vakitli vakitsiz, münasebetsizlik etmezler... Zaten kuşlardan da durup dinlenmeden, yedik-

lerinden fazla –bana öyle gelir– kirletmeleri itibarıyla nefret ederim. Kuzular, aşağı yukarı kuş fasilesindendirler.[1]

Gel de bu gübre makinesine apartmanda yer bul!

Hemen kesmek bizim gibi yufka yürekli adamların kârı değildi. Hem bu saatte, etrafa akşam alacalığı çökerken ve bu hüzünlü loşluk içinde garip hayvancık dertli dertli bağırırken... Buna imkân yok! Yok ama uzun yoldan gelen çocuğun herhalde karnı açtı. Ot yemez; hoş yese de nereden bulacağız? Süt bu saatte bulunmaz... Acaba bulunsa da kâseden içmesini bilir mi? Yoksa kaşık kaşık ağzına mı dökecektik?

Nitekim öyle oldu.

Birimiz çenesini açıyoruz, diğerimiz döküyoruz; o silkiniyor, çırpınıyor, süt damlaları etrafa, yüzümüze, gözümüze serpiliyor; aynı zamanda bir damla ancak yutabilen kuzu, alt taraftan beş mislini halılara içiriyor. Bu hediye değil, azizlik, hatta düşmanlık!

Nihayet, içimizden emin olmamakla beraber, birbirimizi aldatarak, "Artık doymuştur!" kararıyla hayvanı aşağıya, bodrum aralığına götürdük, altına çuval yaydık, önüne bir miktar süt koyduk ve yukarı çıktık.

Oh!

Fakat bizim bu "Oh"a bodrumdan müthiş, canhıraş bir "Bee!!" cevap verdi. Yalnız kalan kuzu işkence ediliyor, gırtlağına kör bıçak sürtülüyormuş gibi birteviye haykırıyor, kıyamet koparıyordu. Haydi biz bu feryatlara tâbesabah[2] dayanalım, ya komşular?

1 fasile: aile
2 tâbesabah: sabaha kadar

Usul usul merdivenleri indim; kuzu, yanına birinin geldiğini hisseder etmez, sustu. Adam arıyor, adam istiyordu. Ses çıkarmamasının çaresini bulmuştuk ama tatbiki nasıl olacak? Ya inip nöbetleşe biz bodrumda oturacaktık, ya onu yukarı çıkarıp yanımızda bulunduracaktık. Kolay iş değil!

Tekrar odama döndüm; içimde ufacık bir ümit vardı: Belki bağırır, yorulur ve sesini keserdi... Hayır, evvelce tatlı, taze bir nağme ile haykıran kuzu, gittikçe kaba, boğuk, bed bir perdeye geçiyor, sessizliğin içinde avazı bütün mahalleyi tutuyordu.

Bir aralık, kapıyı açıp ardına bir tekme, bu belalı hediyeyi sokağa atmayı düşündüm. Elbette birisi alır, götürürdü. Lakin bu, dört, beş mecidiyeyi sokağa fırlatmak demekti. Gurbette, yoksul halimizde, yarın, ayrıca, kasaptan, üstelik para da vererek et almak... Hesapsızlığın bu derecesi ayıp olurdu.

Ben, iki elim şakaklarımda bunları düşünürken, bodrumdan gelen ve artık bir harharaya[1] benzeyen feryatlardan içime baygınlık çöküyor ve ahbabıma karşı dudaklarımdan şu mırıltı dökülüyordu:

"Hay Allah layığını versin! Hay Allah müstahakını versin!"

Pekâlâ anlıyorsunuz ki bu temenniler hayır dua sayılamazdı...

Kuzu mu? Bir daha canlısını eve sokmayacaktım... Şimdi, hiddetle, bütün kurtlara hak veriyor, sürülerden çekip götürdükleri ve kemiklerini çatır çatır yedikleri kuzulara

1 harhara: sürekli horultu

karşı hiçbir merhamet duymuyordum. Hatta, ne saklayayım, bu dakikada elime bir kurt geçseydi bilamerhamet, bir Neron zulmüyle götürür, onu bodrum aralığında ahmak ahmak ve bed bed haykıran kuzunun yanına salıverirdim!

Gece böyle geçti.

Sabahleyin başım kazan gibi, gözlerim şiş ve kanlı, masama oturdum, küçük bir pusula yazıp kuzuyu, ben de, bir ahbabıma hediye yolladım.

Aklı varsa hemen kessin ve yesin... Zira merhamet yerinde gerek.

Eşek hoşaftan, kuzu merhametten ne anlar?

CİNLERİN ARKADAŞI

Eski İstanbul'un dört başı mamur olan bahtiyar bağrında esrarengiz, acayip sanatlarla geçinen çeşit çeşit insan yaşardı. Tanınmış ailelere bu meyanda[1] birçok kişi gelir giderdi. Bizim evin de bir Hafız Efendi'si, bir İsa Efendi'si, bir Hocahanım'ı, bir mevlitçi hanımı, bir kurşuncusu, bir de Baise Hanım'ı vardır ki benim en fazla bu kadın merakımı uyandırır, aklım en ziyade bununla meşgul olurdu. Baise Hanım eğri büğrü, eciş bücüş, yamru yumru bir kadındı; hakikaten cin çarpmış gibi bir mahluktu, homur homur, sert sert cevaplar verir, baş sedire kurulur, daima titizlik, aksilik ederdi. Beni görür görmez okşayıp seveceğine, "Maşallah büyümüş, uslanmış, adam olmuş," filan diyeceğine kaşlarını çatar:

"Yine mi yaramazlık? Yine mi haşarılık, seni gidi beni bilmez!" hitabıyla canımı sıkardı. Sonra ilave ederdi:

"Getirin bakalım mangalı, hele ben onu bir tespihten geçireyim, bir tütsüleyim de, bak, nasıl cinleri başından gider... Bu çocuk tekin değil, perili!"

Bütün ev halkı benim perilere bağlı olduğuma inanmışlardı. Binaenaleyh, hizmetçiler hemen bir mangal getirirler,

---

1 meyanda: arada, zamanda

Baise Hanım'ın önüne koyarlar, dadım da beni yakalar, odaya sokardı. Eski usul kadife perdeli, tül örtülü kafesli veya pancurlu bu loş yerde, kömürlerin kızıl ışıltısını bir müddet vecd içinde seyreden Baise Hanım, bohçasından bir kutu çıkarır, bu kutudan bir tutam toz alır, ateşe atardı. Derhal etrafı günlük, üzerlik, ödağacı, çöreotu gibi kimi keskin, kimi baygın, bazısı ruhani, bazısı mevtai[1] yirmi çeşit kokunun insana ahiret düşüncesi, ölüm kokusu, cennet havası veya cehennem sıkıntısı veren büyülü, bunaltıcı dumanı kaplardı. O zaman kadın beni kucağına çeker, okur okur, yüzüme, gözüme üfler; tespihinden geçirir, yere yatırır, çeyrekler; en sonunda dumanların üstünden atlatır, bir daha üfler, koyuverirdi.

Kuzu gibi uslu, şaşkın ve ürkek yerime dönerdim.

İki ayda bir, perilerimi yatıştıracak olan bu acayip ameliye tekerrür ederdi. Uslanır mıydım? Zannetmem. Nasıl büyüdüğüm zaman gurbetler ve sürgünler inatçı, ele avuca sığmaz yüreğimi yatıştıramadı ise, çocukluğumda da değil tespihler, nefesler veya üzerlikler, daha maddi ilaçlar ve tedaviler, yani annemin sevgili şamarcıkları veya dadımın fiskeli okşayışları da tesir edemezdi.

Zaten bu ciheti Baise Hanım da biraz sonra tasdik etmek mecburiyetinde kalırdı. Anneme:

"Hanımefendiciğim," derdi, "bu çocuğun perisi pek azılı... Senede bir Zincirlibaba türbesine götürüp muhakkak okutmalı, bir de koyun adak etmeli."

Onu da yaparlardı.

1 mevtai: ölüye benzer

Halbuki Baise Hanım, bizimkilerin itikadınca cinlerin içli dışlı ahbabı, perilerin senli benli arkadaşı, şeytanın ahiret kardaşı, ifritin süt hemşiresi gibi bir mahluktu. Ona malum olmayan bir şey yoktu; ervahı latife[1] veya habise[2] ile daimi bir muhabere ve temas halinde yaşadığından, olmuş mu, olacak mı ne varsa hepsini bilirdi.

Fakat söylemezdi.

Periler söylemesine müsaade etmezlermiş... Şayet ağzından bir kelime bile kaçırsa o dakikada cinler hücum eder, kadıncağızı boğuverirlermiş!

Bu, dadının fikri idi. Her şeyi bilip söyleyememek? Ne güç, ne azaplı bir iş! "Aman şu vapura binmeyiniz, biraz sonra batacak... Bu arabadan çabuk ininiz, şimdi parçalanacak... Evde durmayınız, zelzeleden yıkılacak!" diyemeyeceksiniz; eşiniz, dostunuz, çoluğunuz, çocuğunuz gözünüz göre göre ölecek yahut yaralanacak... Cinlerle, perilerle münasebette olmanın faydadan ziyade zararı var, demekti. İçime korkular dolardı: Şimdi, derdim, bu kadın benim veya annemin ne zaman öleceğimizi biliyor da söylemiyor ha? Baise Hanım'a garez olurdum. Bir endişem daha vardı: Zihnimden geçirdiklerimi ve yapayalnızken yaptıklarımı, periler vasıtasıyla öğrenip bütün gizlediklerime bu kadının vakıf olması üzüntü verirdi, fakat tesellimi bulurdum:

"Mademki," derdim, "kimseye söyleyemeyecek ve söylerse ecinniler onu boğacak... O halde korku yok!" Sonra aklımdan şu da geçerdi:

"Ah, ne olurdu," derdim, "bir kerecik söyleyiverse de cin kardeşlerinin hışmına uğrasa!"

---

1 ervahı latife: melekler
2 ervahı habise: cinler, kötü ruhlar

Ve Baise Hanım'ı, gırtlağında ecinnilerin pençe yerleri, yatağında boğulmuş bir halde tasavvur eder, ürpermeler duyardım.

Baise Hanım perilerin hiçbir sırrını faş etmemiş[1] olacak ki boğularak ölmedi. Fakat anlaşılan kendisine her felaketi haber veren cin ve peri kardeşleri yalnız bir musibeti, en büyüğünü, en lüzumlusunu ondan saklamışlardı:

İstanbul'un büyük zelzelesi günü Mısırçarşısı'na, galiba üzerlik almaya gitmiş ve âlemi kayıpta çıt olsa haber alan hoca hanım, hareketi arzı bir kötü sismograf aleti kadar olsun hissedemeyerek kafasına düşen bir kemer taşıyla, kazaen vefat etmişti.

Benim de o günden beri cinlerle sihirbazlardan, manyatizmacılarla hokkabazlardan sıtkım sıyrılmıştı.

Eğlenceme, içinde yaşadığımız bu tabii hayat, olduğu gibi, sırsız ve sihirsiz, pek kâfidir!

1 faş etmek: açığa vurmak

BAYRAMLAR ARASINDA MUKAYESE

Küçük yaşımdan beri Kurban Bayramı ile başım hoş değildi.

Ben Şeker Bayramı'nı tercih ederdim. Şeker Bayramı'nın ismi de, şekli de, neşesi de bana daha tatlı, daha zarif gelirdi. Kan manzarasıyla et kokusundan hazzetmezdim. Nerede elmastraş tabaklı gümüş bir tepsiye konmuş latilokumlarla badem şekerleri, nerede bakır leğenlere doldurulmuş kanlı pıhtılı koyun butları... Bilhassa derilerle başlardan pek iğrenirdim. Gözlerinin feri kaçmış, dilleri dişlerine sıkışmış, gerdanları bıçak yerinin kızıl izleri, o korkunç kelleler bayram neşeme yas bular, yüreğimin mesut atışlarına felaket titremeleri katardı.

İlle arife akşamı...

Arife akşamı, yeni alınmış kurbanlık koyunlar ahır tarafında, dar, izbe, loş bir bölmeye kapatılırlardı. Sürülerinden ayrılmış, yabancı bir kovuğa tıkılmış bu bahtsız hayvanlar, yerlerini yadırgayarak acı acı melemeye başlarlardı. Ben bunu yarının faciasını hissederek ölüm korkusuyla bağrıştıklarına hamleder,[1] kapıyı açıp usulcacık, hepsini sokağa koyuvermek arzuları duyardım. Fakat beni avutmanın yolu-

---

1 hamletmek: yormak

nu bulmuşlardı: "Allah böyle emretmiş," derlerdi, "kıyamet günü onların sırtına binerek Sırat Köprüsü'nü geçeceğiz!"

Küçük aklımla içimden itiraz ederdim: "Neden acaba," derdim, "at gibi, kuş gibi daha çevik, daha emniyetli hayvanların arkasına binip bu tehlikeli yeri geçmeyeceğiz de yürümesini bile beceremeyen, bilhassa koşmaya hiç gelemeyen şu hantal mahlukları seçeceğiz?"

Meselenin tehditkâr bir ciheti de vardı: "Eğer," derlerdi, "kurban kesmezsek, Allahın emri, babalar erkek çocuklarından birini kesecek!" Demek öbür bayramlarda, babam, ağabeylerimi sırasıyla kurban etmiş olacağı için sıra çoktan bana gelmiş olacaktı... Böyle korkulu güne bayram diyebilir miydim?

İşin içinde anlayamadığım bir hikmet sezer, sormaya korkar, susardım. Susardım ama bütün gece, kulaklarımda kurban melemeleri, korkulu rüyalar görür, üzülür, çırpınırdım. Nihayet sabah olurdu. Yataktan fırlar fırlamaz, daha yeni çamaşırlarımı ve elbiselerimi bile giymeden, koşar, koyunları görmeye giderdim. Bakardım ki akşamki dertleri yatışmış, sakin ve kaygısız ot yiyorlar, işte bu son gıdaları, kuru otların bakiyesini ekseriya, kesilmiş başlarının dişleri arasına sıkışmış bulur, yemeklerini bile rahatça bitirtmeden canlarına kıyan zalim insanlara karşı adavet[1] beslerdim.

Kurban Bayramı'nda İstanbul'un içinde, eski refah zamanlarının icabı, dört yüz bin koyun kesilir, bunların kanıyla topraklar ıslanır, bağırsaklarıyla çukurlar taşar, pösteki ve boynuzlarıyla etraf dolardı. Satır sesi kulak hırpalar, külbastı kokusu nefes tıkardı. Hülasa o gün, her ev, bir kasap tezgâhına, her mutfak bir kebapçı dükkânına döner; kanlı

1 adavet: düşmanlık

torbaları tıklım tıklım dolu dilenci kafileleriyle şehir iğrenç bir hal alırdı.

İşte bu sebeplerden, çirkin manzara ve acıklı sahnelerden dolayı Kurban bayramlarından hazzetmezdim.

Halbuki Şeker bayramlarına bayılırdım!

Gözlerimi açar açmaz, hususi olarak benim için yaptırılan şekerleme kutusunu elime uzatırlardı. Bu, ya kadife kaplı, sırma şeritli, yahut da atlas üstüne yağlıboya resimli, cici, nefis, şık bir şeydi. Sarı, parlak madenden mini mini bir anahtarı, saat kurulacağı kadar da küçük bir kilidi vardı. Heyecanla açardım: Bazen fondan dizisi, bazen gelin serpmesi, bazen kayısı şekerlemesi yüzüme güler, gözlerime sevinç ışığı, gönlüme saadet çarpıntısı dolardı.

Ah o latilokumlar... Güzel bir kadının pudra kutusuna batıp çıkmış gibi baygın rayihalı latilokumlar! Sonra İstanbul'un mini mini, bembeyaz, sert ve gevrek badem şekerleri... Çocuk aklıyla bunları düşününüz, bir de kavurma tenceresini veya yahni sahanını... Elbette Şeker Bayramı'nı tercih ederdiniz!

Hem vaktiyle çocuklar, öyle şimdikiler gibi, kanlı vakaları kanıksamaya fırsat bulamamışlardı. Bizim zamanımızda, nedense, ne beş sene süren harpler, ne yetmiş şehri birden yer altına geçiren zelzeleler, ne de baltasını kapınca yedi mahallenin çoluğunu çocuğunu kesen katiller vardı... Tehcirler, taktiller,[1] tağripler[2] modası veyahut tanklar, tayyareler, zehirli gazlar devri henüz hulul etmemişti. Sel gibi kan akıtan, karın gövde deşip kelle bacak uçuran icatlar,

1 taktil: öldürme
2 tağrip: uzaklaştırma, kovma

mevcutsa da az müstameldi.[1] Gazeteler böyle vakaları kısa keser, üstünkörü yazardı. Hülasa bizler için dünya günlük güneşlik, dört yanı mamur, eziyetsiz ve korkusuz bir yerdi. Onun için Kurban Bayramı sabahının bıçaklı satırlı faaliyeti çocuklara korkunç gelirdi. Bir koyunun bile kesilmesine ve yanık yanık melemesine yüreciklerimiz dayanamazdı.

Derken...

Derken dünya değişti. Artık bayramda kurban az kesiliyor, kurban keseni parmakla gösteriyoruz. Onun yerine... Maazallah, insanlar kurbanlık koyun oldu. Evet, artık dünya değişti, öyle değişti ki değil koyun melemesi, adam feryadı bile şimdi taş kalbimize tesir etmemeye başladı. Sürü sürü kurban değil a, insanı boğazlasalar umurumuzda olmuyor. Beş kişi, beş yüz kişi, beş bin kişi, kesilmiş, batmış veya boğulmuş... Olur a, diyoruz ve sigaramızı tüttürüp keyfimize veya işimize bakıyoruz.

Binaenaleyh, ben bu günün çocuğu olsaydım, eminim Kurban Bayramı'nda –ürkmek, korkmak, iğrenmek nerede– kasabın elinden bıçağı kapar, koyunların gırtlağını güle güle, sürtüştüre sürtüştüre, uzatıp eziyet ede ede ben keser, sonra kanlı gözlerimi etrafıma gezdirerek:

"Daha boğazlanacak kurban var mı?" diye ben sorardım!

1 müstamel: bulunmak

ÇIPLAK GEZMEK MODASI

1

Çıplak gezmek modası taammüm[1] ederse her incir ve üzüm yaprağı çirkin vücutlu ve sarkık uzuvlu yaşlı kadınlarla erkeklere haykıracaktır:

"Ne duruyorsun be melun, beni kopar ve örtün!"

Ve havada, yüksekte, dağ başlarında dolaşan bulut düşünecektir:

"İnip de şunu kapatayım bari..."

Ve güneş kızacaktır:

"Acaba dünyayı aydınlatmaktan vazgeçsem mi?"

2

Fakat körpe vücutlu, sert etli, sürahi endamlı genç kızları anadan doğma gören bülbül, gülü bırakacaktır:

"Ah, yandım kız!" diye cadde boylarında, damlara konarak, daha yanık dem çekecektir ve gülistana bedel mahalle aralarında mesken tutacaktır.

---

1 taammüm: yayılma, genelleşme

Ve pınar başlarındaki durgun sular düşünecektir:

"Ah keşke ayna gibi daha parlak olsam da bunlar bağrıma bakarak tuvaletlerini yapsalar!"

Ve ay ağlayacaktır:

"Niçin ışığım bu kadar sönük?"

3

Çıplak gezmek modası taammüm ederse, çirkin vücutlu, sarkık uzuvlu bir insanın oturmak için kendisine yaklaştığını gören çimen:

"Niçin diken değilim?" diye sızlayacak ve diken ise kendinden kaçan gencin arkasından:

"Keşke çimen olsaydım!" diye içini çekecektir. Ve nisan yağmuru yağarken, hastalar bir güzel kızın vücudundan sızan abıhayatı, sihirli bir çeşme önünde maşrapasını dolduran yanıklar gibi elmastraş kâseler tutarak toplayacaklar ve şifa niyetine içeceklerdir.

4

Dalları altında dolaşan tazelere bakarak turunçlarla ayvalar ve incirlerle tüylü şeftaliler kıskançlığa düşecekler ve hasetlerinden çatlayacaklardır. Fakat bazı yaşlı ve iğrenç vücutların kuytu yerleri, ağ kurmak zahmetine katlanmayan korkunç örümceklere mesken olacak ve akreplere:

"Bize yakışan ne hoş yuva!" dedirtecektir. Halbuki ke-

lebekler körpe kızların daima çift açan goncaları üstünde dönüp dolaşacak ve balarıları çimenlerinde biriken rayihalı usarelere musallat olacaktır.

5

Bu zarif ve nefis üryanlıklara hayran olan soğuk belki de:

"Zulmetmekte mana yok!" diye hayırlı fikirlere kapılacak ve kızgın sıcak da, öbür taraftan, acuzelere hiddetlenerek:

"Şunları kavurmak icap etmez mi?" diye caniyane düşüncelere dalacaktır. Artık göğüsleri çiçek gibi meydanda duran kızlar, göğüslerine çiçek takmaya lüzum görmeyeceklerdir. Keçi ve öküzler ise, kırlarda çıplak ayak dolaşan tazelerin ayaklarına bakarak:

"Yazık! Derilerimiz iskarpin şekline girerek bunlara sarılamayacak..." diye üzüleceklerdir. Fakat koyun sürüleri tarlalarda çıplak dolaşan bir ihtiyar kafilesinin karşısında şaha kalkarak homurdanacaklardır:

"Kırpınız yünlerimizi, örtünüz önlerinizi!"

İYİLİK ET...

"İyilik et de denize at, balık bilmezse hâlik[1] bilir," demişler. Ben bu atalar sözünü, evvela ya balığı "hâlik", ya hâliki "balık" gibi okunması icap ettiğinden dolayı sevmem; yani selaset[2] itibarıyla...

Türkçeyi, bazen, nazik telaffuz hiç açmaz. Kaba okunuşu daha zarif düşer. Bundan on sekiz sene evvel, Sinop'a sürüldüğüm zaman, baktım, belde ahalisi bizim nazik İstanbulluların "palamut" dediğimiz ve yazdığımız gibi okuduğumuz maruf balık ismini "pelamit" diye telaffuz ediyorlar; güya zarafet yapıyorlar. Bana pek soğuk gelmişti. Sonra daha fenasını işittim: Anahtara "inehter" demek... Ne münasebetsizlik! Bu kelimede bir sağlamlık hissi vardır ki ancak kalın hecelerle okununca duyulur. "İnehter" denileni kilide sokunca, eskiden İstanbul'da gece yarısı satılan beş paralık simitler gibi hemen kırılıverecek sanıyorum. "Pelamit" ise, dense dense dipdiri taze palamudun ancak kokmuşuna denilebilir!

Taşralı bir zat anlatmıştı: Memleketinde, kitaplarda yazıldığı gibi okuduğu "galebelik" kelimesini payitaht ahalisinin, nezaketi icabı, bu yolda da telaffuz ettiklerini sanırmış.

---

1 hâlik: yaratıcı
2 selaset: akıcılık

Bir gün İstanbul'a gelmiş ve İstanbullulaşmış olan akrabasını ziyarete gitmiş; galiba bir bayram veya kandil imiş. Sormuşlar:

"Direklerarasında çok adam var mıydı?"

Taşralı nezaket göstermenin tam sırası geldiğine hükmetmiş ve ağzını yaya büze demiş ki:

"Pak galebelikti, efendim!"

Gülmekten katılmışlar. Zira İstanbul'da galebelik, kalabalık suretinde okunur ve söylenir. Kalabalığa "galebelik" demek kabalık olur. Canım "salı" da elifi ve yayı uzatmak ve "hafta" telaffuz ettiğimizi de "hefte" yapmak, çarşambayı "çıharşanbe" okumak kadar acayip görünür. Bazı kelimelerin güzelliği, spor ayakkabısı gibi kabalığındadır. Zinciri yakaya ilişik, altın çerçeveli, nazik eski gözlüklere bakınız. Bir de bağa taklidi, kulaktan atma yenilerine, kabalarına... Elbette bunları beğenirsiniz. Fazla nezaket kabalıktan fazla çirkindir. "Galebelik"teki o eziliş, büzülüş, o naziklik ne soğuk! Halbuki "kalabalık" kelimesinde çokluğu, gürültüyü de ifade eden bir telaffuz var; halkın kaynaştığı görülüyor, adeta "elfazısavtiye"[1] şekline sokulmuş. "Galebelik" ise boş, yavan, peltek bir kelime... Dile uymuyor.

Zevk hususunda İstanbul lehçesi en yüksek mertebeye varmıştır; mesela köpek manasına gelen "it"i, pek nazik telaffuzlu olmasına rağmen kullanmaz. "Enik" ve "encik" denilen küçüklerine de yavru demeyi tercih eder. Sonra eşeğin küçüğüne "sıpa" der; neden bununkilere "eşek yavrusu" denmez? Nazik bir meseledir. Ispanağa niçin limon sıkılır da paçaya sirke konur? Hatta daha incesi var: Neden kutu sardalyasına limon sıkarsınız, fıçı sardalyasına sirke dökersi-

1 elfazısavtiye: sesli kelimeler

niz? Bu ağzının tadını bilen bir halkın asırlardan beri vasıl olduğu tekâmülün eseridir. En kısa cevabı "Öyle yakıştığı için..." demektir. Safsata erbabı benim dilime ve damağıma öylesi yakışmıyor, diyebilir. Ama yine ıspanağa limon sıkılmakta, galebeliğe kalabalık demekte devam olunur.

Yukarıdaki atalar sözüyle, bilhassa medlûl,[1] mana cihetinden pek başım hoş değildir: Ben ne zaman, nerede ve kime iyilik ettimse, sonradan kemlik gördüm. (Bana iyilik etmiş olanların da benden aynı mukabeleyi görmüş olmaları mümkündür.) Bu bapta doğru bir darbımesel varsa o dahi, "İyilik et, kemlik gör!"dür.

Hem iyilik etmek marifetli bir iştir, ince eleyip sık dokumalı... Yoksa bela getirir. Yılan, çıyan, tilki, akrep makulesine iyilik etmek bir hayır sayılamaz; bilakis fenalıktır, kendine vesair çok iyi insan ve hayvanlara... Bazen de iyilik zannettiğin fenalık şeklinde tecelli eder. Mektep kitaplarında okuruz a... Adamın biri soğuktan donmuş bir yılanı ısıtıp canlandırmak için –Allah akıl versin– koynuna sokmuş ve yılanın ilk işi, bittabi, iyilik gördüğü biçareyi sokmak olmuştur. "Hay ahlaksız yılan hay!" deriz. Hayır, bence öyle değil: "Hay ahmak adamcağız hay!" demeli. Zira bu haşarat muhibbi, kötüler meraklısı, muzırlar halaskârı cahil kimse, bilmelidir ki kış mevsimi yılanlar uyurlar, ta sıcaklar başlayıncaya kadar... Bu hal onların doğuşunda vardır... (Keşke bizlerde de öyle olsaydı...) Vakitsiz uyandırmaktan, ısıtmaktan yılana hiçbir fayda gelmez. Uyuyorken üşümüyor, zahmet çekmiyor, bir ölüm tehlikesine maruz değil ki... İlme,

1 medlûl: anlam

edebiyata vâkıf bir adam böyle bir haltta bulunmazdı; hayvanat ilmini okumamış bile olsa:

Mar-ı sermadideye[1] *rabbim güneş göstermesin*

mısraını olsun bilirdi. Anlaşılan yılancağız kendisini bilamucip,[2] bilasebep, hiçbir faydası olmadığı halde tatlı uykusundan kaldıran, rahatını bozan, fıtratı hilafına sevk eden, hülasa canını sıkıp zarar veren bu adama, pek haklı olarak, fena halde kızmış ve hiddet saikasıyla –kanunu cezada bile hafifletici sebeplerdendir– dişlerini etine geçirmiş!

Sonra, böyle bir hikâye daha: Akrebin birisi dere geçecekmiş, kurbağa denilen budala mahluk koşmuş, o çirkin mahluku sırtına alıp yüzmeye başlamış... Tam suyun ortasında akrep kuyruğunu "caz!" demiş, kurbağanın kalçasına daldırmış. İşte yerinde olmayan bir iyiliğin mukabili; layık olmayana yapılan dostluğun cezası. A kurbağa efendi, kırk yıldır hamallık mı edersin? Allah seni dere içinde haşarat nakli için mi halketti? Muzır hayvanların araba vapuru musun? Sırtına akrebi alacağına, altına dişini alıp türkü çağırarak keyfine baksan a?!

Karınca, ağustosböceğine karşı pek iyi muamele ve mukabele etmiştir: Ben, yaz sıcağında zahire biriktirirken sen çam gölgesinde maval oku, sonra kış başladı mı, gel, ambarımın dibine darı ek! Fakat, bence, bu fıkra dahi tashihe muhtaçtır: Karınca kışın yemek mecburiyetinde olduğu için yaz vaktinde çalışır, ağustosböceği zaten soğuklar başlamadan çatlayıp ölmeye mahkûm olduğundan dolayı sıcak mevsim-

1 mar-ı sermadide: kışın soğuğundan uyumuş ve uyuşmuş yılan
2 bilamucip: hiç yoktan

de işsiz oturur. Binaenaleyh ne onun karıncadan muavenet[1] istemeye gelmesinin, ne de karıncanın ona dans nasihati vermesinin imkânı vardır. Fakat bence hikâye, layık olmayanlara iyilik etmemek tavsiyesinde bulunduğu için pek muvafıktır. Hakikat olsaydı, emin olunuz, karıncanın ambarından kışın karnını doyuran ağustosböceği, yazın, artık türküsünü bırakır, gelir, karınca yuvasının başına musallat olarak sade taşıdıkları erzakı değil, karıncaların kendilerini de birer, beşer yutardı.

Mamafih, deminki yılan ve akrep hikâyelerinden daha fecisi de vardır: Kuyuya düşen tilki, oradan geçen uzun boynuzlu bir keçiye demiş ki:

"Aman birader, ben yalnız başıma çıkamıyorum, gel de ayaklarını duvara daya, boynuzlarına basarak kurtulayım, sonra elimi uzatır, seni de dışarıya çekerim." Keçi tutmuş, kendisini suya atmış. (Bir manaya buna ateşe atmış, ateşine yanmış da diyebiliriz!) Sayesinde kurtulan tilki yukarıdan elini uzatacağına, dilini çıkarmış ve elini vermek nerede, selam bile vermeden fertiği çekmiş![2]

Şimdi siz bu keçiye acır mısınız? Ben acırım... Acırım ama içimden derim ki: "A zavallı! Uzun, ak sakalını değirmende mi ağarttın? Ne tecrübesiz mahluksun? Kendini kuyu çemberi mi sandın? Hayvanata yardım cemiyeti reisi misin? Yoksa fazilet mükâfatına mı namzetsin? Tatlı canını sokakta mı buldun? Anan seni kuyu diplerinde can versin diye mi doğurdu? Baban sana ne idüğü bellisiz hilekârlara merdivenlik edesin diye mi nasihat verdi?" Baktın ki bir tilki

1 muavenet: yardım
2 fertiği çekmek: kaçmak

kuyuya düşmüş, pek iyi kalpli isen –bunu da tavsiye etmem ya– şöyle kenarına pek yaklaşmamak şartıyla yanaşır ve fazla eğilmeden, "Vah vah birader," dersin, "pek acıdım. Allah kurtarsın. Sana istediğin yardımda bulunamayacağım, zira doktor romatizmamdan dolayı rutubetli yerleri tavsiye etmiyor. Karada, kuru yerde, dağ, tepe her emrini ifaya hazırım!" Ve oradan savuşur, uzaklaşırsın... Mamafih bu hareketin de fuzulidir, zararlıdır. Zira yarın arslan, dalkavuğu olan tilkinin ölümünden dolayı tahkikat açar, senin o civardan geçtiğin ve onunla ölümünden evvel konuştuğun meydana çıkar, sorgu sual, mahkeme, hapishane, anandan emdiğin süt burnundan gelir. Neme lazım, görmemişe, işitmemişe vur; bırak iyiliği insanlar yapsın, belalarını insanlar bulsun!

Bana gelince: İyiliğe pas!

Az günün adamı değilim; gördüğüm tecrübeler bini aştı, seneler, saçıma, sakalıma kırlar saçtı; iyilik edip fenalık bulmaktan canım yandı, sabrım taştı, ömrümün tadı kaçtı. Binaenaleyh, bence serlevhamızdaki[1] atalar sözünü "ne iyilik et, ne denize at, ne balık bilsin, ne hâlik" tarzında tashih etmelidir. Zira iyilik etmekten o kadar gözüm yıldı ki, korkarım, darbımeselin tavsiyesi veçhiyle iyilik edip de denize atsam hâlik bile bu iyiliğe mukabil bir fırtına çıkarıp vapurumu batırır, balık da köpekbalığı şekline girip bacağımı kapar.

1 serlevha: başlık

EL VERME!

Evet arkadaş, el verme, elimi tutma, elimi sıkma!

Zira demin, sen bu elinle kulağını kaşımış, burnunu silmiş, terini kurulamıştın. Gördüklerim bunlar... Görmediklerimi hele bir hatırla! Benim henüz yıkadığım tertemiz, sabun ve kolonya kokulu elimi de, biraz evvel egzamalı bir ahbap yakalamış, sıkmış, muhabbet ve samimiyetinden tam bir dakika avucu içinde hapsetmişti. Anlıyorsun a, ne senin, ne benim, ikimizin de ellerimizde meymenet yok, hayır kalmamış! Binaenaleyh musafahadan[1] vazgeçtim; gözlerimiz birbirine tahassür ve müveddetini[2] nakletsin, ellerimiz rahat dursun...

Ellerimiz sadece bize, nefsimize, uzvumuza, münhasıran kendimize hizmet etmelidir. Zira el bedenimizin ifrazat yapan ne kadar deliği varsa; ağız, burun, kulak ve gayri, hem ... O bunların tanzifat[3] memuru, Türkçesi süprüntücüsü ve ocak süpürücüsüdür. Gözyaşından başlayınız ayak terine kadar bütün gizli sızıntılar için vücut dediğimiz belde ve belediyenin, biri tembel ve beceriksiz –sol el– diğeri yorulmaz ve işgüzar –sağ el– iki amelesi vardır. Bu iki amele, ne kadar

1 musafaha: tokalaşma
2 müveddet: muhabbet, sevgi, dostluk
3 tanzifat: temizlik işleri

itina etseniz, vazifeleri icabı temiz kalamazlar, temiz duramazlar.

Ve en garibi, insanlar, birbirlerine ibrazı hulûs[1] için de aynı ameleyi, en iğrenç işleri gördürdüğümüz bu temizlenmez ve temiz durmaz vasıtaları kullanırlar!

Pastör'ün keşfinden sonra medeni dünyanın hâlâ el sıkmak âdetini terk etmemesi, her türlü terakki ve irfana rağmen beni beşerin hiçbir zaman tam manasıyla kemale eremeyeceğine bir delildir.

Öpmek ve el sıkmak... Bunlar, ancak aşk, yani cinnet haline gelince insanların bir fedailik olarak yapacakları işlerdendir. Öyle bir an gelmeli ki ihtiras, fikri boğsun; his mantığı kovsun... Ancak o zaman eller buluşup kavuşmalı, dudaklar kenetlenip yapışmalıdır.

Yoksa, alelade, ben, aklım başımda, yolumda giderken neden, niçin, nasıl avuçlarımın arasına hiç sevmediğim Ali'nin terli ellerini alayım veya daima iğrendiğim Veli'nin kirli parmaklarını sokayım? O eller ki kimi bazen yosun tutmuş bir kaya gibi hem kayıcı, hem kuru; kimi küflenmiş bir mutfak paçavrası kadar hem yaş, hem kokulu; kimi sürmeleri taşmış tırnaklarla kokot[2] gözü gibi süslü, kimi nikotin düzgünüyle yüzü boyalı, kimi upuzun tüylerle maymun gibi kıllı, hülasa berbat ve iğrendiricidir. Bazı insanların ellerini tutarken köpek ve kedi pençelerini, hatta etime batmalarını bile göze alarak, özlediğim vakidir.

Fakat diyeceksiniz ki, gül tırnaklı yasemin eller; kadın elleri; hanım elleri?

---

1 hulûs: samimiyet

2 kokot: baştan çıkmış, iffetsiz kadın

Bizim gözlerimize böyle görünen o eller hakkında, bir de mikroskopun fikrini, kanaatini sorunuz! Hem bunlar, hakikaten çiçek, gül goncası, yasemin demeti iseler, daha iyi ya, bırakınız, incitmeyiniz, soldurmayınız! Çiçekleri avuçlar arasında ezmek reva mıdır? Uzaktan seyretmek ve rayihasını duymak... Bununla iktifa edelim!

El yalnız maddi manası olan bir uzuv değildir.

Keşke sade eller bedenin levsine batmakla kalabilseydi... Bir miktar lizol veya süblime... İşte pirü pak oldular! Fakat el irtikap[1] vasıtasıdır, el ırz düşmanıdır, el katildir, el denidir,[2] el sade tanzifat amelesi değil, bazen haydut çetesidir. Alır, koparır, kırar, yakar, yıkar, kan döker ve hanuman[3] söndürür. Avucumuza aldığımız, sıktığımız bazı ellerin ter veya kirle bulaşık olduklarını bildiğimiz kadar manevi levslerine de vâkıf değil miyiz? Mesela içimizden, "Bu el değil midir," deriz, "rüşvet alan, babasının kanına giren, karısını mezara gönderen, adam öldüren, jurnalcilik, casusluk, işkence eden, dolandıran ve sızlatan?"

Evet, o el, şimdi elinize sarılan bu eldir.

Arkadaş, el verme!

Lakin bazı ellere hürmet et... Rafael'in fırçasını, Rodin'in çekicini, Dante'nin kalemini tutan eller, sanatkâr elleri, hürmete layıktır. Eller vardır ki gönül yapar, eller vardır ki dağı bağa çevirir, cana can katar, derde deva, aça gıda olur.

---

1 irtikap: rüşvet
2 deni: alçak
3 hanuman: ev, bark

Fakat böyle ellere rast gelebilmek için, galiba, ömrü beşer kifayet etmiyor ve böyle bir talih hepimize nasip olamıyor.

Sen o eli bulursan, kirli veya temiz sade sıkma; sıkmakla iktifa etme... Öp!

Zira bir elin maddisinden ziyade, temizlenemeyen manevi levsinden daha fazla iğreniliyor. Biri ancak temas ettiği yeri kirletiyor, öbürü gönlünde bu pas ve vicdanda bir is bırakıyor.

Arkadaş beni dinlersen, el verme!

OTOMOBİLDEN SAKININIZ!

... Fakat alelade kazasından değil, bunu herkes bilir, herkes öğrendi. Benim bahsedeceğim mesele büsbütün başkadır; zabıta vukuatını alakadar etmez. İçtimai bir yarayı deşeceğim ve ahlaki bir mevzuya gireceğim.

"Otomobille ahlak? Ne münasebet?" dersiniz...

Bence bir münasebet vardır. Zira medeniyet asrı, otomobili sadece bir nakil vasıtası olarak kullanmıyor; otomobil, bir kısım halkın elinde dalavere ve aldatış aleti, dolandırıcılık makinesidir. Bittabi adi bir Ford'dan, bir Chevrolet veya Citroen'den bahsetmiyorum; bunların fenalığı, nihayet üç tavuk, iki köpek, bir adam ezmekten veya devrilerek içindekileri kan ve pıhtı haline getirmekten ibaret kalır. Yani zararı önündekilere ve üstündekileredir... Fakat lüks otomobiller, başka suretle de tehlikelidirler. Göz bağlar, gönül avlarlar. Gazetelere bakınız veya dedikoduları dinleyiniz. Kaç aile serveti ve haysiyeti bunlara kurban gitmiş, matbuat sütunlarına geçmeyen kaç facia vukua gelmiştir.

Mesela bir gün evinizde otururken, bakarsınız, kapınızın önünde cilası üstünde, nikelleri parıl parıl, iri lastikleri azametten kabarmış ve borusunun sesi vakardan kalınlaşmış, kocaman bir otomobil durur. Kimdir? Kimdir bu gelen

zengin? Çoktan beri görmediğiniz, hal ve vaziyetinden haberdar olmadığınız uzak akrabadan birisi, bir züppe... Miras mı yedi? İkramiye mi kazandı? Milyoner bir kadınla mı evlendi, yoksa define mi buldu? Olur a, yıl uğursuzundur, derler; servet kördür, şans şaşı!

Elinizde olmayarak, evvela, nefsiniz otomobilin altında kalır, manen ezilir ve bu misafiri, istemediğiniz halde hararet ve heyecanla karşılarsınız; ikrama, iltifata başlarsınız. Şayet yayan veya kira arabasıyla gelseydi acaba aynı istikbali gösterir miydiniz? Hayır... Siz, şimdi, biraz o adama, fakat asıl makineye yer veriyorsunuz. Başköşeye oturttuğunuz misafir, kapıda bekleyen otomobilin manivelasıdır.

Hem sade sizde değil, bütün ev halkında, hatta, komşularda bile bir hafif heyecan hasıl olmuştur. Saklamayalım, bu kadar lüks otomobilin aşağıda beklemesinden, ele güne, yar ü ağyara[1] karşı siz de mağrursunuz. Hatta çarçabuk gitmemesini, biraz daha mahallede size reklam olmasını istiyorsunuz. Hay, münasebetsiz şoför hay! Keşke tam kapınızın önünde dursaydı... Geçenlerden bazıları, komşunuza gelmiş farz edebilirler!

Misafiriniz mahviyetkârane bir tarzda, şöyle bir gezinti teklif eder... "Rahatsız olmazsınız," der, "yayları pek rahat, motoru sessiz, içerisi geniştir." O cihet malum... Teklif kabul olunur; süratin, konforun, kontluğun verdiği neşe, sarhoşluk içinde evvelceden hiç sevmediğiniz ve yanınıza sokmak istemediğiniz züppeye kollarınızı ve evinizi açarsınız.

İş onunla kalsa...

Çoğu kimse kesesini de açar. Kızınız varsa o artık damat-

1 yar ü ağyar: dost ve düşman

lığınıza namzettir. "Alah Allah," dersiniz, "bol parası olmasa böyle bir otomobil alabilir ve masrafına dayanabilir mi?" Kayınvalide göz süzerek, "oğlum" diyerek iltifatı bezlederken, kerime hanım da göğüs kabarmaları ve boy salınmaları ile hoşa gitmeye çabalar.

Sonra?

Sonrası ya sarı sarı altınları sayarak muvakkat[1] bir mali buhran geçiren zatla müveddet ve muhadenetinizi[2] tahkim ve imza edersiniz, yahut, nikâh şerbetlerini içersiniz, sonu iflasa ve talaka[3] müncer[4] olmak şartıyla... İşte o koca otomobil nihayet size veya sizi çarpmıştır; hem bütün ağırlığıyla!

Geçmiş olsun!

Ben bunları ve emsalini çok görüp işittiğim için lüks otomobili içine yan kurulup gezen adamlardan daima şüpheye düşerim. Bilhassa otomobillerin adedi ikiyi, üçü bulursa... Bunlar otomobille ceylan avcılığına gider gibi otomobille servet ve mevki vurmaya, yahut gönül avlamaya çıkmışlardır. Zavallı gazallar gibi önlerine sürü sürü ne şikârlar düşer.

Otomobille çöl avını men eden hükümetler keşke bunların da melanetine set çekse ve mali itibarını ispat edemeyen serserileri lüks otomobillere sahip olmaktan men etse!

Kendi hesabıma kaç müflis biliyorum ki, şimdi, kanun ellerindeki otomobilleri alsa, derhal mahiyet ve marifetleri anlaşılır, foyaları meydana çıkar ve zararlarından cemiyet halas bulur.

---

1 muvakkat: geçici
2 muhadenet: dostluk
3 talak: boşanma
4 müncer: sürüklenme, neticeleşme

Fakat ne yapalım ki "dızdızcı"ların[1] önlerindeki para dolabını ve kalpazanların körüğünü yakalayıp alan zabıta, henüz sefihlerin ve serserilerin altından bu habaset[2] makinesini çekip onları kıçüstü, sokak ortasına oturtabilecek kudretten mahrum!

1 dızdızcı: dolandırıcı
2 habaset: kötülük

NE YAZIK!...

İstanbul gazetelerinin ilan sayfalarında okudum: Beyoğlu'nda Caddeikebir'de kâin[1] bonmarşe mağazaları tatili ticaret hasebiyle camekânlarını ucuz fiyatla satıyormuş. "Vah vah," dedim, "ne yazık!"

Benim bu teessürümü zamane çocukları anlayamazlar. Alaka ve yeisimin sebebi, bittabi, ne o mağazanın ortağı olduğumdan, ne de camekâna ihtiyacım bulunduğundandır. Benim alışveriş, kâr ve zarar, dükkân veya apartmanla ne münasebetim var? O ilanın üzerimdeki tesiri büsbütün başka sebeptendir; tamamen hissi, ruhi bir sebepten...

Eski İstanbul'un gün görmüş bir çocuğu, bir genci, bir ihtiyarı, hülasa kadın veya erkek her yaştaki bir güzide sınıfı üzerinde işte bugün kapanan mağazanın hayati bir ehemmiyeti vardır. Bonmarşe başlı başına bir kudret, bir muhit, bir cihandı. Eşyanın mana ve kıymetini anlamaya başlayan üç yaşında bir yavrunun mini mini yüreği heyecana gelecek mal sahibi olmak arzularıyla öğrenip özlediği ilk yer orası idi. Zira orada upuzun bir camekân, bir sergi mevcuttu ki sıra sıra, kat kat, istif istif her şekilde, her cinsten, her renkten

1 kâin: olan

cicili bicili, zemberekli, düdüklü, yaylı kanatlı, vidalı tekerlekli, çalgılı türkülü bin bir türlü oyuncak dizilmişti. Neler yoktu ki... Tahrirli mavi gözlü, çukur çeneli, donlu gömlekli, patikli çoraplı, kocaman kocaman bebekler mi? Hem de öyle bebeler ki kaldırınca gözlerini açar ve yatırınca kaparlar, karnına basınca "Mama!" diye bağırırlar; makinesini kurunca yürümeye başlarlar veya oynamaya kalkarlardı. Daha başka ne marifetli, ne meraklı, ne hoş şeyler sıralanmıştı: Mutfak takımları, asker taburları, inek ve keçi ahırları, nişan tüfekleri, borular, trampetler, arabalar, trenler, bilyeler, neler de neler! Fakat iş bununla bitmezdi ki... Biraz ötede bir camekân daha: İçi şekerler, şekerlemeler, çikolatalarla dolu. Hem de altın varaklara, pembe gazelere[1] mi sarılmamış, süslü şişelere, acayip kutulara mı konulmamış, üstlerine resimler, pullar, teller mi yapıştırılmamış... Mini mini yavrunun beyazları daha henüz mavimtırak saf gözlerinde ilk ihtiras, servet, malikiyet ateşlerini işte bu camekânlar yakar, çocuklar bu camekânlar karşısında yürekçiği çarparak yürür, koşar, bakar, yanar, güler veya ağlardı. Ona en büyük vaid:[2] Bonmarşeye götürmek... En büyük mükâfat bonmarşeden bir paket getirmek! O paketler, mavi ince kâğıtları, üç renkli nazik sicimleri ile elan, otuz bu kadar sene sonra hâlâ önümde duruyor ve elime sürülüyor gibi hatırımdadır.

Ufak çocuk bebek, şeker, düdük arzularıyla sayıklaya sızlana, bonmarşeyi isteye seve biraz daha büyür; bir mektepli olur. Fakat mektepli için de bu mağazanın cazibeli

1 gaze: evren, âlem
2 vaid: vaat

camekânları vardır. Girince soldaki kısım... Oraya maroken kaplı defterler, yaldızlı kâğıtlar, pergel kutuları, mürekkepli kalemler, boya takımları, yazıhane edevatının her çeşidi tertemiz, pek muntazam, çok göz alıcı bir tarzda yerleştirilmiştir. Ah, bunlardan her hafta başı mektebe bir çanta dolusu götürebilmek ne saadettir, ne kudret, ne teselli, ne azamettir! Bonmarşenin o kısımdaki camekânları mektepli için yerine göre hülya, ümit, yeis, zafer veya gözyaşı olur. Bir mavi kâğıtlı paketin sınıfta açılışı etrafa kinler, husumetler, adavetler serper ve biraz da müdahane[1] yayardı!

O mektepli artık bir gençtir, ne düdüğe, ne bebeğe muhtaçtır, diyeceksiniz. Hayır, öyle değil. Şimdi bebeğin aslına, yani sıcak, oynak, kıvrak ve canlısına ihtiyacı vardır. Öyle bebekler ki bazen taştan kalpli, bazen balmumu ruhlu olurlar; yatırılınca behemehal gözlerini kapamazlar, açarlar; hatta sade gözlerini de değil... Gönlünüzü de beraber açarlar. Karınlarına dokununca "mama" temizler, bin türlü ılık, rayihalı, iniltili sözler, ahlar, eninler[2] sarf ederler. Bunlardan ekserisinin her azası tamamdır, camekândaki bebeklerinki gibi sade göze görünen yerleri değil... Fakat birçoğunda, tıpkı cansızları gibi cici başlarının ve sert göğüslerinin içi bomboştur. Bu zevk bebekleriyle bonmarşenin münasebeti nedir mi dersiniz? Bonmarşe, eski devirlerin mutena bir randevu yeriydi. Hem oraya para mukabili satılanlar kadar candan sevişenler de gelirdi. En yüksek aile kadınlarının ıtriyat camekânları önünde, simsiyah, upuzun

1 müdahane: dalkavukluk
2 enin: inilti, inleme

ipek çarşaflı, fakat bembeyaz, upufak glase eldivenli vakur, esrarengiz, yürek yakıcı hayalleri dolaşırdı. Peçe ucu kaldırarak bir muhabbetli bakışın cihan değer kıymeti olduğu o asırda bonmarşe tatlı, bayıltıcı raşelerin[1] bir iç bahçesi, nazlar, niyazlar mabedinin son halveti idi. İlle o tuvalet levazımı dizili camekânların kurulduğu sağ taraf! Şimdi, artık saçlarına kır düşmüş olması lazım gelen asma filizi gibi ne terütaze ne narin ve ne mevzun[2] kızların o zaman bu mücella[3] camlara berrak akisleri düşerdi. Zaten kışın, dışarıda çamur, soğuk ve çirkinlik dolu iken bonmarşenin bu köşesinde ılık, ıtırlı, kuytu bir hava yaşardı. Yazın, sokak sımsıcak, terletici ve bunaltıcı iken mükellef bir berber salonu kadar burada serinlik ve temizlik bulunur, nazik bir kolonya kokusu duyulurdu. Bonmarşe, düşüncesiyle gençlerin uykularını kaçıran veya rüyalarını dolduran öyle sihirli, öyle çiçekli mutena bir aşk köşesiydi.

Gel zaman, git zaman deminki genç, çoluk çocuk babası bir adam olurdu. Artık bebeklerin ne cansızıyla ne de canlısıyla alakadardır, diye düşünürsünüz. Hayır, bir baba, bir büyükanne, bir nine için yavrusunun elinden tutarak bonmarşeye girmek ve oyuncak camekânları önünde durarak, "Seç, beğen, beğendiğini al!" demek ne saadet, ne bahtiyarlıktı... Orası kendi başına bir âlem, bir deveran idi!

İşte bütün bir ömrümü doldurduğu ve şimdi beni bin tatlı hatıralarla uzaktan heyecana getirdiği içindir ki, terki ticaret hesabıyla camekânları ucuz fiyatla satılan bonmarşe

1 raşe: titreyiş, ürkme
2 mevzun: güzel
3 mücella: parlak

için, "Vah, vah," dedim, "ne yazık!" O camekânlarda, sihirli aynalar gibi, her yaştaki kendi akislerimi ve sevdiklerimin nazenin hayallerini görüyorum, gözlerimin sızladığını duyuyorum!

BİRAZ İÇTİMAİYAT

Evlenmek? Her gün bir avuç su içmek için kendini kuyuya atmak olsa gerektir. Yahut tane ve başak yetiştirmek için buğday gibi toprağa gömülmek demektir.

Sevişerek evlenmeyiniz: Birini bir kere seven bir başkasını da sever, on başkasını da sever. Fakat sevişmeden de izdivaç etmeyiniz: Zira evvel sevişmezseniz sonra hiç sevişemezsiniz. O seni severse, sen onu sevmezsen yine evlenmemeli. Ona kendini yedirmiş, sen aç kalmış olursun. Mamafih sen onu sevip de o seni sevmezse keza izdivaçtan vazgeçmelidir: Cam altından reçel yalar gibi tadını alamazsın.

Bakire ile izdivacı bu asırda tavsiye etmem: Piyango bileti gibidir, ikramiyesi yüz binde birine nasip olmaz. Fakat dul ile evlenmekten de çekinmelidir: Böyle bir kadın tam kadın sayılmaz, yüzüne baktıkça ara sıra eskisinin bıyığı veya sakalı görünür.

Paran çoksa evlenme veya evlen... Evlenme: Zira kadın gözlerinin içinde hep banknotun "50" lirasını görmek ve ağzında maliye vekilinin imzasını okumak için yüzüne bakar. Evlen: Anlarsın ki para ile de aile saadeti temin edilemez ve zevce para olmadıkça bela olduğu kadar para oldukça da yüktür.

Paran yoksa veya arkası gelmeyecekse evlenmek demek küreksiz kayık, yelkensiz gemi, buharsız vapurla tenezzühe[1] çıkmak demektir. Akıntı, anafor, girdap ortasında ümitsiz sevişebilirsen o başka...

Sakın roman okuyan kadınla hayatını birleştirme: Hayatınız dillerde destan olacak bir romana benzer, başkalarına eğlence, fakat sana azap olur. Sinema düşkünü kadından ise kaç: Ben eski zamanlarda hamam natırıyla evlenenleri bugün sinema meraklısı bir hanımla izdivaca tercih ederim.

Pek güzel kadınla evlenmeyi tavsiye edemem: Herkes gözleriyle onu da, seni de billahi çiğ çiğ yer. Fakat onu lezzetle, seni hasetle... Sen güzel bir erkeksen yine aynı tavsiye ve aynı netice. Çirkin kadınla izdivaç ise eline baston yerine fasulye sırığı almak veya koluna pardösü yerine çuval atmak veyahut da başına şapka yerine kavanoz giymek kadar insanı meclislerde gülünç eder. Çok çirkin erkek de kadın için bir nasipsizliktir: Her gün mutfak paçavrasıyla silinen bir billur sürahi veya içine süpürge çöpü dikilmiş bir gümüş çiçeklik!

Bir akıllı dedi ki:

"Falcı elime baktı, üç defa evleneceksin," dedi. İyi ki bunu diyen falcı idi; inandığım biri söyleseydi derdimden divane olurdum.

Çayda tanır, dansta nişanlanır, otelde nikâhlanır, evde ayrılırsın, işte beş fasıllık bir izdivaç mudhikesi![2] Yahut da çayda muarefe,[3] dansta muaşaka, otelde muanaka,[4] evde

1 tenezzüh: gezinti
2 mudhike: güldürü
3 muarefe: tanışma
4 muanaka: birbirinin boynuna sarılma

münakaşa ve münafese...[1] İşte yeni zevc ve zevcelerin hayat ruznamesi![2]

Pek genç bir kızla yaşlının izdivacı hoştur. Lakin kaynaktan eğilerek bardaksız su içmek gibi evvela çok lezzetli, fakat sonra pek yorucudur. Kanmadan, soluksuz kalır, çekilirsin! Yaşlıca bir kızla izdivaca gelince vaktinde gül olup açılmadan ayazdan donmuş sonbahar goncasında ne rayiha,[3] ne renk, ne ten olabilir ki... Hem böyle bir zevcede beğenilmediği için sandığa atılmış elbiselerin kullanılmadan eskimiş bir hali vardır; o ütü ile izale[4] edilemez, kırkını geçmiş ber erkeğe varan genç kız lagar[5] bir beygir üstünde yarışa çıkan biniciye benzer. Bu azgın atı sürmek, sürmek, sürüklemek için ne kadar çırpınmak lazım?... Kırkını atlamış bir kadınla evlenen gence ne diyeyim? Bana bu, anasının memesine sarılmış bir danayı hatırlatır.

Çocuksuz aileyi anlamam, bir çocuk ise azdır, birden çoğu da fazladır. Gel bu hesabın içinden çık!

Şimdiki izdivaçları seslere taksim edebiliriz: İlk günler bir şapırtı, sonrakiler sızıltı, daha sonrakiler homurtu, en sonrakiler ise gürültüdür. Nihayetinde bir gümbürtü ile fasıl nihayet bulur. Aradaki çocuk mırıltıları da bu cehennemi musikinin basosunu tutar.

Cazbant kasırgası acaba kaç ev yıktı? Yahut dans zelzelesi kaç aileyi yerinden oynattı? Yahut da sinema yangını kaç ana

1 münafese: haset, kin
2 ruzname: gündem
3 rayiha: güzel koku
4 izale: yok etme
5 lagar: zayıf

ve babayı yavrusundan ayırdı? Veyahut da morfin kolerası kaç iffete mal oldu? Bunun istatistiği neşredildikten sonra düşüneyim... Belki ben de size evlenmeyi tavsiye ederim!

KOMŞUNUN TAVUĞU...

... Komşuya kaz görünür, derler.

Bu doğru sözü bana, bir gün, tam yerinde hatırlatan ihtiyar arkadaşımın ruhuna rahmet. O öldü, gitti; fakat sözü kulağımda küpe kaldı. Ne zaman bir başkasının zevcesine, metresine veya sevgilisine gözlerim arzu, ihtiras ile kaysa bu dost ihtarı zihnimden geçer, kendimi toparlarım ve "Belahete[1] lüzum yok," derim, "unutma: Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür."

Bundan birçok sene evvel idi; bir şık evde, kadın erkek, akşam yemeğine davetli idik. Aramızda, birbirlerinden başka çeşit güzelliklerde dört mükemmel kadın vardı ki, en itinalı birer tuvaletle gezer, konuşur, güler ve yerlerken "Şaheser! Şaheser!" diye bağırmak ve el çırpmak ihtiyacı duyuyordum. Bir aralık gözlerim, içlerinden birisine, daha doğrusu, birisinin ayaklarına ilişip kaldı. Üzerinde siyah bir tek boncuk bile bulunmayan pek sade, dekolte iskarpinler giymişti. Fakat bu iskarpinlerde ayaklara nezaketle, muhabbetle, sımsıcak, el gibi sarılmış bir hal vardı. O derece biçimli ve o kadar kusursuzdu ki, tekini bir süs gibi alıp yazı masamın üzerine koyacağım geliyordu. İçindeki biraz üşümüş olması lazım

1 belahet: bönlük, alıklık, kalın kafalılık

gelen ayağı da düşündüm; sanki buza konmuş bir meyve hatırlamışım gibi yutkundum.

Pembe, nemli ağzından her kelime süslenerek, renklenerek, rayihalara bulanarak, tuvalet odasından çıkar gibi çıkıyor; her kelimesinde vücudunun kıvraklığı, bakışının derinliği ve gülüşünün tazeliği seziliyordu. Sesinde sade ahenk değil, tat, tenasüp, hararet de vardı... Heceleri ne kadar ılık, ne kadar lezzetli ve süslü... Ağzında nasıl bir çeşni, bir hassa, bir marifet ve keramet mevcuttu ki kelimeler, yaldız varaklara sarılmış şekerlemeler gibi hem tatlı, hem telli pullu idi... Onları, birer birer, zihnimin parmaklarıyla açıyor ve aklımın iştihasıyla yiyordum. Her kelimesini dudaklarından ağzımla, bir kiraz koparır gibi almak, dişlerimin arasında ezmek istiyordum.

İşte tam bu esnada, bu coşkun demde idi, yukarıda bahsettiğim ihtiyar arkadaşımın bana doğru eğildiğini gördüm:

"Ne nefis mahluk," dedi, "ne şeker bir kadın, değil mi?"

"Evet," dedim, "hakikaten öyle... Bir şiir, şaheser. Kocası tebrike layık bir adam!"

Arkadaşım birden cevap vermedi; oturduğu koltuğu biraz daha benimkine yaklaştırdı, kulağıma daha fazla eğildi. Bir sır tevdi edecek[1] sandım. Hayır, şunu söyleyecekmiş:

"Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür!"

O misilsiz kadından bahsolunurken tavuk, kaz misalleri getirmek kabalık, zevksizlik, hürmetsizlikti. Adeta kızmıştım, mukabele edecektim, vakit bırakmadı:

"Bu onun salon, meclis, işve, hülasa sahte çehresi, yapma halidir," diye başladı. "Aldanma! Sen bu melul baygın,

1 tevdi etmek: vermek

şiir karışık gözleri kocasına, ninesine, hizmetçisine karşı ateş saçarken bir görsen... Ya şu nazik çizgili, çiçek gibi taze ve bal gibi tatlı ağzın haset, iftira, yalan gibi hisler altında ne çirkin, ne fena bir düğüm hasıl ettiğini bilsen! Bu hanım, tanıdığın kadınların en huysuzlarından, en geçimsizlerinden biridir. Hayat, onun yanında bir azaptır ve kocası bir bedbahttır.

Dediğim gibi, şu mülayim, meleksiyret görünüşe rağmen evinde çekilmez bir bela kesilir; haftada bir hizmetçi yanından kaçar, ahbap dayandıramazsınız. Sıhhatte zannedilir, hastadır. Ne zaman kapısını çalsanız onu başında doktor, elinde ilaç veya dizinde örtü, bitkin bir halde bulursunuz. Bugün sinir nöbetine, yarın ay sancısına, öbür gün yarım baş ağrısına, daha ertesi günü romatizma sızısına tutulur. Geceleri uykusu kaçar; gündüzleri uykuya yatar."

"Evet, ama," diye mırıldandım, "cazibesine, güzelliğine ne buyurulur?"

"Ona da pek inanma. Zira vücut, güzellik itibarıyla çok kusurludur. Mesela o göğsünde dimdik, kaskatı ve başları yüksük gibi duran nesneler birer sanatkârane yapılmış kapaklardır ki altında saklı duranlar sarkık ve esmer parçalardan ibarettir. Göğsündeki simsiyah ben, aklını alan o ben, sahtedir; cehennem taşıyla yapılmıştır. Ayaklar filvaki, şu cici iskarpinler içinde latif duruyor. Lakin açma! O kadar kaba, katı ve çok nasırlıdır ki, insanın muhabbetini değil, merhametini celb ettirir. Ara sıra egzama cinsinden bir cilt hastalığına uğradığını ve tedavi için kükürt banyoları yaptığını söylersem inanır mısın?

İşte, azizim, bize komşunun tavuğu böyle kaz görünür.

Bazı eskice elbiselerimizin ilk görenlere yeni tesiri yapması, karşımızdakinin yalancı boyunbağı iğnesini mücevher sanmamız ve herkesteki hizmetçiyi bulunmaz bir meta farz etmemiz kabilinden... Başkalarının elinde iken bayılıp ayıldığımız, hüsnün ilahesi ve ahlak numunesi addettiğimiz çoğu kadın, emin ol ki, haddi zatında mükemmel olduklarından değil, bizim olmadıklarından böyle görünürler. Bizim olduklarının haftasına bütün faraziyatımızın ne kadar vahi[1] olduğunu derhal anlarız, anlarız ama o zamana kadar öyle mecnunluklar yapmış oluruz ki bir daha geri dönemeyiz, yanlış görüş ve hatalı muhakememize, adi şehvetimize kurban gideriz."

"O halde?..."

"O halde komşunun tavuğuna bakmanın usulü vardır: Kendi tavuğundaki bütün kusurları, çirkinlikleri, dahildeki haliyle hariçteki görünüşünün farkını, ilk gördüğün günle şu günkü tesirini, hepsini göz önüne almalı ve ondan sonra 'Benimki de komşuya kaz görünür ama bunlar birbirinin cinsi ve eşi...' demeli, geçmelidir!"

1 vahi: boş, saçma

BİNBİR ÇEŞİT

Dünyadaki binbir çeşit mevcudattan[1] hangilerini daha çok severim, hangilerini tercih ederim? Bir zihin eğlencesi olmak üzere size bunları yazacağım.

En nazik ve zarifiyle, çiçekle başlayalım: Birbirlerine zıt üç renk: Biri sarı... Yani fulya, diğeri mor... Yani mor salkım –ki buna Frenkçede glisin derler–. Öbürü kırmızı... Yani gelincik. Fulyayı daha ziyade kokusu için severim. Hemen hemen ağır, adeta ılıktır; fazlası başa vurur, bir tek şıngılı[2] kapalı bir odaya kâfi gelir. Lakin öyle bir rayihadır ki nebattan ziyade tenden gelir gibidir; hem de tenin kuytu yerinden... İçi, şair Nedim'in tabirince adeta "Hâb kokar", yani temiz bir yatakta, temiz bir vücudun, temiz bir yorgan altına sinmiş uyku kokusu... Bir uyku kokusu ki ona biraz şehvetli rüya, biraz da terden evvelki o hafif nem, hülasa can ve canan karışmıştır. Yeşil bir ot veya soğuk bir elyaf rayihası değildir.

Mor salkım da, tıpkı fulya gibi İstanbul'a has çiçeklerdendir. Mor salkım çardaklara, parmaklıklara sarılarak yetişir ve nisan sonunda iri üzüm taneleri gibi dolar, çatlar,

1 mevcudat: varlık
2 şıngıl: küçük salkım

mor mor çiçeklerden askılar, tüneller, hevenkler vücuda getirir; sulara menekşe şurubu rengi verir. Bunun rayihasında sevdiğimiz bir kadının el çantasındaki deriye geçmiş pudra, lavanta, dudak boyası, kolonya, lokman ruhu falan gibi mahrem kokuların kapanıp kalmış ve yerleşmiş bir hülasası vardır; bunlarla bir arada kalmış bir mendil gibi, o da, yarı uzvi bir koku neşreder.

Gelincik çok boyalı dudaklar arasından kopan bir kahkahadır, bir sarhoş kadın kahkahasıdır. Yeşil, ruhani tarlaların şurasında, burasında açmış birer kırmızı diş yeri; muhabbet, şehvet izi. Dikkat ediniz: Gelincikler etrafı tarassut[1] eden gözler gibidir; bizim onlara baktığımızdan ziyade sanki onlar bizi seyreder. Bebekleri iri, simsiyahtır. Ah, bu kırmızı Bolşevik gözleri, "Gpeu" casusları! Çiçeklerin maksimalisti!

Ağaçlardan evvela çınarı beğenirim. Çınar, bana ağaçların "tarih"i gibi gelir. Her dalında bir milletin şehnamesi[2] yazılıdır, sanırım. Ne kadar vakarlı, heybetli, adeta kurumludur. Fakat uzaktan, yahut ilk nazarda öyle mağrur görünen bu saltanat tamamen demokrattır: Altında kır kahveleri açılır; köy çocukları oynar, mahalle kadınları seyrana çıkar; ihtiyar heyetleri nargileleriyle, çubuklarıyla, pirinç divitleri ve gülü mühürleriyle onun gölgesinde ilmühaber[3] yapar, mazbata hazırlar.

Sevdiğim bir ağaç da salkım söğüttür. Fransızların "ağlayan söğüt" dedikleri gevrek, narin ağaç. Tevazuya menekşe değil, bu söğüt misal olmalıdır: Haşin bir zenginin hırslı na-

1 tarassut: gözetleme
2 şehname: tarih
3 ilmühaber: birinin yer, hal ve medeni durumunu gösteren belge

zarları karşısında çırılçıplak bırakılınca saçlarına bürünen, saçlarıyla örtünen bir nadide halayık, bir esire gibi vücudunu dallarıyla ne utangaç kapatır... Ne taze bir yeşilliği, bir ibrişimliği vardır. Dere kenarlarına sıra sıra, talime çıkmış dev ordusu neferleri gibi, dizilen, bedenleri narin, dalları ışıklı, yaprakları oynak kavakları da severim. Kavaklar kırlarda birer tabii işarettir: Burada su var!

Sebzelerden enginarı tercih ederim. "Tat" dediğimiz şey, enginar kadar hiçbir nebatın içine sinmemiştir. Her sebzede de biraz tatlılık, acılık, tuzluluk, hülasa dile dokunan bir halet[1] vardır; fakat enginar ne tatlı, ne acı, ne de tuzludur; serapa lezzet ve çeşnidir. Zerzevatlar içinde o ılık bir busedir;[2] bir buse ki üstüne su içtikçe tekerrür eder.

Yemişlerin çoğu güzeldir; fakat şeftali, çilek ve kiraz; bana, ağaçlardan veya fidelerden kopmuş gibi gelmez; güneşin zerratıdır[3] ki seher ve şafak bulutları arasından yere düşerken renk almışlardır; meleklerin eteklerine sürünüp geçerlerden de rayiha... Arzın yetiştirebileceği şeylerden değildirler. Muz bir "satir"dir,[4] turunçlara bakarak ahlaksızlık eder. Karpuz, merkezi arzdan bize gönderilen bir hediye kutusu: Açınca küremizin ateşin bağrının soğumuş bir manzaracığı ile karşılaşırız; içinde ateşin rengi hâlâ var; fakat alevler ne tatlı bir su kesilmiş!

Yumurta nedir? Bir harika...

---

1 halet: hâl
2 buse: öpücük
3 zerrat: ufak parçalar
4 satir: Yunan mitolojisinde yarı insan yarı keçi kır tanrısı

Sarısı sayesinde iştihaaver[1] süslü söyleyici değil midir? Kırınız, o dolgun kubbesiyle, tabakta ne hassalı bir duruşu vardır. Haşlayınız, dörde bölünüz, biraz tuz ve peynir... İşte bir gıda çiçeği! Hem keyifle, bir sarı gül gibi seyredebilirsiniz hem lezzetli bir kuvvet hapı gibi yutabilirsiniz... Meraklısı iseniz koklayabilirsiniz de; taze yumurtada canlı, sıcak, bedeni bir meyve rayihası saklıdır. Zaten yumurta nedir? Can fidanının yemişi değil mi? Ama diyeceksiniz ki pek ters tarafından hasıl olan bir meyve! Ey bunu diyen insan, sen ananın göğsünde mi filiz verdin ve başında mı açtın?

Kuşlardan sakaya meftunumdur. Saka yakut, kehribar, bağa ve akikten can verilmiş bir mücevherdir. Keklik eti nefistir; etin nefaseti nispetinde tabiat ona sanatkârane bir mahfaza yapmamış mıdır? Kekliğin sekişi de pek güzeldir: Sanki butlarının çeşnisini kendisi de bilir de onları yere dokunmaktan esirger. Ötüşüne de bayılırım, zavallı bilmeden, birbir arkasına şöyle söyler: Ye etimi! Ye etimi! Ye etimi!

Sonra, kuşlardan kumrular hoşuma gider. Cami avlularında, medrese duvarlarında, şadırvan kenarlarında dolaşıp zarafet satan kumruları, mektepten dönen yetişmiş edalı kızlara benzetirim, hem şuh, hem afif! Kumrular, bence, kuşların Müslüman'ıdır. "Venedik"teki kilise avlusunda onlardan bir sürüye rastgeldiğim vakit bir Hıristiyanlığa geçiş vakası önünde kalmış gibi hiddet ve husumet duymuştum.

Mücevherler içinde gök yakutu beğenirim: Semadan bir damla parmağınızın üstüne düşüp donmuş gibi... Hakiki gökten inmiş bir kırağı ki sevdiğinizin gül göğsünde titri-

1 iştihaaver: iştah verici

yor. Bir yağmur katresi ki mavi semadan hem renk, hem ışık getirmiş... Bir şurup damlası ki meyveden yapılmamış, gök eritilmiş ve şeker diye güneş tozu kullanılmış!

En fazla sevdiğim renk: Taze saman yığını... Taze boya, taze ekmek, taze balık, taze çayır ve sadece taze kokusundan pek hoşlanırım. Şunları da pek severim: Yaz yağmuru ve bu yağmurdan sonraki toprak kokusu; kuşbaşı kar, çocuk yanağından dökülen gözyaşı; sigara dumanı halkaları; elektrikli tramvay tellerinde parlayan mavi alev.

Ev eşyalarımızdan: Sarı bakır cezve, pirinç mangal ve havan, gümüş leğen ve ibrik, boy saati. Kadın eşyasından: Çorapbağı ve gümüş pullu hamam tülbenti. Çocuk eşyasından: Rugan patik, takye, zıbın.

Yaşlardan kendi yaşımı beğeniyorum. Başlardan da kendiminkini... Malum ya, herkes başını pazara çıkarmış, yine kendi başını satın almış.

Çok sevdiğim bir manzara: Likör dolu ince bir kadehin ışık altında parlayışı... O minimini bir küredir ki tatlı hülya güneşin peykidir.

Madeniyattan, bence, en çok işe yarayanı ve en fazla kullanılanı ilkidir: Teneke ve... Altın. Fakat benim en sevdiğim maden tunçtur. Galiba, tuncu, biraz da madene uygun isminden dolayı da seviyorum: Bu kelime, Türkçenin bir kerameti olarak, sanki işaret ettiği madenden dökülmüş ve o madenin sesi de telaffuzuna verilmiştir.

Elbise hususunda, kendim giymem ama, seyri hoşuma gider: Mevlevilerin tennuresi, dervişlerin haydarisi, bedevilerin kefiyesi. Kadını iki kıyafette görmekten hoşlanırım: Ya

terlik, çorap ve kombinezondan ibaret bir açıklık... Yahut, kürk, bua, manşon, peçe içine gömülmüş bir kapalılık. Bazı kürklü kadınlar, şehir içinde at cambazhanesi kafeslerinden kurtulup kaçmış bir pelenk[1] edasıyla, çelik kalçalarını biperva oynatarak ne hoş gezerler!... Birer tehlike gibidirler; halkın kaçışmadığına şaşarım.

Musahabemize çiçekle başladık onu yine çiçekle bitirelim. Kadınlar hakkında pek müşkülpesentim: "Yalnız esmer, sarışın, kızıl, beyaz olanlarla mavi, kestane, siyah, yeşil gözlerini; bir de zayıf, şişman, balık etinde, kısa, orta ve uzun boylularını, iri ve ufak tefeklerini, kız ve dullarını tercih ederim.

Başka çeşitleri varsa veya kaldıysa istemem... Fakat, yan cebime koy!

1 pelenk: ağır bir şeyi yerinden oynatmak için kullanılan ilkel kaldıraç

AY

Ayasofya'da dilenip Sultanahmet'te zekât veren bir boş kafalı: Arzdan ışık toplar, sonra yine arza caka satar!

Ay ancak hilal iken güzel ve zariftir... Yani göze en az göründüğü zaman!

Ay ışığını, yani mehtabı en çok sevenlere bakınız: Âşıklar, şairler ve kadınlar... Yani hastalar!

Ay öyle bir ışıktır ki aradığın zaman ele geçmez, istediğin vakitte yanmaz, kâh bir idare kandili gibi sönük, kâh bir lüks gibi parlak, bazen bulutlarla örtülü, bazen halelere bürülüdür. Hülasa güvenilmez, ihtiyaç zamanında işe yaramaz bir dosttur.

Halbuki geceleri biz daha emin, daha intizamı sever bir ziyaya muhtaç değil miyiz?

Güneş şaşaa, yıldızlar işve, ay belahet[1] timsalidir. Bedir halindeki aya bakarken başımı göğe çevirip haykırmak isterim:

1 belahet: bönlük, alıklık

"Yahu, abdal abdal sırıtma! Biraz anla, biraz hisset!"

Ne gezer?!

Güneşle arzın nikâhsız aşkından doğmuş kof beyinli, biçimsiz, âmâ ve sağır bir galatı tabiat: Ay babasının karşısına çıkmak hakkından bile mahrum!

Ay ışığında ne kan, ne hararet, ne sarılış, ne sürtünüş... Hiçbir canlılık ve sokulganlık yoktur. O, buz kesmiş bir aydınlıktır; aşk nevinden içinde bir ateşi olmayanlara uyku verir.

Bu ne sahtekâr ve hokkabaz bir ışıktır: Yerdeki tezek parçasını bir kurdele fiyongası gibi gösterir; harabelere yeni yapılmış saraylar manzarası verir; bir çirkef çukurunu saf pınarlara çevirir.

Aldanmayı ve aldatmayı sevmeyenlerin hazzedeceği marifetlerden değil!

Denize vuran ay ışığı... Ne latif şey! Fakat bu güzellik, o ışığın kıymetinden ziyade suyun derinliğinden geliyor. Meziyet denizde!

Ayın ziyası gözü yormaz, doğru... Fakat gönlü yorar. Mehtap sefası hoştur, malum... Fakat senede üç kere! Ay aydınlığında sevişmek, nefis şey... Fakat sonra odaya dönmek şartıyla!

Ay, mütemadiyen güneşten borç alan bir müflistir. Bir gün borcunu ödemeden büsbütün batacak!

Ay, bir akşam batıp da çıkmayıverse, dünya ne kaybederdi? Âlem yine ol âlem, devran yine ol devran!

Sarı, solgun, kansız ve dermansız vücutların gözden düştüğü bu spor asrında ay gibi lenfatik bir suratla karşı karşıya oturmak bir azap... Elektrik projektörlerinin göklere ve denizlere nurlu sütunlar diktiği bu harikalar dünyasında ay ışığına avuç açmak bir zillet![1]

Ayın aklı olsa, "Artık benim bu dünya ile alakam kalmadı, çekileyim!" der, gider, bir hortlak gibi öldükten sonra yine etrafımızda dolaşmaktan vazgeçerdi...

Fakat o zekâsız çehreden bu idraki bekleyebilir miyiz?

Dikkat ediniz, medeniyetin tam kıvamını bulduğu yerlerde ayın lafı bile olmuyor.

Aya affetmediğim bir kusur daha: Cici bici, şirin, şuh yıldızları ara sıra gözümüzden saklamak!

Karanlık ve yaldızlı bir gök ne kadar manalı ve derindir. Fakat mehtap başlayınca sema dümdüz, ıssız ve esersiz bir kum çölüne döner ve ay bu boşlukta aç bir deve gibi ağır ağır, takatsiz ve bedbaht yürür, gider.

Yıldızlı bir gök tabiatın işlediği bir mozaik kubbedir; bakmakla doyulmaz. Halbuki ay bu deha eserinin üzerine badana süren cahil ve mutaassıp[2] bir fırçaya benzer; semanın bütün zevkini siler ve örter; onu hastane duvarına çevirir.

---

1 zillet: aşağılanma
2 mutaassıp: bağnaz

Aydan memnun olduğum bir nokta: Bereket ki, Allah'ın her gecesi başımıza musallat olmuyor ve "Ben geldim!" diye karşımıza dikilmiyor!

AYSEL HANIM'A İTİRAZ

Antakya'da çıkan bir mecmada "Aysel Hanım nerede?" serlevhasıyla bir mensure[1] neşrettiler. Bu temiz yazıda, aynen, diyorlar ki:

"Neşeli yüzler, yalansız sözler, riyasız gözler istiyorum... Nerede kedersiz günler, elemsiz kalpler, lekesiz hisler istiyorum, nerede? Yokuşsuz yollar, çamursuz göller, dikensiz güller istiyorum, nerede? Ölümsüz dünya, korkusuz rüya, hakiki hülya istiyorum, nerede?"

Ben de diyorum ki:

Başka çaresi yok, "Aysel Hanım nerede" diye inim inim aradıklarınıza varmak, bütün bu istediklerinize kavuşmak için, bir yolunu bulup doğru cennete teşrif buyurmalısınız! Bunları bize ancak cennet vadediyor: Cennet, cenneti âlâ... Fakat belki esreli cinnet de dünyayı cennet gibi gösterebilir. O başka mesele! Fakat ben, size ikisini de muvafık görmüyorum: Allah ömrünüzü mezid[2] etsin ve aklınızı halelden esirgesin!

Fikrinize iştirak etmediğimi bu mukaddime ile, bittabi

---

1 mensure: yazı
2 mezid: artma, çoğalma

anladınız. Bilirsiniz ki ıstırap yüksek mahluklara has bir imtiyazdır. Teşekkülatı[1] tekemmül ettiği derecede bir mahlukun ıstırabı artar. Denizdeki yarı nebat süngerden tutunuz da beniâdeme kadar –her canlı, hatta cansız– ıstırap duyar, lakin ne azim farklarla...

İnsan en fazla tahassüs[2] eden mahluktur, en fazla elem duyan... Elem dehayı doğurur. Istıraptaki lezzeti duyabilenler harikalar yaratmışlardır. Acı ruha işledikçe, zekâ filiz verir ve kök salar.

Mesela Armand Duval ile Marguerite Goutier sizin istediğiniz gibi hep kedersiz günler geçirseler ve elemsiz kalplerle yaşasa idiler bir "La Dame aux Camélias[3] O Kamelya" vücuda gelebilir miydi? "Romeo ve Jülyet" hikâyesine ölüm, korku, yalan ve riya karışmamış olsaydı bu şaheser, yahut "Werther", "Faust", "Graziella" halk edilebilir miydi?

Gül goncasının rayihasını, insan parmağına gül dikeni batarak bir ufacık kan goncası açtıktan sonra daha iyi duyar. Kendi kan damlasını yaladıktan sonra... Zannederim ki analar, doğururken acı çektikleri için evlatlarını babalardan ziyade severler. Acı, insanlar için lüzumludur ve onun için de gayrikabili izaledir.[4]

Bereket ki tabiat sizinle hemfikir değil. Gül dikenle kalsın, kedi tırnağıyla ve yılan zehiriyle... Kadın da öyle!

Yokuşsuz yol çöldür; çamursuz göl çamaşır kazanı... Gazal gibi mütemadiyen çölde mi gezmek niyetindesiniz?

---

1 teşekkülat: teşekkülle
2 tahassüs: duygulanma
3 La Dame aux Camélias: Kamelyalı Kadın, Alexandre Dumas romanı 1848
4 izale: giderme

Bakıcı gibi çamaşır kazanı başında mı tefekküre dalacaksınız? İnsanı geniş ufuklara çıkaran yokuştur; gölün çamurlu amakına[1] dalarak fikir derinleşir. Dibi görünen suda ne mehabet[2] vardır, ne de mana... O, sadece bir süs kalır!

Sanatın en yüksek tecelliyatı, edebiyat, musiki ve resim ıstırap toprağında yetişen kudsî fidanın nazenin çiçekleridir. Gerek boya, gerek mermer, gerek ses şekline girsin, şiir acının nurudur. Elem yaprağında biriken çiy, ıstırap sedefinde donan incidir. Elmas gibi, büyük bir yangının, yürek ateşinin saf bir karbonudur.

Daima neşeli olan bir yüz, kederlisi kadar nihayet can sıkabilir. Cennete itiraz edenlere niçin hak verirler? Sizin "nerede" dediklerinizin orada, ittiratla[3] mevcut olmasından değil mi? Çocuğun tebessümü ağladıktan sonra daha hoşa gider. Hastalıktan kalktıktan sonra dünya daha tatlı görünür. Sulhu, harpten dönene sorunuz. İdbardan[4] tekrar ikbale geçmek veya ayrılıktan sonra yine mahbubuna[5] kavuşmak ne tatlı heyecan... İnsandan heyecanı kaldırınız, ortada bir et peltesi veya bir kemik kafesinden başka ne kalır? Sizin istediğiniz hemen hemen mumya olup bir granit lahitte upuzun yatmak veya balmumundan bebek haline girip camekânda sipsivri durmak... Bu istenecek şey değil, korkulacak mesele! İnsan ıstırap, heyecan ve değişiklik pe-

1 amak: derinlik
2 mehabet: yücelik
3 ittirat: birbirini izleme
4 idbar: talihsizlik
5 mahbub: sevgili

şinde koşan bir mahluktur. Siz sade muhallebi yiyeyim diyorsunuz, afiyet olsun, fakat sonunda bıkarsınız. Can, dayak yemek bile ister... Her gün, mütemadiyen, değişiksiz yenen nesne zehir olur.

Hayatı pürüzlerinden amma da ayıklamak arzusundasınız... Elde kala kala ömrün koçanı kalıyor. Riya ve yalan hilkatin garnitürüdür. Sözü her zaman yalandan tasfiye ediniz, sohbet denilen en beşeri zevkin ne tadı kalır, ne de tuzu!

Göze bakalım: Riya için yaratıldığını zannettiren bir hali yok mudur? O karışık teşekkülatı sanki hakikati gizlemek için vücuda gelmiştir. Kapaklarına, kirpiklerine kadar... Renk içinde renksizlik, manalı gibi görünen manasızlık... Güvenilmeyen bir şey. En büyük facialar oradan kopmuş, beşeriyete heyecan ve ıstırap menbaı riyalı gözler olmuştur. Istırap ve heyecan ise sade sanatın değil, bütün yüksek hislerin, kahramanlığın ve fedakârlığın da mastarıdır.

Sizin arzularınızın hülasası: Zahmet çekmeyeyim, üzülmeyeyim, aldanmayayım! Emin olunuz, bunlardan mahrum kalsa idiniz, yani kâh kâh zahmet çekmemiş, üzülmemiş ve aldanmamış olsaydınız cennet beldesi "Antakya"da sıkıntıdan şimdiye kadar çoktan boğulmuş olurdunuz.

Şükrediniz ki tatlı bir rüya gibi güzel bir belde olan oradaki yollarda da biraz yokuş, göllerde de bir miktar çamur, sözlerde de bir nebze yalan, gözlerde de bir zerre riya var. Yani dünya yüzündeki her yerde olduğu gibi... Yani biraz yoruluyor, üzülüyor, acı çekiyor, heyecan duyuyorsunuz. Yoksa size "Aysel" değil "Heykel" Hanım demekliğimiz lazım gelecekti!

İşte istediğiniz gibi riyasız ve yalansız bir deste söz... Fakat ne yapalım, dikensiz değil. Gülünü seven dikenine katlanır. Sizin gibi edebiyatı sevenler de tenkite müsaade ve tahammül ederler.

Hemen Cenabı Hak aradıklarınızı gecinden versin!

BİR AVUÇ SAÇMA

★ Ayağında nasır olduğunu sakın kadına söyleme; muhakkak üstüne basar.

★ Kedi, ağzı şapırdayanın; kadın, kesesi şıkırdayanın yüzüne bakar ve dizine çıkar.

★ Kadının baytar gibi yaşına, başına, alına, dorusuna bakma... Bunlar teferruattır. Fakat binici gözüyle, göğsüne ve sağrısına bak.

★ Bilmediğin bir yemeğin harici manzarasıyla tadına hükmedebilir misin? Mesela midye dolmasını ömründe tatmamış olsan tabaktaki duruşu sana lezzeti hakkında bir fikir verir mi? Çirkin kadın vardır ki, kestane gibidir: Sevda ateşine biraz gösterince kabukları soyulur, içinden hararetlenir, lezzet kesilir. Güzeli de vardır ki, görünüşüne aldanırsınız: Aşk bıçağına uğrayınca karpuz gibi kabak, muhabbet dişine dokununca çürük fındık gibi kof, sevgi mihengine vurunca bakır gibi kalp çıkar.

★ Hanımlarla dolu bir çay davetinde zendost[1] sineğin biri kulağıma şöyle vızladı:

"Tuvalet kremi yalamaktan midem bulandı!"

★ Bazı kadının içinde zehir kaynar, lakin ağzından bal

1 zendost: çapkın

dökülür. Bazısı uzaktan kelebek gibi görünür; iğneli arı olduğunu sokunca anlarsın.

★ Kadını parası için alacak adam, avucunu açarken gözünü kapamak lazım geldiğini bilmelidir. Evlenirken de keseni açacağına gözünü aç!

★ Zayıf kadını sevene bir şey diyemem; tombulunu seçene hak veririm; irisini beğenenle beraberim; fakat her çeşidini hoş görenlere aferin! Sarışını severim, kumraldan hazzetmem, esmer ruhumu okşamaz, beyaza bayılırım gibi tasnifler zevksizlerin kârıdır. Eleğimsağmadaki[1] yedi rengin yedisi de hem bir arada, hem tek başına latiftir. Birini ötekine tercih edemezsin.

★ Güzele bakmak günah değildir, derler. O halde çirkine bakmak sevap sayılmalıdır. Gönül yapmak sevap değil midir?

★ Hanımlara şu nasihati vermek isterim: Çamaşırlarınızdan yatağınıza ve sohbetinizden işvenize kadar her halinizde tabii, sade, ameli olunuz. Erkekleri hizmetçi kızlar peşinde koşturan muammanın sırrı şudur: Hizmetçi dediğimiz mahluk, hayvanı natıkın[2] en fazla dişiye benzeyeni, en tabiisidir.

★ Tohumun tırtıl, tırtılın koza, kozanın kelebek oluşuna şaştığın gibi on iki yaşından on beşine kadar bir kız çocuğunun vücudunda hasıl olan nefis istihaleye[3] de hayret et. O bir aşk tohumuydu, şefkatli ana bağrında tombul tombul kıvrandı; ipekli bir yuva halini aldı; şimdi gönül çiçeğimize konan bir kelebektir.

---

1 eleğimsağma: gökkuşağı
2 natık: düşünen
3 istihale: biçim değiştirme

★ "Şap olur mu şeker?" derler. Olmaz. Fakat şekerin şap olduğu vakidir: Balayı geçtikten sonra, bazen, gelin hanımın dili!

★ Kadın ve kız bahsinde bir mütalaa: Ham muzun dışından manzarası olgunundan güzeldir. Lakin hele bunu bir kere soy, hangisinin daha ballı olduğunu anlarsın. Ham doğrudan doğruya dişe dokunur, olgun damağa yayılır.

★ Bazı güzeller tanırım, sussunlar diye mütemadiyen ağızlarından öpmeli.

★ Çivi çiviyi söker, doğrudur. Kadın bir zehir ise panzehiri de yine kadındır. Kadın eliyle açılan gönül yarasını yine bir kadın eli sarar.

★ Bir hanım dedi ki:

"Eskiden erkekler bizi kafese sokardı; şimdi biz onları kafese koyuyoruz."

★ Kadın var kardan soğuk, kadın var kordan sıcak... Kadının muhabbette ortası yoktur. Severse baldan tatlıdır, sevmezse zakkumdan acı!

★ "At at oluncaya kadar sahibi mat olur," derler. Bazı koca da karısı kadın oluncaya kadar iki kat olur.

★ Deniz dalgasız, kadın yalpasız olmaz; hem de olmamalı...

★ Bazı erkeklerin ellerine bakınca ayaklarının ne halde bulunması lazım geldiğini düşünür ve hanımlarından tiksinirim.

★ Her kadın kulağından işitmez, gönlüne işittirmeli. Hepsi de ağzından beslenmez, gönlünü doyurmalı...

★ Kız bir gül goncasıdır; onu koparıp almalıdır. Fakat

dikenli ağacını yani kaynanayı da beraber sürüklemeye lüzum yok!

★ Kimisi olgununu, kimisi hamını, kimisi çürüğünü veya kurusunu, kimisi çiğ veya pişkinini sever, nedir o bil?

"Kadın."

★ Bazı genç kızlar bana sadece, bir çift ayva vermek için on dört sene itina görmüş narin ve nadide fidanlar tesirini yapar.

★ İki şey vardır ki, insanın başına dünyayı zindan eder: Ayakkabının darı, kaynananın dili! Üç şey vardır ki, çekilmez: Kaynananın nazı, baldız hanımın sazı, susuz memleketin yazı!

★ Kadın kendi başına ne gül goncasıdır, ne de diken. Koklamasını bilirsen gül olur, tutmasını bilmezsen diken...

★ Bazı güzel kadınlar gazı konmamış veya vidası sıkıştırılmamış süslü lüks lambaları gibidir: Ne kadar kurcalasan beklediğin ışığı veremez.

★ İki bisküvi arasına konmuş kayısı dondurması lezzetinde dudaklar bilirim; insana evvela ısırarak, sonra damağında ezerek yemek arzusu verir. Bazı dudaklar ise ne erir, ne ezilir. Çengel sakızı gibi durma, çiğne!

★ Güzele ne yakışmaz? Çiçekbozuğu bile... Halbuki çirkine çiçek bile yaraşmaz.

★ Bazı kadın giyinince çiçeğe, soyununca yemişe benzer; iki hali de hoştur. Bazısı soyunur, insana giyinse diye temenni ettirir; giyinir, artık gitse diye bekletir.

★ Genç kızların vücudu taze somun gibi yumuşaklık tesiri yapmamalıdır; bisküvi gibi gevreklik hissi uyandırma-

lıdır. Teni pamuğa değil, ketene benzemeli, endamı çayır demetini değil, buğday başağını hatırlatmalıdır.

★ Bazen şirin yüzlerde Halep çıbanı bana letafet fabrikasının alametifarikası,[1] güzellik enstitüsünün etiketi gibi görünüyor. Bazı sevimsiz çehreler üstünde ise, tabiat tarafından sanki şu işaret konmuş: "İptal edilmiştir."

★ Baldız kelimesinin başındaki "bal", birçok evin ağız tadını kaçırmıştır.

★ Yağmurdan kaçan doluya tutulur, kadından kaçan da kıza!

★ Erkeğe yakışan bir tek mücevher vardır: Kadın.

★ Gözünü dört aç: Keçe ile peçe kusur örter!

★ İnsan bazı kadınların meclisine içkisiz tahammül edemez; bazı kadın ise içkiye hacet bırakmaz; kendisi içki gibi tesir eder.

★ Deveye "İnişi mi seversin," demişler, "yokuşu mu?" "Düz yolu göğe mi çektiler?" demiş. Onun gibi rahatını bilen birine sormuşlar: "Kaynatayı mı tercih edersin, kaynanayı mı?" "Dünyada yetim kız kalmadı mı?" demiş!

★ "Eşek hoşaftan ne anlarsa," diye bir söz vardır. Eşek bizden hoşaf istemiyor ki... Anlamadığını istemek insanlara mahsus bir huydur.

★ "Garip kuşun yuvasını Allah yapar." Amenna... Fakat, ey Allahım, kuş yurdunda kalsa da yuvasını kendi yapsa daha iyi olmaz mı?

★ Sivrisineğin biri "Uzat kulağını, sana bir hikmet söyleyeceğim," derse inanma; sokup gidecektir.

★ İnsanları huyları ve hayattaki rolleri itibarıyla üç kıs-

---

1 alametifarika: ayırıcı özellik

ma ayırıyorum: Kendi oturduğu dalı kesenler; başkasının bindiği dalı kesmekle uğraşanlar; başkasının dalını kesiyorum zannıyla kendi dalını kesenler.

★ Nasıl sabun suya dokunmadıkça köpürüp temizlemezse, bir muharrir de halkın vicdanına sürtünmedikçe heyecana gelemez ve eser veremez.

★ Yalan pek tatlı bir şey olmalı ki, bu günahı dilimizle işleriz.

★ Sivri ve tehlikeli yerlerde dolaşan kedilere baktıkça:

"Ben," derim, "sizin gibi dört ayağımın üstüne düşeceğime emin olsaydım, daha nerelere çıkar ve nerelerde gezerdim!"

★ Kışın güneş banyosu yapılan, yazın kartopu oynanan yerde kim oturabilirse bence zengin odur.

NANKÖR POLİTİKA

Politika ne nankör bir meslek, ne dipsiz kile,[1] boş ambar imiş!

İşte misali: Ahmet Rıza Bey! Evet, Ahmet Rıza Bey... Bakınız siz bile, birdenbire bu isim karşısında tereddüde, hayrete düştünüz; "sahi," dediniz, "bir zamanlar ismi dillerde destan olan bir Ahmet Rıza Bey vardı, Türkiye meşrutiyetini bu isim temsil eder, bu ismin sahibi uzun boyu, akçıl ve zarif sakalı, biçimli ve atlaslı redingotuyla meşrutiyetin bir abidesi gibi bütün Türklerce taziz[2] edilir, tavaf olunurdu. Şimdi nerededir? Ne haldedir? Servi boyu iki büklüm mü oldu? Bir tekkede mihman[3] mıdır? Yoksa ıstırap döşeğinde yatalak mı? Ne sesi işitiliyor, ne ismi anılıyor, ne de cismine rast geliniyor!"

Zavallı zat! Eciş bücüş, kısa sıska, aç hasta bir muhteris taifenin, nesli cedidin hücumu, yaygarası, istilası karşısında yüksek boyu, şahane bedeni, mutaazzım[4] simasıyla evvela bir cins at gibi şahlandı; meydan okumak, kafa tutmak istedi;

1 kile: eski bir tahıl ağırlık ölçüsü
2 taziz: sevgi ile anma
3 mihman: misafir
4 mutaazzum: büyüklük taslayan

ak yelelerini dalgalandırdı, iri gözlerini hasımlarına dikti, kişnedi... Fakat para etmedi, şer taifesi sel gibi akıp geliyor, kırıp geçiriyor, söküp götürüyordu. Mukavemetin beyhude olduğunu gördü, sağdan geri döndü ve şan ve şöhret meydanını boş bırakıp inzivaya sindi, bir yıldız gibi söndü.

Bir zamanlar Ahmet Rıza Bey ne idi? Hangi gazete vardı ki baş sahifesinde ismi yer bulmasın; hangi kahve vardı ki başköşede resmi mevki tutmasın? Hiçbir meclise rast gelinmezdi ki, o isimden bahsolunmasın; hiçbir bahis geçmezdi ki esasını onun fikri veya fiili teşkil etmesin! Ahmet Rıza Bey, Meclisi Mebusan kürsüsüne mukaddes bir sanem[1] gibi geçirilip oturtulmuştu; milletin yüreğinde ise aynı haşmetle, Allah korkusu ve peygamber sevgisi gibi yüksek bir yer temin etmişti. Ziyaret, takdis ve tavaf edildiği günler oldu. Ömrüne, selametine, afiyetine aylarca dualar edildi. Aylarca o meşrutiyetin babası, hürriyetin şeyhi, adaletin kadısı ve müsavatın[2] kassamı[3] telakki olunarak yeni doğana, nur, neşe ve nimet ondan beklendi; otuz bir martta o öldü korkusuyla matemler tutuldu, mecliste muhalifler ona hürmetsizlik gösterdi diye memleketin dört köşesinden küfürler yağdı; Abdülhamid Han ile seviştiler, öpüştüler diye halk düğün bayram yaptı, kırk gün kırk gece şenlikler oldu. Ahmet Rıza Bey köprüden geçerken yol Musa'nın Şap denizinden geçişi gibi ikiye bölünür ve maiyetiyle ona bu ihsan dalgaları ortasında rahat, emin bir geçit açılırdı. Selamlar, senalar,

1 sanem: put
2 müsavat: eşitlik
3 kassam: mirascılar arasında küçüklerin haklarını koruyan memur

methiyeler, kasideler, Ahmet Rıza Bey demokrat bir Harunur Reşit gibi İstanbul'da mahviyetkâr[1] bir dekor ortasında nüfuzlu bir saltanat sürüyordu. Mevkii sadaretten bir arşın yüksek, padişahlıktan bir cigara kâğıdı alçaktı. Resmini seyrettire ettire hemen her ailenin akrabası, hatırdan çıkmaz bir velisi olmuştu. Çocukların hafızasında o en canlı bir şahsiyetti, büyüklerin dimağında ise silinmez zannedilen bir iz bırakmıştı. Hülasa İstanbul bir devirde onu yaşamıştı: Ahmet Rıza Bey devri!

O dahi geçti!

Bugün artık büyükler o bir zaman "Yaşa! Var ol!" alkışları ve "Halaskâr, münci,[2] meşrutiyet babası!" tavsifleriyle[3] tespihten geçirdikleri şahsı ve kudreti unutmuş oldular. Aylar, yıllar geçer, onun ismi geçmez oldu. Keşke sehpalara asılsa, zindanlara atılsa, listelere yazılsa idi... Bu onun elan yaşadığına delil ittihaz[4] edilebilirdi; keşke çalsa, yaksa, yıksa, kasıp kavursa idi, siyasi hayatı devam eder giderdi. Hayır, daha fenası oldu: Ahmet Rıza Bey varken yok oldu. Halbuki on temmuzdan sonra yok iken, birden var olmuş, anlı şanlı bir devir sürmüştü.

Nankör politika!

Bir zamanlar ismini yüreğimizde, cismini başımızda taşıdığımız; kederiyle dertlenip neşesiyle sevindiğimiz, sigara kâğıdı destelerinden kandil kutuları ve sütlaç kâselerine ka-

---

1 mahviyetkâr: alçak gönüllü
2 münci: kurtarıcı, kurtaran, önder
3 tavsif: nitelendirme
4 ittihaz: sayma

dar resmini basıp seyrine doyamadığımız o heykeli, ilahı ne yaptık?

Sadece unuttuk. Ya yenilerini, bu bugünküleri, yarınkileri, hepsini ne yapacağız? Onları da mı öyle yapacağız, onları da mı öyle?

Nankör politika.

1924

AHİRETTE BULUŞMA

Cennetkuşu tüyünden örülmüş yumuşak sedirden başını kaldırdı; dizi dibinde uzanıp elbise namına sade saçlarıyla örtülmüş billur bedenli huri kızına:

"Gülendam," diye sordu. "Bugün tanıdıklardan yeni gelenler var mı?"

Gülendam gülümsedi:

"Padişahım," dedi, "Ahmet Rıza Bey kulunuz şimdi kapıdan girdi, fakat biçare pek mecalsiz!"

Sultan Abdülhamid'in yüzünde de bir tebessüm şulesi dolaştı:

"Beni görmek isterse gelsin!" emrini verdi.

Burası cennet ile cehennem arasında, suçu az, taksiratı ehven, hayrı şerrine galip olanlara mahsus, Araf'ın bir şubesi idi. Bahçesi Versay'daki parklara, köşkleri İsviçre'deki şelalere benziyordu; pek hayret verici cennet eşi bir yer değildi. Hatta Yıldız Sarayı'ndan Boğaziçi'ne ve Adalar'a doğru o misilsiz bakış, o manzara burada yoktu; göz, dümdüz bir yeşillik deryasında kayboluyordu; ne deniz, ne gök, ne bulut!

Ahmet Rıza Bey, güçlü kuvvetli, tunç bedenli ve çelik pazulu, som gümüşten dökme iki levent hurinin kollarına dayanarak park yolundan ağır ağır, fakat dünyanın dağdağasından,[1] sefalet ve idbarından[2] kurtulmuş olmaktan doğmuş içten bir sükûnla memnun, geliyordu.

Yaklaşınca, Sultan Abdülhamid sedirden doğruldu:

"Safa geldin, beyoğlum!" diye iltifatta bulundu. Arz üzerinde birbirinin kanına susamış, didişmiş, boğuşmuş bu iki şahıs, artık birbirlerine zarar vermeyecek bir muhitte, ahirette idiler; kinsiz ve ihtirassız birbirlerine bakıyorlardı. Padişah, karşısındakini dikkatle süzdü:

"Epey bozulmuşsunuz, ben sizi çok iyi bir halde, sıhhatte ve servette, mebusan reisi ve âyan âzası, Ebul'ahrar olarak tebciller[3] ve tevkirler[4] içinde bırakmıştım!" dedi.

Ahmet Rıza Bey'in yüzünü derin, geniş bir hüzün bürüdü:

"Guraba Hastanesi'nden çıktım," diye cevap verdi. "Daha evvel de aç kaldığım günler olmuştu."

Sultan Hamid, nezaketen tafsilat istemedi; yalnız:

"Milletler unutkan olur," dedi, "burada kendinizi toplarsınız."

Eski vatanperver:

"Ziyanı yok," diye söylendi, "yine millet sağ olsun!"

Sabık padişah:

"Sizi merak ediyorduk," diye devam etti, "hiç haber alamıyorduk; isminiz unutulmuş, iziniz silinmişti. Üç sene

---

1 dağdağa: sıkıntı
2 idbar: talihsizlik
3 tebcil: ağırlamak, yüceltmek
4 tevkir: güzel karşılama

evvel arkadaşlarınızdan bir kısmı, birdenbire, bir kafile ile gelivermişlerdi..."

Ahmet Rıza Bey mırıldandı:

"Cavit, Doktor Nazım, Şükrü, Canbulat vesaire..."

"Evet, onlardan sizi sordurdum, haberleri yoktu. Hoş, daha evvel de Talat, Enver ve Cemal'den istifsar[1] etmiştim, malumatsızlık göstermişlerdi."

"Onlar hep burada, bu dairedeler mi?"

"Yoo, Cemal ile Talat gayya kuyusu civarında, oldukça sıcak bir mahalde oturuyorlar. Enver, yakında buraya nakledilecekmiş... Nazım'la Canbulat daha bir müddet külhan[2] dairesinde hizmet mecburiyetindedirler; Şükrü ifritler koğuşunda!"

"Ya Cavit?"

"Onun mezhebinde ihtilaf hasıl oldu, hayrı ve şerri de henüz muhasebe ediliyor. Bizim parkın kapısında muvakkaten bir bekçi kulübesi verdiler, orada sakin... Fakat içeriye girmesi memnu!"

"Acaba ne ile meşgul?"

Hakanı esbak[3] Gülendam'a döndü: "Sen söyle, ne ile meşgul?" diye sordu. Gülendam, tavus tüyü bir yelpazeyi havada sallayarak yine mütebessim şu cevabı verdi:

"Müteessir... 'Beni ahirete göndermekte acele ettiler, şimdi orada olsaydım kambiyo işini yoluna koyardım!' diye övünüyor ve üzülüyor."

Gülendam'ın sözüne Ahmet Rıza Bey de acı acı gülümsedi!

---

1 istifsar: bir şeyin açıklamasını isteme
2 külhan: hamamları ısıtan geniş ocak
3 esbak: önceki, eski

Uzun lepiska saçlarından başka billur bedeninde libası[1] olmayan Gülendam ayağa kalktı; elinde bir altın tepsi ile içeri giren fidan gibi nazlı hurinin elinden bir dolu kadeh aldı, yeni gelene sundu.

Ahmet Rıza Bey bir yudum içti, bir daha içti, sonra kadehi bir hamlede bitirdi.

"Enfes bir şarap," dedi, "fakat 'Bordaux' mu, 'Bourguignon' mu, 'Porto' veya 'Ren' mi anlayamadım?"

Sultan Hamit'le Gülendam tekrar gülümsediler, sadece:

"Kevser!" dediler.

1929

1 libas: elbise

İZZETİNEFİS MESELESİ

Hayatta çektiğimiz çilelerin bir başı da nereden gelir, bilir misiniz?... "İzzetinefis"ten! Evet, izzetinefis ismini verdiğimiz o faziletli his, hür, geniş, kaygısız, laubali, latif yaşamanın en büyük, en haşin, en kuvvetli engeli, müthiş bir maniasıdır. İzzetinefsimizden feda etmek şartıyla mahrum kaldığımız nelere, ne tatlı, ne cici, ne hoş nesnelere kavuşmak, fazla fazla ne keyifler duymak, ne lezzetler toplamak mümkündür!

Hatıratımı şöyle karıştırdığım zaman, ta çocukluğumdan beri izzetinefis uğruna ne belalara, ne eziyet ve ne mahrumiyetlere katlandığımı görüyor ve ne ahmaklıklar ettiğimin farkında olarak şimdi ezim ezim üzülüyor, şu kaçırılmış lezzetlerden dolayı dertleniyor, gamlanıyorum.

Mesela, –en ehemmiyetsizinden başlayalım– ufacıcık iken başımdan bir yassı kadayıfı meselesi geçmişti. Hemen hemen daima ömrüm bu tatlı meselenin acılığıyla doldu, daima o işte gösterdiğim safdillik hayatımda tekerrür etti, durdu: Bir gün, sofrada nasılsa, –sebebini hatırlayamıyorum– yassı kadayıfını tabağıma koyarken:

"Ben onu sevmem, yemem!" demiş bulundum... "Peki olur a!" dediler, hiç ısrar etmediler. Etmediler ama iki da-

kika sonra yüreğime bir perişanlıktır çöktü; gözümü tabaklardan alamıyordum, bol cevizi, koyu tatlısı, ibrişim gibi hoş püskülleriyle yassı kadayıfı gittikçe gözümde letafet kesbediyordu. Fakat:

"Vazgeçtim, yiyeceğim!" demeye izzetinefsim bir türlü müsaade vermiyordu. Yutkuna yutkuna kalktım, içim hüzünle dolu, odadan çıktım. Lakin mesele bununla kapanmış olmadı ki... Aradan beş, on gün geçti, sofraya yine yassı kadayıfı kondu. Artık, bu defa, dikkati celbetmeden, herkes gibi ben de yemeye hazırlanmıştım, tabağımı uzatmak üzere idim. Biraderim –bu hıncı hâlâ unutmam– birden:

"Refik bunu sevmez ve yemez!" deyiverdi...

Diğerleri de tasdik ve tekit[1] ettiler:

"Sahi, yemez!" dediler. Ah izzetinefis, ah!... "Niçin yemeyeceğim, evvelce öyle söylemiştim, ama fikrimden vazgeçtim, veriniz!" demeye bir türlü ağzım varmadı. İzzetinefis dediğimiz o çelik kıskaç dudaklarımı kapadı, izzetinefsin o sert mengenesi dişlerimi sıktı, hülasa izzetinefsin o aman vermez darbesi dilime indi. O zaman bir daha sordular:

"Yemeyecek misin?"

Ne duruyordum?

"Yiyeceğim!" desem a? Hayır... Artık bu, bir izzetinefis meselesi olmuştu:

"Yemem!" dedim, kalktım!... İşte o tarihten itibaren ismim yassı kadayıfı yemeze çıkmıştı... Ta son zamanlara kadar, evim barkım ayrılıncaya kadar, bana sofrada yassı kadayıfı yemek müyesser olamadı... Yutkunur, durur, fakat el uzatmaya cesaret edemez, bu kuru, boş, manasız ve hiçten

1 tekit: sağlamlaştırma

hisle o nefis, leziz, gıdalı ve iştah çekici tatlıdan mütemadiyen mahrum kalır, kendimi mahrum ederdim.

Yine bu esnalarda idi ki, bir gün ailece oturup konuşurken ağzımdan bir söz kaçırdım:

"Ben şu havuza kendimi tutar, atarım!" dedim...

Havuz öyle çorba kâsesi gibi sekiz kaşıklık oyuncak vazolardan değildi, derin, büyük ve ağzına kadar dolu...

"At bakalım," dediler, "dile kolay!"

Başıma bir izzetinefis meselesi daha çıkmıştı... İşi şakaya vurmak, geçiştirmek icap ederdi, ama şu melun his yakamı bırakmıyordu ki...

"Peki, görürsünüz!" dedim ve fırladım... Zannettim ki arkamdan koşup eteğime yapışacaklar ve bu manasız teşebbüsüme mani olacaklar... Hayır, benim atılmak fikriyle koştuğumun farkında bile olamamışlar... Kızdı, gitti zannıyla sohbetlerine devam etmişler. Ben ise dörder dörder merdivenleri atlamış, camekânlı kapıyı geçmiş, bahçeye inmiş ve birkaç saniye sonra havuz başına yetişmiştim... Pek iyi hatırlarım, tam o sırada, izzetinefsimle kısa, fakat şedit[1] bir mücadeleye tutuşmuştum. Bütün melekâtım,[2] en maddi aksamı, hayata bağlı cihetleri:

"Atılma! Atılma! Çıldırdın mı?" diye haykırıyorlar ve geri geri çekiliyorlardı. Lakin hain his:

"Maskara olursun, mahçup olursun, atıl, durma!" diyor, beni ileriye sürüklüyordu. Bir aralık vazgeçer gibi oldum, döndüm, etrafıma, hayata baktım. Gelen, giden de yoktu.

---

1 şedit: zorlu
2 melekât: melekeler

Fakat ya pencereden seyrediyorlar, bu tereddüdümü görüyorlarsa... Artık düşünemedim; kendimi kaldırdım, suya fırlatıverdim. Dibi bulmuştum, boğuluyordum.

Bahçıvan uzaktan görmüş, yetişti, kurtardı. Şimdi sırılsıklam, camekâna dayanmış, hıçkıra hıçkıra ağlarken ve biraz sonra da şu çılgınlığımın cezası olarak bütün ailenin gözü önünde babamdan haklı dört sille yerken izzetinefsim bana:

"Âlâ! Aferin! Böyle olmalı!" diyor ve hatta uzun yaz tatiline rağmen mektebin yolunu tutup evden nefyolunurken[1] bile göğsümü garip bir iftiharla kabartmaya uğraşıyordu.

Büyüdüğüm zamanlarda da başımdan hep buna benzer maceralar geçti. İzzetinefsim bela kesilmeseydi muhakkak ne menfalara[2] gider, ne muhalefette kalır, ne ikbalden mahrum olur, ne de uzun, ezici ve üzücü yoksulluklar geçirirdim... Mütemadiyen rahat eder, keyif sürerdim.

Ah, hep bu izzetinefis meselesi değil midir ki hâlâ yassı kadayıfı gibi lezzetli hislerden beni mahrum ediyor ve bostan kuyusu gibi derin tehlikelere baş aşağı mütemadiyen daldırıp çıkarıyor!

1 nefolunma: sürgün etme, sürme
2 menfa: sürgün

İNGİLİZ LİRASI

"Harpten evvel, İngiliz lirası İstanbul'da yüz yirmi kuruş, yani altı mecidiye kıymetinde idi..."

["Dün tarih, bugün iktisat, acaba yarın da bir kimse veya mâbadettabiiye[1] bahsi mi? Kırk yaşından sonra size her telden çalmak merakı geldi!" diye düşünebilen karilerime[2] hemen teminat vereyim: Makalemin unvanına ve mukaddimesine[3] bakmayınız, ben size ilmi iktisattan değil, sarraflık dünyasının mihveri olan bu ağır, haşmetli, cazibeli ve kıymetli isim altında pek hafif, pek sudan şeylerden, sade ve değersiz işlerden, dedikodu ve mizahtan, hülasa havaiyattan bahsedeceğim. Onun için para meselelerine akıl erdiremeyen veya altın kümelerine yetişemeyenler aşağıdaki satırları, hiçbir iptidai malumata ihtiyaç görmeden, kolayca okuyabilirler.]

Evet, harpten evvel, İngiliz lirası İstanbul'da yüz yirmi kuruş, yani altı mecidiye kıymetinde idi; fakat hâlâ anlaya-

1 mâbadettabiiye: fizik ötesi, metafizik
2 kari: okuyucu
3 mukaddisime: önsöz

madığım bir sebepten dolayı, külli[1] miktarda Osmanlı altını alanlar, bunları İngiliz lirasıyla tebdil[2] ettikten sonra başkalarına verirler ve o muameleden bir şeyler kazanırlardı... Lidünyatına vukuf[3] kesbedemediğim[4] halde, bunu ben de yapar, bittabi ben de cebime, havadan beş, on kuruş atardım. Vakit müsait olsa idi, şüphesiz, şu küçük sarraflık dalaveresine benim de aklım erecekti... Lakin İngiliz altınının Türkiye'de ömrü vefa etmedi, hatta biraz sonra Osmanlı lirası da suyunu çekti ve bütün o hoş sesli, latif renkli, sıcak, canlı sikkeler tarihe karıştı; antika yerine geçti. Bir zamanlar kulaklarımız servet ve refah bestesi dinlerdi: Altın şıkırtısı... Sonra iflas ve kıtlık enini[5] işitiyorduk: Kâğıt hışırtısı!

Bence altın devri, iktisat ağacının meyve verdiği mevsimdi... Bu yemişler, bir gün geldi, devşirildi; sonra dalları sarstık, kurumuş yaprakları düşürdük ve bunlarla yaşamaya mecbur olduk: İktisadi bir yaprak dökümü!

Her ne ise, asıl bahsimiz İngiliz lirası idi... İngiliz lirası, her şeyden evvel, bir siyasi paradır; politikacılık âleminde büyük bir rol oynar. Fakat zannıma kalırsa, siyaset mahfillerinde[6] kendinden ziyade ismi dolaşır ve dedikodusu geçer; en müthiş bir iftira vesilesi ve ihanet damgasıdır. Hatıratımı yokladığım zaman birer birer gözümün önüne geliyor; muhalifler, birleştiğimiz zaman İttihatçıları zem[7] için:

1 külli: bütüne ilişkin
2 tebdil: değiştirme
3 vukuf: anlama, bilgi, bilme
4 kesbetmek: kazanmak, elde etmek
5 enin: inleme, inilti
6 mahfil: yer
7 zem: kötüleme

"Haber var mı," derdik, "Alman sefiri merkezi umumiye, Talat Paşa'ya veya Enver'e yüz bin İngiliz lirası vermiş!"

Neden Alman lirası değil? Bu daima böyledir, hangi devletten alınırsa alınsın, politika âleminde dönen paranın cinsi hep İngiliz lirası olur. Fesat, melanet, hıyaneti vataniye, ihtilal, darbe-i hükümet gibi kirli ve kanlı işlerin zemmi esnasında bu para zikrolunur velev ki Çin devletinden veya Norveç sefirinden alınsa, daha doğrusu alındığı iddia edilse bile...

Muhalifler için de böyleydi. İttihatçılar:

"Hay satılmış hainler, hay!" derlerdi. "Ruslardan aldıkları o İngiliz liraları yok mu?..." İngiliz lirası değil, İngiliz kumaşı veya çakısı bile göremeyen o biçarelere bunlar böyle ta'n[1] ederken, ötekiler de aynı ithamı savurmaktan geri kalmazlardı:

"Almanların gönderdiği İngiliz altınları olmasa güç tutunurlardı!"

Sanki İngiliz lirası, politika rezaletleri için sureti mahsusada darbedilmiş, yalnız bu gibi alışverişlerde geçer bir fesat sikkesidir. Ancak onu vermeli ki mukabilinde ihanet satın alınabilsin. Fransız veya Nemse altını ile ne casus tutulabilir, ne vatan mezada çıkarılır, ne de vükela ihanete sevkedilir. İlle, üstünde kargılı süvarinin ejderha ile boğuştuğu İngiliz lirasını saymalı!

Malum ya, bu kargılı süvari "Saint-George"un timsalidir... "Saint-George", yani Hızır Aleyhisselâm. İngiliz lirasının bazı müşkül işlerde Hızır gibi imdada yetiştiğine işaret olsa gerek!

---

1 ta'n: yerme

Harbi umumiden beri bir İngiliz lirası görmediğim halde –hoş, diğerlerini de pek sık ve çok görmedim ya– bazı adi hafiye ve politikacılar, Kraliçe Viktorya'nın tasvirini taşıyan altınlarla aramın pek iyi olduğunu yaymaktan geri kalmadılar. Hatta Beyrut'a adımımı atar atmaz ortaya da şu haber atıldı: Elli bin İngiliz lirasıyla gelmiş, Vahdettin namına propaganda yapacakmışım! Buna inanan bazı safdiller karşımda bir müddet elpençe divan durdular. Öyle ya, elli bin altından elbette bir pay da bunlara ayırırdım. Sonra baktılar ki gidiş o gidiş değil, üstelik kendilerinden ödünç birkaç kâğıt istemekliğim ihtimali bile var, bu korku ile çil yavrusu gibi dağıldılar ve çil çil liralardan da mahrum kaldılar!

Nasreddin Hoca'nın bir akşam evinde karnı acıkmış. "Ah, ne olur, şimdi naneli bir çorba olsa da içsem..." demiş. Tam o sırada kapı çalınmış, komşunun kızı elinde bir boş kâse içeri girmiş, demiş ki:

"Anam hasta, sizden bir kâse çorba istiyor."

Hoca bunu işitince:

"Yahu," demiş, "bizim komşular malihülyadan[1] da koku alıyorlar!"

Onun gibi, bazı aç heriflerin de, hayalimdeki İngiliz liralarının ışıltısından bile gözleri kamaşıyor.

1 malihülya: boş hayaller

NATIKA[1]

Ben diyeyim otuz sene, siz deyiniz otuz beş...

Herhalde, muhakkak olan bir cihet, pek küçük yaşta idim, mektebin iptidai sınıflarında bulunuyordum. Kıraat kitabında şöyle bir cümle vardı:

"Benî beşer ki eşrefi mahlukattır,[2] Cenabı Hak onu hayvanatı saireden hassai nutukla mümtaz kıldı..."

İlah... Ötesinin bize lüzumu yok. Hoş, baş tarafı da bir hoşça ve lüzumlu şey değil ya... Fakat benim maksadıma uygun düştüğü için, yani işime geldiğinden, bunu makaleme esas ittihaz[3] edeceğim.

"Benî beşer ki eşrefi mahlukattır..."

İsterseniz evvela bu söze itirazla başlayalım: Benî beşer, yani kısacası insan acaba eşrefi mahlukat mıdır?

Ne gezer?!

Bir kere bu meselede göze batan cihet, insanlar hakkında bu lafı yine insanların söylemesidir. Mamafih haksızlık etmeyelim, mademki bütün hayvanat içinde insanlardan

1 natıka: düzgün ve iyi konuşma
2 eşrefi mahlukat: yaratıkların şereflisi
3 ittihaz: tutma

başka "hassai nutukla mümtaz" başkası yok, o halde kendi kendimizden bahis için tam bir hürriyete malikiz demektir. Yani nevima[1] diktatörüz. Arslandan tutunuz da karıncaya kadar hiçbir hayvanın karşımıza dikilip de itiraz etmesine imkân var mı?

Mesela bize en yakın olduğunu iddia ettiğimiz maymun bile:

"Yahu, ne diyorsunuz, eşrefi mahlukat olduğunuzu hangi sebeplere istinat ettiriyorsunuz?" gibi bir itirazda bulunabiliyor mu?

Yoo!

Hem insanlar birbirlerini bile dinlemiyorlar, hayvanların sözüne mi ehemmiyet verecekler? "Şeyhin kerameti kendinden menkul" fehvasınca[2] insanın eşrefi mahlukat oluşu da yine insandan menkul!

Doğar doğmaz koşup yürümeye başlayan bir taya bir de aylarca kundakta ve senelerce kucakta kalmaya mahkûm çocuğa bakınız. Ya geceleri gündüzmüş gibi gören kediler? Ya hem suda, hem karada yaşayabilen kurbağalar? Ya kışın inine kapanıp tabanını yalayarak geçinen ayılar? Bir tavuğa zehirli ot veriniz yemez... Biz farkında olmadan yer ve hapı yutarız. Bir köpek yavrusu ateşe elini sokmaz... Bizim çocuğumuz alev tutmaya koşar. Yaralarını yalayarak iyi eden, hastalanınca kendiliğinden perhizini yapan, elbisesini tabiattan alan hayvanlara çoğu cihetten gıpta etmeliyiz.

"Ama insanlarda akıl var, hele şu dünyaya bir göz gezdiriniz; makineler, vapurlar, trenler, otomobiller, ilah..."

---

1 nevima: bir çeşit
2 fehva: anlam

Peki ama, bütün bunlar insanın aczinden doğma eserlerdir. Tabiat insanı yaşamak için o kadar noksan vücuda getirmiştir ki, geceleyin görmek için bir ziya, koşup gidebilmek için bir vasıta bulmak mecburiyetinde kalmış, bütün ihtiraatı[1] zaafından hasıl olmuştur. Peki iftiharla bahsettiğimiz tayyare nedir? Serçe ve sineğin tabiatında mevcut olan haline benzemeye çalışmak değil mi? Bir at, bir devekuşu, bir ceylan gibi koşup yürüyebilseydik veya bir karga kadar uçmaya muktedir olabilseydik otomobil ve tayyare icadına lüzum görür müydük? Tahtelbahire[2] hacet mi kalırdı, şayet uskumru kadar su altında yüzebilseydik?

Hoş bunlar olup da ne olmuştur? Daha mesut, daha hür ve mütekamil miyiz?

Hayır.

Yaşamakta gaye azami derecede sadelik ve bundan mütevellit saadet olmalıdır. İnsan aklını kullandıkça, yani icat, ihtira ettikçe sadelikten, bu münasebetle de saadetten uzak düşüyor. Fakat beşer, her kusurunu beğenmek hilkatında olduğundan, kedi kabahatini örter gibi kendi kusurlarını da örtüyor. Fikrimce insanlar kendi nevilerine saadet veren hiçbir ihtirada bulunamamışlardır. Akıl başımızın belası, ömrümüzün törpüsü olmuştur.

Ilık bir iklimde, muz ve ananas dalları arasında yaşayan bir maymunu düşünürüm: Yiyeceği önünde, elbisesi sırtında, dişisi yanında, yavrusu kucağındadır; hava latif, meyve mebzul, muhabbet yerinde... Para kaygusu, ikbal hırsı, icat ihtiyacı yok.

---

1 ihtiraat: icat
2 tahtelbahir: denizaltı

Bu mahluk otomobili ne yapsın, tayyareye neden lüzum görsün, bilhassa neye konuşsun. Arife işaret kâfidir, derler. Maymunlara da kâfi gelir. İnsanların övündüğü iki hassadan biri ki akıldır, zafına delildir. Diğeri ki natıkadır, bedbahtlığına sebeptir.

Ve her ikisi yüzünden de beşeriyet zarardan, ziyandan başka bir şey görmemiştir.

Her ne ise, herkesin bildiği amiyane lafları bırakalım; sadede gelelim. Zaten maksadımız felsefe paralamak değil, sohbetti...

Gelelim natıka bahsine...

Acaba insanların hassa-i tekellümle[1] hayvanatı saireden ayrılması lehlerinde mi, yoksa aleyhlerinde mi netice vermiştir?

İşte mühim, ciddi, ağır bir mesele... Konuşmayı bilmeseydik, beceremeseydik daha mı iyi olurdu, daha mı fena?

Bana daha âlâ olurdu gibi geliyor.

Konuşabilmekle beşeriyet en kıymetli vaktini boş yere sarf etmiş, daha faydalı işlerle uğraşabileceği veya rahat edeceği zamanını havaya serpmiştir. Natıka kabiliyetimizi, sakın, akıl ve zekâmızın, marifetlerimizin saiki gibi göstermeyiniz. Arılar, karıncalar ve kunduzlar hiç konuşmayı bilmedikleri halde en muntazam teşkilatı haiz birtakım muharip, mimar, mühendis, müstahsil,[2] mütekâmil, medeni mahluklardır. Hatta hayvanları bırakalım, bir dilsiz insan, dilli olanlardan

1 hassa-i tekellüm: konuşma özelliği
2 müstahsil: üretici

daha az mı işgüzardır? Bilakis... Belki de bizim dilimiz olmasaydı, tıpkı dilsizlerde olduğu gibi, zekâmız veya başka bir hassamız daha fazla inkişaf ederdi. Meydana iş koymak için söze lüzum yok demektir. İşaret veya en fazlası bir ufak ses kâfidir.

Şayet konuşmak bilse idik, iddiamca, dünyanın şekli, yani insanların hayat tarzı büsbütün başka olacaktı, şimdikinden çok iyi ve çok rahat...

Bazı hemcinslerimizde mevcut natıka kuvveti, insanları girmemeleri lazım gelen çıkmazlara sokmuş, iyi sözün tesiri altında kalan beşer, lüzumsuz yere bir lafazanın arkasından harplere girmiş, akınlara kalkışmış, itikatlarını değiştirmiş, tabiiliğini kaybetmiştir. Natıka belki, esasında pek fena bir şey değildi, lakin sonradan tereddiye[1] uğramış; yalan, dolan, ifsad[2] ve tezvir[3] vasıtası olmuştur. Mesela parlamentoculuk, yani günün idare siyasetinde, nutuk ve hitabet şekline girerek başımıza az belalar mı açmıştır! Ya edebiyat ve felsefe? Bunlar da natıkanın mahsulleri, mariz[4] ruhumuzun sebepleri değil mi?

Muz ve ananas ormanında yaşadığı tabii ve müreffeh hayatından bahsettiğim maymun şayet konuşan bir cinse mensup olsa idi, o saadetine veda etmesi icap ederdi. Zira, dişisi bir gün gelir, karşıki dalda oturan diğer bir maymunun karısıyla aleyhlerinde şunu, bunu söylediklerini haber

---

1 tereddi: yozlaşma
2 ifsat: bozma, azdırma
3 tezvir: yalan, dedikodu
4 mariz: hastalıklı

verirdi... Al bir komşu kavgası! Hem ne yiyecek ne içecek üzerine... Bir dedikodu meselesi!

Bunlar gırtlaklaşırken yaşlı bir maymun sebebini sorardı; söylerlerdi; düşünürdü; nihayet ortaya bir nasihat atardı: "Komşunun aleyhinde laf etme!" Maymunların en kuvvetlisi, azılısı, bu cümleden, nedense hoşlanırdı ve onu bir kanun şekline sokardı: "Komşusunun aleyhinde bulunanlar bir haftadan bir aya kadar ağaç dalına bağlanmak suretiyle aç bırakılacak!" O zaman bu cezayı tatbik edebilmek için bazı memurlar, yani mahkeme heyeti, jandarmalar, hapishane gardiyanları vesaire bulmak icap ederdi. Onlar vazifeleri ile meşgul iken karınlarını doyurmaya vakitleri olamayacağından halka vergi tarh[1] olunurdu: "Maddei kanuniye. Her maymun günde bir muz tedarikine, yahut da onun yerine para tabir edilen nesneden itaya mecburdur." Gördünüz mü, felaket, büyük, müthiş, harikulade bir felaket: Para da icat ve istimal[2] edildi. Artık maymunlar diyarında her ümit mahvolmuştur.

Bu hal, lafçı, geveze bir maymunun canını sıkardı; bir gün kalkar, yüksek bir ağaca tırmanır, nutka başlardı: "Efendiler, zulüm görüyoruz, mahvoluyoruz, hürriyetimiz elimizden, lokmamız ağzımızdan gitti, ilah..." Bu kuru laftan müteessir olan samiin[3] haykırışır, ayaklanır, gidip hükümet konağını, yahut ağacını basardı. Bunu işiten azılı maymun işin sarpa sardığını görür, kararı firara tebdil eder, ahali de onu bulamayınca gider, ilk nasihatı veren yaşlı maymunu

1 tarh: çıkarma
2 istimal: kollanma
3 samiin: dinleyenler

parçalardı. Derken bir gürültü, bir rezalet... Nihayet keskin dişli, çevik ve zeki bir maymun kargaşalıktan bilistifade: "Kardeşler," diye kelama ağaz[1] ederdi; "arkamdan geliniz, bu yaşadığımız ormandan daha meyvelisi var, bir yaşından beş yaşına kadar olanlarınız harbe hazırlansın; gidip komşu ormandaki sefil maymunları kovalım, orasını da biz alalım!" O sözünü bitirir bitirmez, bir dalkavuk maymun hemen bir şiir okumaya koyulur, harbin faziletinden, keskin dişli maymunun meziyetinden, daha bir sürü yalandan dem vururdu. Yaşa, bravo, zito, hurra sadaları! İlanı harp; kanlı müsademeler,[2] zafer! Artık keskin dişli maymun bütün civar ormanların hâkimidir. Astığı astık, kestiği kestik! Ve şairler, edipler, âlimler etrafını almıştır: Kasidelerin bini bir paraya... Hapishaneler mazlumlarla dolu, hudut ormanlarda daima kanlı hadiseler ve ikide bir komşu memleketlere müthiş seferler!

İşte natıkadan doğan bir içtimai heyet... Bana bir kudret veriniz, karıncalara natıka ihsan edeyim, yirmi beş sene sonra bu muktesid[3] ve ihtiyatkâr hayvancıkları açlıktan ölür bulmazsanız bir daha sözüme inanmayınız! Nerede o ananas dalında rahat ve huzur içinde dem süren mesut maymun, nerede bu dört duvar arasında kıvranan biçare sefil mahluk? Bakınız bir laftan, dedikodudan, yani "hassa-i natıka"dan neler çıktı?

Her ne ise, lafı uzattık, zaten lafımın bu suretle, lüzum-

1 ağaz: ağız
2 müsademe: kısa çatışma, çarpışma
3 muktesid: iktisatlı, tutumlu

suzca uzaması da yine natıka dediğimiz hassanın münasebetsizliğini ispat eder. Benim asıl maksadım, size hayalden değil, hakikatten bahsetmekti.

Gelelim hakikat bahsine...

Ben insana natıkanın zararlı olduğu kanaatindeyim; belki siz aksi fikirdesiniz. Olabilir... Fakat bu hususta başka öyle bir görüş noktam var ki hilafını kim ve nasıl iddia ederse etsin, beni iknaya muktedir olamaz:

İnsanlar kendilerinde mevcut olan natıka hassasını iyi kullanamamışlardır. Esasında pek faydalı olabilmesi de mümkün görünen bu mümtaziyet, bu kudret tereddiye uğramış, en zararlı, en münasebetsiz ve belalı bir şekil almıştır.

Bütün tanıdıklarınızın içinde kaç kişi hoşsohbettir, musahabesine[1] can atarsınız? Kaç kişi geveze ve müziçtir,[2] konuşmasından bucak bucak kaçarsınız?

İşte bir istatistik muamması ki şöyle beş dakika düşünseniz ve isimlerini bir kâğıda dizip yanına meşruhatını[3] koysanız derhal hallolur.

Ve görürsünüz ki yüzde doksan dokuz adam ya çok konuşur ya hiç konuşmaz ya fena konuşur: Kafa patlatır, can sıkar, insana baygınlıklar verir... Hülasa natıkayı rezil ve rüsva eder.

Tam yerinde ve icabı derecesinde, seçme kelimeler ve zekâlı telmihlerle[4] konuşan bir benî beşer ne kadar nadi-

1 musahabe: konuşma, söyleşi
2 müziç: bunaltıcı
3 meşruhat: açıklama
4 telmih: sözü edilmeyen bir şeye işaret etme, hatırlatma

rattandır. Halbuki saçma sapan, münasebetli münasebetsiz, hiç lüzumu olmadan ve yeri gelmeden konuşanlar ekseriyeti teşkil ederler. Yolda giderken birini durdurup konuşunuz... Konuşmasını bilmediğini görürsünüz. Bu tecrübeyi yüz kere tekrar ediniz, müstesna bir talihe mazhar değilseniz hemen hepsi aynı neticeyi verir.

İnsanlar konuşmak hassasını hüsnü idare edemeyen mahluklardır. Natıka bir servet addedilirse beşer ya bunun mirasyedisi, ya cimrisi, yahut da müsrifidir.

Hülasa dünyada konuşabilen bir nevi mahluk vardır: İnsan.

Onun da binde biri bunu beceremez.

Tarih önümüzde duruyor:

Kaç büyük serdar[1] sayıyoruz? Dolu! Âlim! Keza. Muhteri keza. Şair veya edip? Keza.

Fakat hatip?

Devede kulak... "Demosten" ve "Çiçeron" kabilinden beş, on kişi! İşte bu netice de ispat eder ki beşeriyet natıkada pek geridir; güzel konuşmak sanatı hiçbir zaman icap eden inkişafı bulamamış, daima gevezelik şeklinde tereddi etmiştir.

Mesela hatipleriyle meşhur olan Fransız meclisi mebusanını ele alalım: Bu beş yüze yakın mebustan sözü lezzetle dinlenilebilen natıkaperdazların[2] yekûnu ancak yirmiye baliğ oluyor. Öbürleri eveleme develeme kabilinden konuşu-

1 serdar: komutan
2 natıkaperdaz: düzgün, dokunaklı söz söyleyen

yorlar. Vaktiyle Osmanlı meclisi mebusanındaki sürü içinde sözü sohbeti çekilen kaç kişi vardı? Beş veya altı.

Halbuki mebusta talakat hemen hemen bir mecburiyettir.

Bu mecburiyete rağmen mebusların bile ancak yüzde ikisi dürüst konuşabiliyor. Artık gerisini siz kıyas ediniz.

Sonra sanatı söz söylemek, söyleyerek öğretmek olan muallimler? Bunlar da aynı acıklı vaziyettedirler. İlk mekteplerden yükseklerine kadar kürsüsü önünde bulunduğum elli, altmış hoca arasında adam gibi konuşmasını bilen iki kişi vardı.

Diğerleri, hitabette mahalle bakkalından veya kundura boyacısından farksızdılar.

"Labruyer" der ki: "Adisi tahammül edilemeyecek olan bazı şeyler vardır: Umuma hitaben söylenen nutuk gibi..."

"Konuşabilmek için lazım gelen zekâyı haiz olmamak veya sükût etmek lazım geldiğini anlayacak idrakte bulunmamak büyük bir sefalettir."

"Az söylediğinden dolayı insan nadiren pişman olur; fakat fazla söylediğinden dolayı ekseriya..."

Bizim Türkçede bir darbımesel vardır:

Az söyle, çok işit!

Bence hem az söylemeli, hem de az işitmelidir. Söylemek bir beladır, işitmek, yani dinlemek iki bela... Beşeriyet anlatmak istediği şey için icap ettiği kadar kelime sarf etse idi hayatı hemen hemen bir misli uzatmış olurdu. Fikrimce elli sene yaşayan bir adam, takribi olarak, bu müddetin on beş senesini boş yere, lüzumsuzca konuşmaya ve on beşini de kendine hiç lazım olmayanı veya mazarrat[1] vereni dinle-

1 mazarrat: zarar

meye sarf etmiştir. Ömründen eksilttiği bu uzun müddette yazık değil midir?

Mekteplerde her şeyi talim ederler, mesela kelebeğin nasıl koza ördüğünden, maden kömürünün nasıl vücuda geldiğine kadar... Fakat hayat için daha ehemmiyetli olan bir mesele ders programlarına dahil değildir: Konuşmak usulü!

Sırf kendimize ait olanı niçin başkalarına dinletiriz ve niçin sırf başkasına ait şeyleri bize dinletirler? Dört cümle ile ifadesi mümkün bir mesele neden yarım saatlik sohbete zemin teşkil etmeli ve neden bana hiç zevk, fayda vermeyen bir mesele günümden iki saati çalıp götürmelidir?

Keşke söz söylemek bu kadar kolay bir iş olmasa idi de her önümüze gelen kafamızı ağrıtmasa idi... Ben isterdim ki natıka her adamın değil, yalnız bazı şahısların imtiyazı olsun... Şoförlük vesikası veya tabip şahadetnamesi gibi bir tecrübe ve imtihan devresi geçirip resmi müsaade almadan insanlar konuşmaktan men edilebilseydi, beşeriyet herhalde bugünkünden daha rahat olur, daha fazla başını dinler ve daha faydalı eserler meydana getirirdi.

Tramvayda, kahvede veya misafirlikte dinleyip tetkik ediniz: Ekseriya konuşmak bilen pek az, konuşulan şey de pek lüzumsuzdur. Ne soran, ne söyleyen, ne de dinleyen için o musahabe esnasında bir fayda veya zevk hasıl olmuştur. Dil boş yere dönmüş, çene hiçten oynamış ve kulaklar –ve dimağ– bila lüzum[1] yorulmuş ve üzülmüştür.

Bir çift kelime ile söylenilecek cümleyi beş, on misline çıkaran adam bir cezaya müstahak olduğunu hatırlamalıdır.

---

1 bila lüzum: lüzumsuz

O bir hırsızdır, başkasının vaktini çalıyor; bir mübezzirdir,[1] kendi vaktini israf ediyor.

Teessüf olunur ki insanların ekserisi, sohbetlerinden karşısındakinin zevk almadığını anlamak idrakini gösteremez; kısa kesmek veya susmak zamanının geldiğini bilemez.

Beşeriyet akıl, izan, idrak hususunda hakikaten eşrefi mahlukat sayılabilirdi... Şayet dili ile konuşup anlaşmak yerine gözle her şeyi anlasa ve anlatabilse idi!

İnsan ancak dilden feragat ettiği gün tekemmül edecektir.

1 mübezzir: israfçı

BENİM HARP ZENGİNLİĞİM

Hatırıma benim harp zenginliğim geldi. Evet, benim harp zenginliğim... Ben de bir gün, bir yerde, bir kısa müddet için harp zengini oldum... Oldum değil, daha doğrusu zannedildim, o muameleyi gördüm, o zevki duydum, o hayatı yaşadım hem de en sermayesiz, en bitkin, en perişan bir zamanımda! Fakat ne ziyanı var o gün, anladım ki parasızken paralı zannolunmak herhalde yoksulluğu göze batmaktan bin kat hayırlıdır.

İlk menfa[1] dönüşü, harbin son senesinde ve nisan içinde idi, sıtma yakamı bırakmıyor, ateş, titreme, ter, zaten tuvansız[2] olan bedenimi büsbütün zebun[3] ediyordu. Adada birkaç ay oturmaya can atıyordum. Fakat bana arkadaşlar, "Senin dünyadan haberin yok," diyorlardı. "Adada ancak harp zenginleri oturabilir. İki odalı evin aylığı elli lira... Nasıl? Verebilir misin?" Heyhat! Ümidimi kesmek üzereydim, ben ki o zaman İstanbul'da nereden ne alarak, nasıl yaşayabileceğimi henüz kestirememiş bir mevkide, yürekler acısı bir halde idim. Tam o esnada bir dost –sonradan düşman kesildi ya– Heybeli'de ucuz, pek ucuz bir ev tarif etti.

"Gidip bir bakayım!" dedim. Sırtımda yepyeni emper-

1 menfa: sürgün
2 tuvansız: güçsüz, kuvvetsiz
3 zebun: zayıf, perişan

meabl[1] bir palto vardı; beş sene evvel yaptırmıştım, ama sürgüne götürmediğim için taravetini muhafaza etmişti; kamış bastonumu kaybettiğim için elime de Nuhu nebi zamanından kalma altın kaplama bir şatafatlı baston almış, yine böyle eskiden bakiye eldivenlerle bezenip bir günlük güneşlik öğle üzeri Heybeli iskelesine –Razzakizade Narçın Bey4i andıran bir şık kıyafetle– fıstıki makam düşmüştüm. Zahir yüzümün solgunluğunu sıtmadan ziyade sefahate ve paltomun mükemmeliyetini sandıkta senelerce durmaktan ziyade paramın bolluğuna atfeden Rum tellallar, birden etrafımı aldılar. O ne tekrim,[2] o ne tazim,[3] o ne dalkavukluk idi... On günden beri İstanbul'da gezip tozduğum halde hürmet nerede, bir selama bile nail olamadığımı düşünüyor, sonra şu mazhariyete bakıyor, şaşıyor, mamafih şaşkınlığını belli etmeyerek vakar ile ağır ağır yoluma devam ediyordum.

"Ev mi arıyorsunuz, paşa efendimiz? Bulalım..." nidalarıyla tellallar etrafımda, vapurlardaki mutfak deliği önünde haykırışarak uçuşan aç gözlü martılar gibi mütemadiyen dönüp dolaşıyorlardı. Fakat ben, "Evet, ev arıyorum!" demeye bir türlü cesaret edemiyordum; kim bilir beni ne kaşanelere, tavanları yaldızlı, parkeleri cilalı, kapıları nakışlı ne pahalı köşklere götüreceklerdi... Yazlığı bin liraya, diyeceklerdi, hiç de pahalı değil! Halbuki topu topu benim yanımda altmış lira vardı, yanımda dediğime bakıp da evde, bankada veya bedestende fazlası olduğunu zannetmeyiniz. Bütün mevcudum, servetim ondan ibaretti. "Ötesine Allah kerim!"

---

1 empermeabl: su geçirmeyen
2 tekrim: ikram etme
3 tazim: saygı gösterme

diyerek Ada iskelesine çıkmıştım. Şimdi bin pişmandım! Sıtma nöbeti bugün, sıkıntı ile, saatinden evvel geleceğe benziyordu.

Birden kararımı değiştirdim, peşimde en yakın giden tellala –kıranta bir Rum– hemen döndüm: "Evet," dedim, "ev arıyorum, göster, gezdir bakalım!"

Geziyorduk... Her girdiğimiz köşkte sahipleri veya bekçileri pencerelere üşüşerek bu yeni harp zenginini, beni, merakla, hayretle, hasetle seyrediyorlar, fotinlerimin ucundan fesimin cücüğüne kadar valihane[1] temaşa eyliyorlardı. İlle kadınlar, hele biraz güzelceleri olgun birer armut gibi, kendiliklerinden ağzıma düşecek gibi görünüyorlar; bana bakarak elmaslı altınlı parlak hülyalara dalıyorlardı. Hissediyordum ki bunlar:

"Niçin olmasın, gönül bu ya," diye düşünüyorlardı "şu şeker, bulgur veya bu cinsten başka bir zıkkım muhtekirinin[2] hoşuna gidebilirim, ah ne saadet, dakikasında beni ipeğe, inciye, alelhusus yemeğe gark edebilir... Kürkler, otomobiller, mücevherler ve yatağıma serilen beş liralık banknottan örtüler... Ne hayat, ne hayat!"

Evet, fakir Rum kadınlarıyla kışın Ada'da kalan düşkün aile kızlarını güzergâhımda aşağı yukarı hep bu kabil saadetli tahayyüllere sevk ediyordum. Erkekler birbirlerine işaret ederek: "Bu yeni muhtekir, şu sefih, şu züppe de kim? Nereden peyda oldu? İşte, belli, sefahatten yüzünde nur, pir kalmamış, kadidi çıkmış, gebersin melun!" diyorlardı.

---

1 valihane: şaşkınca
2 muhtekir: vurguncu

Ben ise, sahte harp zengini, bu takdirlerle telinler[1] arasından önümde tellal, lakayt, hiçbir tarafı beğenmeyen bezgin bir suratla geçiyor, dama, bacaya, merdivene veya balkona itirazlar ederek bir köşkten öbürüne gidiyordum. Ev sahibesi yaşlı madamalar çetrefil Türkçeleriyle önümde ne diller döküyorlar, acele süslenip pazarlıkta hüsnü tesiri görülür ümidiyle yanıma sokulan akraba matmazeller gözleri gözlerimde ne manalı, ne açık tebessümler serpiyorlardı...

Vallahi, değil sahici harp zenginliği, taklidi bile hoş bir şeydi. Hem yavaş yavaş ben de kendimi, herkesin zannettiği gibi paralı kıyas etmeye, bu ariyet[2] elbiseye alışmaya, bundan hoşlanmaya başlamıştım... Beşinci evde koltuğa oturuşum, etrafımı süzüşüm, gülüşüm ve yürüyüşüm büsbütün değişmiş, kıvamını kesbetmişti. Bir aralık girdiğim evde, mutfaktan gelen bir kızgın zeytinyağı kokusuyla acıktığımı hatırladım. Tellal:

"Emir buyurunuz," dedi, "otele haber gönderelim, hazırlasınlar!"

Ağzımdan gayet kibar bir:

"Hay hay..." çıktı. Bu yemek bana kaça mal olacaktı? Şu sergüzeşt nasıl hitama[3] erecekti? Artık bilmiyor, düşünmüyordum. Anasonları çıtır çıtır donmuş bir kadeh rakı ile bol salatalı sıcak barbunya tavası gözümde tütüyordu. Onu düşünerek ev sahibesinin siyah önlüklü kerimesine aç aç bakıyordum... Astarlık kumaştan sade, simsiyah bir önlük ki yalnız bir kenarından içindeki geceliğin bembeyaz fistosu

---

1 telin: lanet okuma
2 ariyet: ödünç alma
3 hitam: son

ara sıra görünerek bu güneşli adada, öğle üzeri ne müthiş bir tesir yapıyordu…

"Adam sen de," diyordum. "Bütün servetim bugün feda olsun!"

Yüreğimden geçen bu sözü muhataplarımdan bir işiten olsa aklını oynatırdı: Bir harp zengininin bütün serveti ha?… Evet, bütün serveti: Altmış lira!

Altmış lira, derecesine göre, o zaman bir harp zengini için ne idi? Şeker muhtekiri dakikada bir, zeytinyağı muhtekiri çeyrekte bir, bulgur muhtekiri yarım saatte bir, alelade muhtekir ise saatte bir bu meblağı sarf edebilir ve yine fazla sarfiyatta bulunmuş addolunamazdı. Halbuki ben bu altmış lirayı altmış adet yirmi dört saate taksim etmek mecburiyetinde idim; bu benim altmış günlük nafakamdı. Fakat etrafımdakiler işin farkında değildi ki… Hoş, ben bile artık bu acı ciheti düşünmez olmuştum. Eteğinin ucundan beyaz geceliğinin dantelası sarkan dolgun bacaklı kıza hoyratça, hatta terbiyesizce –yani tıpkı bir harp zengini usulüyle– kaba kaba nazarlar fırlatarak:

"Maşaallah madam, kerimeniz pek dilber şey…" diyordum. Ev sahibesi, köşkünü bin lirayı sayıvererek derhal kiralayabilmem ümidiyle:

"Mersi beyefendi," diyordu, "o sizin zatlığınız…"

Sonra kızının gayet güzel piyano çaldığını ve kısmet olur da köşkü kiralarsam ara sıra burayı teşrif ederek hoşça vakit geçirebileceğimi söylüyordu. Neredesin bin liralık kâğıtlar? Bayramzadenin cebinden bir taneniz olsun fırlayıp güvercin gibi şimdi benim başıma konamaz mısınız? Derken otelin

garsonu geldi: Yemeğim hazır mı! Eyvah... Acaba nakti mevcudum bu harp zengini taamı tediyeye[1] elverecek miydi?

Kerime matmazel benim baktığım ciheti fark ederek bir mahareti fevkalade ile, ellerini dokundurmadan, dantelasını bir perde daha indirmişti. Ertesi günü bir defa da evdekilerin gelip görmesi kararıyla dışarı çıktık.

Ada bana durgun havası, şaşaalı güneşi ve tenhalığı içinde dünyanın en mükemmel bir beldesi gibi göründü. Fakat altmış liramın önüne en aşağı üç sıfır ilave etmedikçe orada yerleşmeme imkân yoktu. Üç sıfır, hiçbir şey değil... Levazım reisinin bir sözü, bir kelimesi, bir imzası, hatta bir işareti bunu temin ediverirdi!!

Otelci kapıdan karşıladı, garsonlar selama dizildi, soba şerefime yanmış, şerefime masanın üzerine mimoza dalları konmuş, çiçekler serpilmişti. Ben içimden, "Ah," diyordum, "ne halt ettim, demin önünden geçerken gördüğüm aşçı dükkânı benim neme yetmezdi? Herif tavasını kapıya koymuş, cızır cızır istavrit pişiriyordu!"

Bu teessüfüm masaya iri bir ıstakoz konunca kati bir nedamet ve müthiş bir fecaat halini aldı. Harbi umumide, adada, bir harp zengininden ıstakoz için yirmi beş lira talep etmek işten bile değildi.

Otel sahibi bizzat hizmet ediyordu:

"Size," dedi, "bir siyah medok açayım, halis Fransız markası..."

Evet ama, halis harp zengini markasını ben haiz değildim ki... Şarap istediği kadar halis olsun, ben bu harp zengi-

1 tediye: ödeme

ni şişesi ve yaftası içinde sirke gibi mayhoş ve kıymetsizdim, ancak bir taklitten, hem de en kötüsünden ibarettim.

Sonra bir harp zengini ismini verdi, o adam bu şaraplardan bilmem kaç lira verdiği halde bulduramıyormuş... Reddettim:

"Siyahını ağzıma koymam, küçük şişe bir Ren şarabı varsa... Alman şarabı!"

Önüme en âlâsından bir Şiltenker şişesi getirdi. Karşıdaki dümdüz, cilalı, gergin ve cansız deniz bana adeta:

"Boğul bakalım," diyordu, "insanlar sade bende değil, bazen böyle şişelerde de boğulurlar!"

Filvaki boğuluyordum, ama lezzetle... Tıpkı kömürle intihar eder gibi, hülyalar içinde!

Istakoz, mantarlı kuzu külbastısı, beyinli pilav ve meyveden mürekkep olan taam bittiği zaman hesap da geldi. Aa, hiçbir şey değil, ama cidden bir şey değil... Demek harp zenginleri paralarını yemeğe sarf etmiyorlarmış... Kumar ve kadın daha pahalıya mal oluyormuş: Bin yedi yüz kuruş... Üç lira da bahşiş bıraktım, yirmi lira ile kurtulmuş oldum.

Şimdi sokakta daha hafiftim; bu hafiflik ve bu neşe altmış liramdan yirmisinin eksilmesinden ziyade kırkının henüz durmasından mütevellitti. Tellal yalvardı:

"Yol üzeri paşam," dedi, "evde bir kahvemizi içer misiniz? Bizim kız size bir keman çalsın; daha vapura vakit var!"

Kahveden, kemandan ve nezaketten ziyade bu "bizim kız" cümlesindeki cazibeye kapılarak dar bir yokuşa saptım, [harp zenginliği zendostluk ve yılışkanlıkla denk olacaktı ki, bugün bende taşkın bir çapkınlık vardı] sonunda köhne bir ev asılıydı, fakat balkonu denize bir uzanmıştı ki... Biz görünür görünmez, zahir evvelceden haberleri vardı, kapı açıl-

dı... Lakin aferin bizim kıranta tellala, şu ince fidanı o dikti, o yetiştirdi ise... Ben dolgun, biçimsiz bir ahlat beklerken, karşıma solgun ve narin bir söğüt çıkmıştı. Elinde keman gece, balkonda, denize karşı, yarı çıplak ilah... Ne hoş olur, ne hoş olabilirdi!... Evet, olabilirdi ki kemanı çalan, herhalde kemandan bin kat daha kolay çalınacağına emin olduğum gönlümü de çalıverirdi. O zaman, hakiki harp zengini olsaydım, elimi cüzdanıma sokar, bir, iki, belki de üç adet binlik kaime çıkarır; şöyle uçlarını, rakam yerlerini, tellala, kızına veya anasına gösteriverirdim. Ondan sonrası kolaydı, al koluna, yürüyüver!

Birden içime bir hüzün yayılıverdi:

Sıtma, nöbetini icraya başlamıştı... Bu fakir dam altında, kemanından teselli alarak solan genç kıza, kendime, heba olan yirmi lirama, alelhusus buna, ne derinden, ne perişan bir halde acıyor, nasıl budaklı ve katmerli bir eza duyuyordum. Bir aralık:

"Be adam, be kadın, be genç kız," diye bağırmak istedim. "Ben sizden daha parasızım, daha harap, daha perişan, düşmanlarla, ihtiyaçlarla daha muhatım!"[1]

Birden vapurun düdüğü öttü. Kız, kemanını kesti; ayağa kalktım, paltomu ilikledim ve tellalın eline bir beş liralık sıkıştırdıktan sonra bastığım yeri görmeyerek iskeleye koştum.

Şimdi bu maceraya, benim harp zenginliğime içimden gülüyorum... Fakat o gün, galiba yüreğimden ağlamıştım!

1 muhat: kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş

MÜFETTİŞ EFENDİ

Politikacılığın yıldırım gibi vuran idbarları[1] olduğu gibi bulut altından sıyrılan güneş gibi ani ikballeri ve bu devreler içinde de bin çeşit feci veya gülünç hadiseleri vardır. En beklenilmeyen tahavvüllere[2] politikacı maruzdur: Bugün sürgündedir, mahpestedir, işkencededir; yarın –bir rüzgâr eser– menfasında uyuz uyuz dolaşan, hapishanesinde dertli dertli kaşınan veya işkence odasında dana gibi böğüren o hiçten şahsiyet, birdenbire, kanatlanmış gibi uçar, havada hayret verici taklalar atar, marifetler yapar ve gider ikbal sarayının damına, pür azamet, konar. Artık o kafes içinde çırpınan deminki düşünceli ispinoz, şimdi, bir efsane kuşu, bir zümrüdüanka kesilmiştir. Ve "gak" dedikçe karşısında bir ordu harekete gelir, yer yerinden oynar, "gık" dedi mi millet birbirine girer, dünyanın temeli sarsılır. Yaktığı yaktık, kırdığı kırdıktır... Ta, tekrar idbarı veya ukbayı[3] boylayıncaya kadar!

On yedi sene kadar oluyor; ilk sürgünlüğüm ve ilk menfamdı. Sinop'ta idim. Sinop'ta ahalinin bir kısmı Rum ol-

---

1 idbar: talihsizlik
2 tahavvül: değişme, değişkenlik, dönüşüm
3 ukba: öbür dünya

mak itibarıyla hayat pek sıkıntılı geçmezdi. Deniz üstüne uzanmış selatin meyhaneler, taze balık mezeleri ve nefis meyveler, akşamüstleri dert yatıştırmaya ve gönül avutmaya kâfi gelirdi. Sonra, temizce oteller, rahatça pansiyonlar bulunabiliyor, gözlerin kadın şekline olan ihtiyacını da yollarda rastgeldiğimiz veya pencerelerde seyre daldığımız gürbüz ve oynak Rum kızları temin edebiliyordu.

Bir akşam oturduğum pansiyon sahibi, pürtelaş yanıma koştu:

Büyük bir memur, bir müfettiş efendi gelmiş, bizim eve incekmiş, bir hafta kadar kalacak imiş, yemeklere itina edecek, odasını şöyle hazırlayacak, böyle temizleyecek imiş... Zavallı ihtiyar Rum nazarında elbette bu devlet memuru, devlet sahibi yolcunun kıymeti, itibarı vardı. Biz kimdik? Biz bir sürü sürgün... Müfettiş efendinin yanında esamimiz mi okunurdu?

Nihayet, kendisinden bir adım geride yürüyen posta müdürü refakatinde arkada çavuş, en ileride müvezzi, âlâyı vâlâ[1] ile müfettiş efendi söküp geldi. Rum pansiyoncu o güne kadar çehresinde hiç göremediğimiz bir sahte nezaket maskesi, yerlere kadar eğilerek, elpençe yürüyerek, odadan çıkarken geri geri giderek misafire adeta kul, köle oluyordu.

Müfettiş efendi bize şöyle, yarım yamalak bir selam verip gazubane[2] nigâhıyla[3] hepimizi ayrı ayrı bir süzdükten sonra ayağını ayağının üstüne attı, ey Allahım, karşısında insan mı

1 âlâyı vâlâ: gösterişli, debdebeli
2 gazubane: çok öfkeli bir şekilde
3 nigâh: bakış

vardı, yoksa bir sıra sebilhane bardağı mı, bakmaya tenezzül etmeyerek gazetesini mütalaaya koyuldu. Neden sonra bir aralık "Tanin" elinden kaydı ve yolda rastgeldiği çocuktan adres soran bir komiser veya tarih imtihanına çağrılmış bir mümeyyiz tavrıyla, nedense bana dönerek dedi ki:

"Ahalinin ne kadarı Müslüman, ne kadarı Rum'dur?"

O zamanlar pek genç, daha sinirli, daha kavgacı olduğumdan ağzımdan bir aksi cevap fırlamak üzereydi; posta müfettişine Hanya'yı, Konya'yı öğretecek, suratına damgamı basacak, ücreti kabul edilmemiş takse bir zarf gibi kendisini geldiği yere gönderecektim. Fakat benden evvel bir başkası, heybet ve azametinden ürkmüş birisi, nazikane izahat vermeye koyuldu, ben de odadan çıktım.

On gün kadar pansiyonda müfettiş efendinin borusu öttü, emri yürüdü, hükmü sürdü, posta müfettişi? Muamelat müfettişi? Kimdir, ne derece bir memurdur, nasıl yetişir, nelere kadirdir? Bu bapta hiçbir fikrim yoktu. Benim bildiğim bu adam, yanımızda ayağını ayağının üstünden indirmeyen, kimseyi kendisinden üstün bir iskemleye bindirmeyen ve konuşurken ellerini cebinden çekmeyen, yani hiçbirimize metelik vermeyen büyük, haşmet ve kudret sahibi, mühim bir zattı.

Beş sene sonra posta ve telgraf idaresinde bazı azil ve nasip kararlarını imzalıyordum. Birden hatırladım ve memurin müdürüne sordum:

"Bundan beş sene evvel Sinop'a bir muamelat müfettişi gelmişti, şöyle tıknazca, saçı kıvırcık, ağır birisi, ismi hatırımda değil... Acaba kimdi?"

Beş dakika geçmedi, müfettiş efendinin fotoğraflı dosyası önüme geldi... Sahifeleri çevirdim: İkinci sınıf müfettiş, idareden yetişmiş, iki ihtar, bir kat'i[1] maaş, ilah... Fakat terfi sınıfa müstahak. Sicil defterini iade ettim:

"Teftişte değilse gelip beni görsün," dedim.

Ertesi sabah, nezaret kapısının önünde birisi yerlere eğilerek selama durdu.

Müfettiş efendi, heyecan içinde, makamın emrini bekliyordu.

Terfi sınıf müzekkeresine "mucibince"yi[2] bastım ve kendisine dedim ki:

"Bir daha yolunuz politika sürgünlerinin bulunduğu yerlere uğrarsa, hatırınızda kalsın: Onlara iyi muamele ediniz, zira hepsi benim gibi her zaman vicdanlı çıkmaz!"

1 kat: kesilme
2 mucip: lazım gelen

SU VE KÖPÜK

"Antakya" Çağlayanlarında Dolaşırken

Köpük, dayak yiyen suyun kopardığı çığlığın notasıdır: İşitmeseniz bile ne kadar haykırdığını ona bakınca anlarsınız.

"Suyu bardakta, gemiyi duvarda gör," derler. Köpüğü de bira kadehinde!

Ağırbaşlı su, köpüklenince hoppalaşır ve bayağılaşır. Bir çağlayanın kolları bana, kafe şantanda caz davuluna uyarak çılgınca numaralar yapan ak eteklikli oyuncu kızları hatırlatır. Bunaltıcı bir gürültü içinde yalancı bir keyif!

Durgun akan suda "seksapel" vardır, köpüklüsü yalnız "erotik"tir.

Köpüğe bakınca hep devamsız şeyleri düşünürüm: Devamsız aşkları, devamsız ünleri, devamsız yükselmeleri... Suda köpük ne ise ateşte de saman alevi odur.

Köpüklü su bana serin gibi gelmez... Kaynıyor sanırım.

Öfke seyrinden zevk duyanlar varsa suyun, ağzından köpükler saçan öfkesini çağlayanlarda görsünler!

Kamışlarla sazlar arasından bin kıvraklıkla dolaşa dolaşa yosunlara nazlı nazlı basıp geçen ufacık derenin sesi, yaprak hışıltısına uyan köpüksüz ses!... İşte, su sesi diye beğendiğimiz ses, senin sesindir.

Doğunca ağlayan çocuk gibi şu çağlayan da yeryüzüne çıkar çıkmaz dövünüp çırpınmaya başlıyor, kendisini yerden yere vuruyor. Irmağa doğru atılışında, kendini yok etmek sabırsızlığı buluyorum. Halbuki bir kaynak, bahtından sevinç duyan bir göz gibi dünyaya açılır ve haykırarak, bağrını deşerek değil, gülümseyerek, türkü söyleyerek ilk adımlarını atar.

Köpük, suyun güzel taylanını (endam) kabalaştıran kof bir örtüdür. Bir yeşil somaki mermer düşününüz ki, üstüne durmadan kireç vuruluyor!

Köpük faydalı bir şey olurdu, su gibi hoş olan bir çıplaklığı değil, bir çirkinliği örtseydi...

Su köpüğü bir çocuk eğlencesi olabilirdi, şu şartla ki, hamamlarda tas içinde bir sabunlu bezi üfleyerek şişirdiğimiz renkli köşkler ve kubbeler gibi hoş şekiller alabilseydi...

Köpük hem kaba bir renktir, hem kaba bir ses. Bari sular gürültü çıkarmadan köpüklenebilselerdi...

Ah, bir dakika şu azgın çağlayan dinse ve donuverse... O zaman ağustosböceklerinin yazı yaşatan türkülerini işitebilecektim ve kurbağaların mine işlenmiş gözlerinin beni gözlediklerini görebilecektim.

Çağlayanın başına geçip, "Sen de uslanacaksın ey çapkın! Sen de durulacaksın ey deli gönül! Sen de ağırlaşacaksın ey hoppa!" diye bir şeyler söylüyorum. Dinlemiyor. Fakat ben kendimi düşünerek söylediklerime inanıyorum ve onun da, aşağıda, ırmağın kucağına düşünce bana hak vereceğini biliyorum.

DEĞİŞEN DÜNYA

Clement Vautel bir yazısında, Anatole France'a dil uydurarak diyor ki: "İlim ve fen ne kadar yenilikler gösterirse göstersin, insanların yaşadığı hayat kadrosunun ana yolları değişemez. Değişenler şekle has ufak tefek, hiçten şeylerdir."

Doğru. O kadar doğru ki, bunu söylemek için bir büyük kafa ve büyük adam markasını taşımaya lüzum yoktur. Ana yollar nedir? Yine doğuyoruz, yine yiyoruz, yine hükümete uyuyoruz, yine bir bellisize inanıyoruz ve yine ölüyoruz.

Bunlar değişmiyor.

Benim anlamadığım nokta niçin bunların değişmesini istemekliğimizdir. Bunların değişmesini istemek, büsbütün başka çeşit mahluklara çevrilmemizi dilemek demektir ki, bu kadarı artık filozofça bir düşünceden çıkıp yarı deli ve çok şımarık bir kafanın şaşırtıcı ve öfkelendirici istekleri şekline irer. Ham hayaldir.

Büsbütün değişmek, ana yollarında değişikliğe uğramak nedir? Hayal üstüne roman yazanların uydurdukları çeşitten el ile tutulamayan, göz ile görülemeyen cin tayfasına, yahut eciş bücüş mahluklara benzemek, yemek yerine havayı emmek, sevişmek diye tabanını yalamak, konuşmak

yerine üflemek, uyumak diye erimek, böyle şeyler mi? Yoksa daha bilgili bakıştan, sosyal hayatta ayrılmak, evlenme alım satım, irs, hükümet idaresi gibi bir sürü işleri atıp başka bir düzene mi girmek?

Bence bunların her ikisi de gittikçe oluyor.

İnsanlıktan çıkıp balıklaşmak mı? Kuş şekline girmek mi? Ruh haline gelmek mi? Fen bize hemen hemen bunları da yaptı. Son sistem bir dalgıç gömleği ile balık oluyoruz, uçaklarla kuş ve telsizlerle ruh!

Sosyal sahada, bu yirminci asrın adamı herhalde töre ve kanunlar bakışından bir Orta Çağ kölesiyle bir durumda değildir.

Elli yıl hapishanede kalıp çıkan bir adamın bugün yeni icatlara ve yeni yaşayış usullerine bakıp da çabucak şaşkınlıktan kurtulacağına ve "Adam sen de dünya değişmemiş!" diyeceğine ben "Clement Vautel" gibi inanamayacağım.

Alıştığı ekmeği bulup yutması, bildiği içkiyi yuvarlaması ve kadına koşup sonra da uykuya yatması "Dünyada değişiklik yoktur!" demesini haklı gösteremez. Biz bu delillerle ona inanamayız, hak veremeyiz. İşin içinde yine karın doyurmak, kafasını uyuşturmak, hevesini yatıştırmak ve dinlenmeye koyulmak var. Öyle ise, dünya değişmemiş!

Böyle diyemeyiz. Evet, ne yazık ki o yarım asır içinde dünya, ham hayalcilerin dilediği gibi değişmemiştir. Bakınız yine ağaçlar yerden yetişiyor, göklerden sarkmıyor. Yine dereler yataklarından akıyor, boşlukta dolaşmıyor. Yine evler temeller üzerine kuruluyor, bulutlara oturtulmuyor. Yine sevgililer saçma konuşuyor, hikmet saçmıyor. Yine evleniliyor ve çiftleşiliyor, çiçek koklayınca gebe kalınmıyor ve sar-

maşık dallarına sarılmak sevişmenin yerini tutmuyor. Yine insanlarda doğum var, yumurtlama yok. Yine para dönüyor, keçi gübresi geçmiyor. Yine hamur yoğuruyoruz; daha ziftin pekini yemeye başlamamışız.

Öyle ise dünya değişmemiştir. Yeni dünyada şaşılacak bir şey yoktur!

"Anatole France" diyor ki: "Ekmekçi yine hamur yoğuruyor; dülger[1] taş üstüne taş koyuyor; çocuk, bebek oynuyor; sevgililer saçma konuşuyor. Ömrümüzün ana yollarında değişiklik göremiyorum."

Sanırım ki bunlarda da büyük ayrımlar ve değişmeler vardır. Son sistem bir fırında ekmekçi elini ne una, ne ateşe, ne küreğe sürmeden makineler tıkır tıkır, insan parmağı dokunmamış ekmek çıkarır. Dülger, bugün taş üstüne taş koymuyor, çakıl taşını çimento ile karıştırıp demir çubuklar ve örgüler arasına döküyor. Çocuğun oynadığı bebek konuşan, koşan, gözlerini açıp kapayan bir bebektir, eskiden ele geçseydi yeni bir din kurulmasına yarayabilirdi. Bugünkü çocuğun oyuncakları ile oynayabilmek için dört yaşındaki bir yavrunun değil, vaktiyle yirmisini geçmiş bir gencin akıl ve becerikliliği lazım gelirdi. Sevgililer şimdi direksiyon başında öpüşüyorlar ve gökyüzünde döl yapıyorlar.

Gökte ana karnına düşen ve sualtı gemisinde yeryüzüne çıkan bir çocuk... O ana baba, diledikleri vakit, bir, iki bin metre yüksekte iken öpüşmelerinin sesini birkaç bin kilometre uzaktaki adamlara da işittirebilirler. Duygu ve zevk için az genişlik mi?

Bunlara değişiklik mi denecek? Hayır, ufak tefek, hiç-

1 dülger: yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse

ten şeyler! Yüz yıldan beri dünyaya uzak kalıp şimdi bir komünist nutkunu ilk dinleyen birini düşünelim. Şaşar, bir değişikliğe inanır mı dersiniz? "Hayır, fikir yolunda ufak, ufacıcık, hiçten bir şey, bir şeycik olmuş der ve omuz silkip geçer!" Böyle midir?

Ömrümüzün ana yollarını değiştirmek istemek, olmayacağı dilemektir. Mantık kadrosuna sığmaz. İnsanlar, yaradılışları yapısından, ana yollarının kadrosundan çıkamazlar, çıkamayacaklardır. Ancak bu kadro içinde öyle değişiklikler yapacaklardır ki, biraz daha geçerse uzunca bir kapanma devrinden sonra dünyaya yeniden çıkan şuurlu bir adam için değişmemiş yalnız bir şey kalacaktır:

Bütün olanları az gören ve beğenmeyen huysuzlar!

PAKETTEKİ ŞEY...

Elimdeki ufacık paketi masanın üstüne bıraktım.

"Nedir aldığınız?" diye sordular.

Kısaca adını söyleyip geçecektim. Vazgeçtim.

"Günde en aşağı birkaç kere elimize alıp okşadığımız, evirip çevirip yüzümüze, gözümüze sürdüğümüz, hatta öpüp kokladığımız bir şey..." dedim.

Herkes meraka düştü.

"Bence yabani adamdan bizi ayıran biraz da budur, bu pakettekidir. O, insanlık şartlarından biri sayılabilir. Eskiden dünyaya sosyallik getiren Mısırlılar, Yunanlılar, Romalılar bile bu pratik şeklini bilmezlerdi. Onun yerine birtakım otlar ve topraklar kullanırlardı. Yazık ki tarih bu büyük ve güzel bulgu için karanlıktadır. İlk cam nasıl yapıldı, pusulayı kimler kullandı, barut ne zaman ortaya çıktı?... Bunlar hakkında bilgisiz değiliz. Fakat şu paketteki için bir şey bilmiyoruz... Ne ilk düşünüp yapanı, ne de ilk kullanıldığı yeri ve yılı. Halbuki bugün hepimizin en çok kullandığımız ve kullanmasından vazgeçemeyeceğimiz şey odur. Onun yokluğu bizi kendimizden tiksindirebilir. Onunla sık sık buluşmamız, öpüşüp koklaşmamız, yüz yüze sürünüp sürtünmemiz insanları iğrenç bir mahluk olmaktan kurtarıyor."

"Adını söyleyiveriniz de meraktan kurtulalım!"

"Alınız paketi, açınız. Korkmayınız, kırılmaz."

....

"A, sabun imiş!"

"Evet, sabun... Dünyaya doğar doğmaz, tenimize ilk dokunan ve dünyadan çekilirken son dokunacak olan şey."

Ben sabunu yalnız temizliğe yaradığı için sevmem. Sabun ayrıca da güzel bir şeydir. Sokulganlığı tutan bir kedi yavrusu gibi tombul ve ılık elimize sürtünmeye başladı mı, derimiz zevk ve haz duymaya başlar, köpürür, köpürür, avucumuzda köpükten yapılmış bir kokulu çiçek gibi açılır. Bir çiçek ki ezilmez, erir. Solmaz, akar. Suya dokununca canlanır, tenimize sürtündükçe çiçeklenir.

Eskiden –ben yetişmedim– yemekten kalkınca, belleri ince, saçları gür Kafkas kızları önümüze gümüş leğen ve ibrik getirirler, altın teller ile uçları işlenmiş keten havlular tutarlardı. Bu leğenin deliklerle, oymalarla süslü kapağı ortasındaki yuvada bir Edirne sabunu kuş gibi otururdu. Somaki mermerden bir yuvarlağa benzeyen tostoparlak bir sabun... Bunu avuçlarımıza alır, çevirir, çevirirdik. Kafkas kızı su dökerdi, lüzumu kadar dökerdi. İyi ki bu yuvarlak somaki, şimdiki Frenk sabunları gibi su damlayınca, hemen, şımarıkça köpük vermezdi; ağır ağır yumuşardı, ağır ağır köpüklenir ve kokusu yavaş yavaş yayılırdı... İnce bir gül kokusu... Eğilen o Kafkas kızı, o parlayan gümüş leğen, o lavanta çiçeği kokan havlu ve bu güllü sabun... Bu ne ince bir zevkti!

Hamamda sabunlanmak zevkini de düşününüz... Yeni ve daha süslü bir dünyaya kayıp gidiyormuşsunuz gibi bir şey!

Şimdi, şöyle, çocukluğuma doğru başımı çevirince pek iyi hatırlıyorum: Vaktinde Girit sabunları vardı; iç açıcı kokularıyla evlerimiz dolardı. Bunları belki otuz, otuz beş yıldan beri görmedim. Görmemekle beraber üstündeki yazıları bile okuyabiliyorum: Hacı Cemali sabunları... Çuvalla alınırdı, hizmetçiler yerlere otururlar, bunları telle keserler, parçalara ayırırlardı. Sabun kalıbının tertemiz, kansız eti arasına bu telin yavaşça nasıl kayıp sokulduğu, yanlarından nasıl tahta talaşı gibi kıvrım kıvrım, büklüm büklüm, hoş dantelalar bıraktığını görür gibi oluyorum. Hacı Cemali sabunlarının kokusu bambaşka idi... Temiz çamaşır kokusuydu. Bir koku ki bunda –Avrupa'nın tuvalet sabunlarındaki– hoppalık, oynaklık, koketri[1] ve kokotluk yoktu. Bir ev hanımı kokusu... Frenk sabunları, ne kadar ince ve ustalıklı kokularla yoğrulmuş olsalar, bunlar derecesinde temizlik duygusu veremezler. Girit sabunları, bir devri yaşatır: Servi sandıklara elbise ve çamaşırların bohçalar içinde yerleştirildiği devir... Şimdiki devir aynalı dolabın askılarından sarkan elbiseler ve çekmelerinde bohçasız duran çamaşırlar devridir ki, bunlarda ruj lekeleri bulursunuz ve eskiyince ekşileşen "Palmoliv" ve "Cadun" kokusunu duyarsınız.

Bence sabuna aktan başka renk yaraşmaz. Yasemin, ful, manolya rengi... Başka renklere boyanan sabun bir makyaja uğramıştır.

Nedense, dilimizde zarar verecek şeylere ilişmemek, dil ve kalem uzatmamak anlamına bir "suya sabuna dokunmamak..." sözü geçer.

1 koketri: şıklık, hoşluk

Bunun nereden ve ne için bu manaya geldiğini bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da benim iki manaya da suya, sabuna çokça dokunduğum ve birisinden fayda, öbüründen zarar gördüğümdür.

SOYADI

Kanunu (Çıkarken)

Türklerin bundan böyle soyadları olacak.

Eskiden soyadları olanlar bu adları durgulayacaklar,[1] olmayanlar uyduracaklar...

Bunu düşününce gülümsüyorum. Soyadını istemediğimden, gülünç bulduğumdan değil. Bu, öyle bir iş ki istemeyenler, neden istemediklerini anlatabilmekten uzaktırlar, bir kulp takamazlar. Müslümanlığa uymuyor diyemezler: Araplar yalanlarını çıkarır. Atalarımız kullanmazlardı sözü de tutmaz: Soysuz ve soyadsız Türk yoktu. Başımıza güçlük çıkarır da denemez: Üç milyon Ali, beş milyon Veli ile soy soy görünmektense bunlardan ayırt olmak yektir. Hem eskiden Ahmetleri, Mehmetleri birbirinden seçmek için kel, kör, topal, çolak, çopur, çingene, deli, pepeme, kekeme gibi aykırı, biçimsiz ve yaraşıksız laflar kullanırdık. Bundan da kurtulacağız. Artık eksiklerimiz yüzümüze ikide bir vurulmayacak, kulağımıza değmeyecek.

Böylelerine ne mutlu. İsterlerse Sırmasaç, Açıkgöz, Ku-

---

1 durgulamak: durdurmak, kontrol altına almak

lağıdelik, Soysal, Uysal, Acar, Macar gibi adlar alarak oğullarını Kel Ahmet, Kör Mehmet, Pepe Hasan, Çingene Ali, Öküz Hüseyin, İt Memiş, Aygır Mustafa turasından, böyle yaraşmaz lakırdılardan kurtarırlar.

İşte, başlangıçta benim gülümsediğim bu idi, burasıydı: Bakalım ne çeşit soyadları göreceğiz, neler işiteceğiz!

Kimisi ince, çıtkırıldım adları sever, yavrularına övünülecek adlar koyardı: "Latif", "Nezih", "Melih" yahut "Fatin",[1] "Fasih", "Gazanfer" gibi... Çoğu yerde bu adlar o çocuklara uymazdı. Latif Efendi diye karşınıza bir goril kırması, Melih Bey diye bir kuzgun azmanı, Nezih Bey diye bir meşe yarması çıkardı. Düşününüz bir kafasızı ki adı "Fatin"... Bir kekeç ki "Fasih" Bey... Bir sıska ürkek ki "Gazanfer"! Ak sakallı, beli bükük, muşmulaya dönmüş bir çirkin bunak "Sabih"[2] adını ne yapsın?

Onun için yalnız soyadlarını değil, küçük adlarımızı da, sonradan hem babayı, hem çocuğu utandırmayacak çeşitlerden seçmeliyiz.

Babam benim adımı "Refik", Türkçesi eş ve yoldaş gibi suya, sabuna, yüze, göze dokunmayanından seçmiş. İyi etmiş. Böyle yapmayıp da, olur a, güzelliğe ve kabadayılığa gelir adlardan koysa idi pek aynasız düşecek, aynaya baktıkça ayna bana sırıtıyor gibi gelecekti. Acı acı gülümseyecektim.

Yazıcılar, eskiden beri kendilerine sonradan alma, uy-

1 fatin: zeki, akıllı
2 sabih: güzel, şirin

durma ad takabilirlerdi. Nef'i, Fuzuli, şu, bu, hep böyle idi. Yenilerden de "Celal"in "Sahiri", "Tevfik"in "Fikret"i, "Emin"in "Bülend"i, "İzzet"in "Melih"i takma adlardandır. Böyleleden çoğu uygun düşerdi. Celal Sahir'i –Sahir, gece uyanık olan demektir... Bekçi gibi bir şey!– tanırım, tanyeri ağarıncaya kadar poker masasında gözünü kapamaz, kapamaz değil, kırpmaz, kırpmaz da değil, dört açardı. "İzzet" bir delikanlıydı, bulduğu ada gençliğinde kimse diyecek söz bulamamıştı. "Yahya Kemal"in eski adı "Agâh"[1] idi. Bu adla geçinemedi, yokluk çekti, değiştirdi. İyi yaptı: Yeni adı uğur getirdi, yolunu açtı, belini doğrulttu. Bana öyle geliyor ki "Agâh" adıyla ne mebus olabilirdi, ne elçi!

"Yakup Kadri"nin soy adı temelden vardı ve yazılarının altında kullanırdı: Karaosmanzade... Ne düşündü bilemeyiz, demokratlık modasında bunun bir aristokratlık görünmesinden mi ürktü, ne oldu, silip attı, bir müddet kullanmaz oldu. Ruşen Eşref'e bir öğüt: Soy adını "ş"siz seçsin. Bir "ş" daha katarsa değil pepemeler, dilli düdükler bile kolayca, şırıldatmadan okuyamazlar. Elçi olduğu "Atina"da "ş"yi okumayı bilmeyen "Elen"ler ise çok güçlük çekerler, şimdiki adını "Rusen Esref" diye okurken bir "ş" daha girerse işin içinden çıkamazlar.

"Falih Rıfkı"da da iki "f" var, yetişir. Umarım "f"li bir soyadı takınıp da bizi ön dişleri sökülmüşe çevirmez, "fe, fe, fe" diye fefeletmez!

Soyadım olmasaydı da kanuna uzaktan uyup yeniden

1 agâh: bilgili, haberli, uyanık

seçmeye kalkışsaydım, benim gibi leyleğin bacadan attığı yavruya hangi ad yakışık alırdı, bulunuz, biliniz, bakayım?

“Bunun bilinmeyecek, bulunmayacak nesi var? Sürgün!”

İLK SEVGİLİLERİM

Sevmeye ne kadar erken başlamışım... Şimdi çocukluk hatıralarımı yoklarken görüyorum ki ilk sevgiyi dört yaşında duymuşum; dört yaşında gözlerimden parıl parıl ve pıtır pıtır ufacık yanaklarıma dökülen yaşlardan bir kısmı da oyuncak, şeker, ilaç ve azar için olduğu gibi ilk sevgilim için de serpilmiş! Katıla katıla, hıçkıra hıçkıra, içimi çeke çeke ağladığımı kırk dört sene sonra ne açık, ne bulutsuz bir surette hatırlıyorum...

İstanbul'un günlük güneşlik bir kış günüydü. Veli Ağa (lalalık eden bir Anadolu uşağı) sobalı odalarda ciğerlerine tıkanan ağır havaların zehrini atmak için beni evimize pek yakın olan Laleli Camii'nin avlusuna götürmüştü. Mermer merdivenlerin ışık içinde parıl parıl yandığı ve geniş meydandaki aydınlıkla gözlerimin kamaştığı, bugün bile zihnimde aynı şaşaa ile yaşıyor... O parlaklığa karışmış insanlar ve insan yavruları arasında benim yaşımda bir kız çocuğuyla Veli Ağa kıyafetinde de redingotlu bir lala yan yana dolaşıyordu.

Mini mini bebeği koyu kırmızı elbisesine ve siyah kadife hotozuna kadar elan hatırladığıma şaşıyorum. Fakat cildinin duru beyazlığı ve toparlaklığı ile sarı saçlarının çok ince

tellerinden başka yüzünden hatıra kalmamış. Ağalar ahbap çıktılar, biz de birbirimizle ahbap olduk. Neler oynadığımızı ve neler konuştuğumuzu unutmuşum. Yalnız durgun, vakarlı ve uslu bir kızcağız olduğu gözümün önünde... Bir müddet böyle yan yana kaldık, sonra tramvay caddesinin yarısını da beraber, el ele, lalalar arkamızda yürüdük.

Bizim bir başka yola sapmak için ayrılacağımızı anlayınca mahbubemin[1] elini, minik elini birden erkekleşiveren parmaklarımın arasında sıktım ve koyvermedim. İlle eve, bizim eve gitmek ve oyuncaklarımı önüne serperek onunla oynamak istiyordum. Fakat asıl istediğim bu yumuşak tenli, sarışın, sokulgan, upuslu bebekten ayrılmamaktı.

Halbuki ayrılmak lazım geliyormuş... Beni kandırmaya çalıştılar; hayır, hayır, fikrimde inat ediyordum; tepiniyordum, ağlıyordum. Sevgilim ise gözlerini önüne eğmiş, mahcup ve memnun, ses çıkarmadan duruyor, neticeyi bekliyordu. Fakat bana öyle gelmişti ki işe karışmamakla beraber can ve gönülden muvaffakiyetimi istiyordu.

İstediğimiz oldu.

Elinden tutup annemin karşısına bir gelin gibi getirip takdim ettiğim güzel kızı herkes takdirle ve biraz da hayretle karşıladı. Hatta, zannederim, hareketimde istikbalde neler yapabileceğime, cüret ve tutkunluğuma bir işaret olduğundan hayli üzüntü bile verdi. Belki anamla babam arasında bana dair endişeli bir sohbet de geçmiştir.

Nihayet yine ayrılmak saati geldi; hâlâ bırakmamak hülyasında idim. İşte o zamandı ki elimden artık bir şey gelmeyeceğini anlayarak uzun bir ağlama tutturdum ve başımı iki

1 mahbube: sevilen kadın

yastığın arasına sokup iftirakın[1] acısını gözyaşlarımla karanlıkta dindirmeye uğraştım. Yaşlar kesilmiş, tükenmişti, lakin hıçkırıklarım saatlerce dinmedi. Galiba ne verseler, ne vaat etseler:

"İstemem! İstemem!" diyordum.

Fakat hıçkırıklarım bu tek kelimeyi her hecesinden sonra muhakkak kesiyor, ne dediğim anlaşılmıyordu. Gece nöbet yaptı ve sonradan anlattılar, sabaha kadar sayıklamışım. Kızı bir daha göstermediler ve avlu gezintisini de men ettiler.

İkinci sevgilimi sekiz yaşında tanıdığım için pembe yanağındaki kapkara beninden tombul elinin üzerindeki dört tane fındık yuvasına kadar pek iyi tahattur[2] ederim. Göztepe'de bir taş mektep vardı ki civar sayfiyelerinin bütün kibar çocukları oraya giderdi ve akşamüzeri kapısında midilliler, sepet arabalar ve kupalar beklerdi. Kız erkek beraber okurduk.

Onu, bu yenisini Leyla ile Mecnun efsanesinde olduğu gibi, işte böyle, mahalle mektebinde tanıdım ve sevdim. O da beni severdi ve tek örgülü uzun sarı saçlarının ucunu tarağıyla kabartır, kabartır, bir pudra tüyü nezaketiyle yüzüme sürer, bundan zevk alırdı. Ben de ondan zevk alırdım. Halep sabununun dünyada mevcut bütün rayihalardan daha fazla kadın vücuduna ve çamaşıra yakışan temiz kokusuyla saçların en munis ıtrı olan Halep kilinin ilk defa olarak rayihasını ben onun vücudunda kokladım. Belki de bundan dolayıdır ki bu kokulara bağlandım, kaldım.

---

1 iftirak: ayrılık
2 tahattur: hatırlama

Bir yaz süren sevgimizin üstünden şimdi kırk yıl aştı. Lakin şurasını söyleyeyim ki, büyüdüğümüz zaman onu arayıp bularak hayatımı hayatına bağlayamamış olduğumdan dolayı içimde daima bir arzu, bir hoşnutsuzluk kaldı ve daima, gözlerim İstanbul içinde bir ümitle, her yabancı ve güzel kadının çehresinde onun aşina gözlerini bulmak ümidiyle boş yere arandı.

Deste deste güller ve sepet sepet meyveler kadar tabii rayihası ile yüreğime ferah veren o aşüfte saçların –şimdi yaşıyorsa ellisine yaklaşmış bir kadın olması iktiza[1] eden– sahibesini hâlâ bazı günler arar gibi etrafıma bakındığım olur. Hatta rast gelmek ihtimali en az olan yerlerde, gurbette bile...

İlle saçlarının ışıklı yumuşaklığına sarılarak dinlenen o siyah benli yüzünü yastığımın üzerinde görmek hırsıyla yüreğimin titrediğini çok defa duymuşumdur.

1 iktiza: gereken, gerekli olan

BABIÂLİ KAPISI

"Babıali kapısı" denmeyeceğini bildiğiniz halde bu koca yanlışı iri iri harflerle makalenize serlevha[1] yapmak! "Lisan bozuldu, bitti!" diye haykıranlara hak vermemek elde değil. Halbuki, güya, siz en fasih ve en doğru Türkçe yazanlardan sayılırsınız; bu nasıl iş? Galiba gelecek makalenizin başlığı "Ay mehtabı" olacak!

"Ay mehtabı da derim, Babıali kapısı da... Bunların ikisi de, bilhassa birincisi, yanlış değildir; yanlış sayılmıştır."

"Allah Allah! İlk sınıflarda okuduğumuz sarf kitaplarında bile yazılıdır. 'Bab' kapı demek olduğuna göre 'âli kapı kapısı' ve 'mehtap' ay manasına geldiğinden 'ay ayı' demek yanlış olmaz mı? Herkes kendi keyfine göre lisan kuracaksa vay halimize!"

"Bu son sözünüzde sizin hakkınız var. 'Babıâli kapısı' demekte de benim hakkım var. 'Babıâli' büyük kapı demek değildir."

"Bu da lakırdı mı? 'Bab'ın kapı, 'âli'nin yüksek olduğunu her okuma yazma bilen, bilir."

"Yanlış bilmiş olur, daha doğrusu eksik bilmiş olur. Bab sade kapı manasına gelmez."

1 serlevha: başlık

"Baca manasına da mı gelir?"

"Hayır! Hem kapı, hem baca, hem oda, hem sofa, hem tavan, hem dam, yani kısaca, ev, konak da demektir. Bundan başka da manaları vardır: Mesela 'bu babda', 'olbabda' dersiniz. Burada 'husus' ifade eder. Sonra 'kitabın birinci babı' cümlesinde de 'fasıl' manasını alır. 'Emir' ve 'madde' manalarına da gelir. 'Âli'ye gelince yalnız, kuru, maddi manada yüksek demek midir? Aziz, celil, şerif gibi manalara da gelmez mi? Binaenaleyh, işte 'Babıâli', 'yüksek kapı'lıktan çıkıyor."

"Ne oluyor?"

"Aziz ve celil ve şerif olan bir zatın makamı, konağı, dairesi demek oluyor. Böyle bir konağın elbette kapısı vardır. Ve bu kapıya da kapı demekte elbette mahzur yoktur."

"Sahi, iş değişiyor..."

"Hatta, benim çocukluğumda 'kapı', 'devlet dairesi' manasına da gelirdi. Babam, Maliye Nezaretindeki memuriyeti başına gittiği zaman birisi gelse de ona sorsa, 'Kapıya gitti!' derdik. O soran adam da anlar, isterse gider, aradığını işi başında, yani hükümet binasında görürdü. İstanbullular bilirler, Üsküdar'da bir 'Paşa kapısı' vardır. Yani hükümet memurlarının dairesi, mutasarrıfın makamı!"

"Doğru."

"Ben lisanı keyfimce değiştirenlerden değilim. Onun hem sarf ve nahvini[1] bilirim, hem de halkın kullanış şekillerindeki inceliklerini sezer, tetkik ederim. Farz edelim ki ben size malum 'Babıâli'nin tam kapısı, önünde bir 'randevu vereceğim'. 'Kapı' kelimesini kullanmak için ne demeliyim?

1 nahvin: dilbilgisinin konusu cümle olan kısmı

'Babıâli önünde' desem bu cephe yarım kilometreliktir. Mektep kitabındaki o cahilane ihtara aldırmam: 'Birader, derim, beni Babıâli kapısı önünde bekle'!"

"Peki, 'ay mehtabı' hususundaki fikriniz?"

"Bu babdaki fikrim halk lehçesini müdafaa olacak, nahva pek uygun değildir. 'Mehtap', bilirsiniz ayın parlaklık zamanını ifade eden bir tabirdir. Avam 'Aman, o gece ay mehtabı pek hoştu!' dediği vakit anlarsınız ki ayın başında, sonunda değil, tam genişlik ve parlaklık devrinde bir hoş gece geçirmişler. Zaten 'mehtap' Türkçede yalnız ay parlaklığını ifade etmez; geceleyin, ekseriya eğlence için yakılan fişeklere de mehtap denir. El mehtabı, çanak mehtabı gibi nevileri vardır. 'Ay mehtabı' biraz da ayın ışığını mehtap gibi bembeyaz bir parlaklıkla tasvir için kullanılmıştır. Sanki ay gökte, bir çanak mehtabı gibi yanıyor, saatlerce sönmeyen, tükenmek bilmeyen bir ay ışığı, bir ay ışığı çanağı! Bu tasviri bir kelime ile nasıl yapsın? 'Ay mehtabı' diyor; herkes, hepimiz –avam ve havas–[1] mükemmelen anlıyoruz. Anlıyoruz ki ay, başlarının üstünde, onlara, saatlerce bir kâse dolusu bembeyaz ışık tutmuş, maddiyatlarını ve maneviyatlarını aydınlatmış, bu, bir şenlik gecesi olmuş!"

"Size lakırdı yetiştirilmez. Allahaısmarladık!"

"Selametle. İnşallah bir ay mehtabında Babıâli kapısı önünde buluşuruz!"

1 havas: kendilerini halktan ayrı ve üstün sayan kimseler

BUGÜNKÜ SAYIMIZ ON ALTI SAYFA

"Olur şey değil, hele şu gazeteye bakınız, on altı sayfa! Çevir bre çevir... Okumakla bitmez. Para ile alayım desen yalnız kâğıdı beş kuruştan çok değer. Hem içinde neler yok neler... Binbir çeşit mağazası mısın mübarek? İğneden ipliğe kadar ne ararsan var."

"......"

"Bir şey demiyorsunuz?"

"Coşkunluğunuz biraz yatışsın diye bekliyorum. Yoksa diyeceğim, şöyle diyeceğim: Az sayfalı, güzel yazılı, resimsiz ve şatafatsız gazeteleri gözüm arıyor. Benim fikrim, gazete okumak isteyince, bir kervansaraya girmek istemiyor, atların tepindiği, eşeklerin gübrelediği, tavukların eşelendiği, yün çuvallarıyla yağ tulumlarının, pamuk balyalarıyla gaz sandıklarının karmakarışık yığıldığı bir kervansaraya... Fikrimi tertemiz, derli toplu, ufak tefek, aydınlık ve sevimli bir apartmana sokmak isterim. Ancak orada rahat eder, orada kolaylıkla aradığını bulur, orada az emekle ihtiyacını giderir."

Bir gazete, sayfalarının çokluğundan dolayı satılmamalıdır. Dolmalık lahana almıyoruz. Gazeteler, yazıları okuma zevkimizi okşadığı, lazım olanı, ne az, ne çok, verdiği için satılmalı ve rağbet görmelidir.

Halbuki sizin övündüğünüz gazeteler okkaca ağırdır, fikirce değil. Yüz çeşit mezenin dizildiği bir upuzun masa ki üstünde istediğinizi bulmak için hem gözünüzü, hem zihninizi yormalısınız. Şurası da var: Bu mezelerin çoğu artıktır, Avrupa gazetelerinin artığıdır. Frenkçe gazeteleri okuyanlar kaç günlük bayat jambonlu yumurta olduğunu anlarlar.

Her gün on dört, on altı, on sekiz sayfayı dolduracak olan yazı sürülerini, gazeteye koymadan önce gözden geçirmek, yanlışlarını düzeltmek tek başına insan gücü yetecek işlerden değildir. Bunun içindir ki belli başlı büyük gazetelerde can sıkıcı bir üslup kargaşalığı ve bir bilgisizlik dalgalanması alıp yürüyor.

Mesela, geçen gün, büyüklere ve küçüklere bilgi öğretmek için yazılmış fenni bir yazıda şöyle okudum:

"Avrupa'nın biricik yanardağı olan 'Vezüv'..."

Anlaşılan bu gazeteci koca "Etna"yı Akdeniz'de bir şehir ve başından ateşi eksilmeyen "İstromboli"yi Kanada'da bir göl sanıyor. Bunlardan başka yine Akdeniz'de bir "Volkano" vardır ki daha henüz sönmüş değildir. Belki, beş, on bin yıl sonra bunlar da söner. Avrupa'da "Vezüv" biricik volkan olarak kalır. Fakat "Kipling"in dediği gibi: "Bu; bir başka hikâyedir..."

Bilgi bakışından ara sıra rast gelinen, böyle, Nasreddin Hoca'nın yatağanla[1] düzelteceği kocaman yanlışları bir yana bırakırsak keyif bozucu mesele, gazetelerdeki üslup ve gramer ihmalleridir. Bu hataları haberler arasında arayacak olursak sayısını ancak Tanrı bilebilir. Ben, imzalı makaleler için söylüyorum.

---

1 yatağan: kavisli, iki ucu kesici bir savaş bıçağı

Mesela, tarihi bir yazıda şu iki cümle:

"... Paşanın hiçbir vaka olmaksızın Selanik'ten ayrılması (...) Paşayı sevindirdi ve geniş nefes aldı."

Birinci cümleye göre ikincisinin: "Ve ona geniş bir nefes aldırdı," olması gerek değil midir?

Sözüm ona edebi sanılan ve o niyete yutturulan romanların birinde şunu gördüm:

"... Bey odadan bir zırhlı otomobil gibi ağır ağır çıktı."

Odadan çıkan bir zırhlı otomobil? Bunu yazan adamın zırhlı otomobili de, odayı da bildiği halde bu ikisini birbirinin içinden çıkarabilmesi, doğrusu epeyce şaşırtıcı boşboğazlıklardandır.

Sinema haberlerinden:

"Emil Yanings bir müddetten beri "İki Krallar" adında bir film çevirmektedir."

İki Krallar, üç öküzler, dört eşekler, beş kara bilgisizler diye sayıdan sonra gelen kelimelerin cemilendirilemeyeceğini ilkokul çocukları da bilir. Elli yıl önce "İki Ahbap Çavuşlar" ve "İki Bedbaht Lostracılar" adlarında iki piyes oynanırdı. O zamanki mütercim "Alik" ve "Civelek" şivesizliği yarım asırdır devam ediyor demek! Hoş, İstanbul belediyesinin ilanları ise bir asırlıktır:

"...Bu gibiler hakkında muamelei lazımeye tevessül edilmek üzere ahalii muhteremenin lütfen..."

Haydi, diyelim ki halka yazılan bu sözler, pek de öz kelimelerle dolu olursa beklenilen fayda alınmaz... Fakat terkipsiz de mi yazılamaz: "Bu gibiler hakkında lazım gelen muamele yapılmak üzere muhterem ahalinin..." de denemez mi?

Ben bunların hepsine de katlanacağım, yeni çıkma kırık dökük, kesik kopuk üslup olmasa…

Dikkat etmemiş olamazsınız, şu şekilde bir yazı yazma usulü çıktı:

"Alıver şu bardağı yerden, koyuver masanın üstüne onu…"

"Girdi kapıdan içeri, şıp diye fırlattı başından şapkacığını, atıverdi bir koltuğa kendisini oracıkta…"

"Güneş battı kırmızı bulutların içine, sırıtmaya başladı ay da Kayışdağı'nın ardında, bir bön surat gibi afal afal…"

Türkçe değil bu… Bu, orta oyunu ve Karagöz'de Arnavut ve Rumelili taklidi!

Dilleri Hint-Avrupa kaidelerine bağlı olan Arnavutlar, bizim dilimizi kendi usullerine uydurup konuşurlar:

"Şu kovayı havuzdan çıkar!" diyemezler. "Çıkar şu kovayı havuzdan!" şeklinde konuşurlar. Bu yetişmezmiş gibi bir de cümle sonuna lüzumsuz edatlar eklerler:

"Çıkar şu kovayı havuzdan yine!"

Buradaki "yine" tekrar, "bir daha", "yeniden" demeye gelmez. Kovayı havuzdan ilk bile çıkaracak olsalar yine "yine" derler.

Türkçede fiillerin cümle arkasına gelmesi belki bir kusurdur. Fakat bir usta yazıcı bu kusurdan üslubunu kolayca kurtarabilir. Konuşurken, bize öğretilen gramer kaidelerini de bozmaz değiliz. Türkçe, yeri gelince, Hint-Avrupa kaidesiyle de konuşulan ve yazılan bir dildir.

Ancak bu az kullanılan şekil, yazı üslubuna örnek olamaz.

Lüzumu varsa o üslupla Arnavutluk'a İzmir panayırı için propaganda ve reklam kâğıtları yollanılabilir!

Hem, sorarım size, acaba kaç kişi Mançuri'deki Çin-Japon uyuşmamazlığını anlatan dört sütun siyasi yazıyı okur? Ben sinema yıldızı bilmem hangi matmazelin veya misin kaç kocadan boşanıp kaç köpek değiştirdiğini ve dolabında kaç çift iskarpin bulundurduğunu niçin okuyayım? Ya sayfanın yarısını dolduran resmine ne buyurulur? Baldır bacak meraklısı da olsam gündelik kötü kâğıda basılmış o lekeli resim benim hevesimi yatıştıramaz. Gider parlak kâğıda basılı bir sinema gazetesi alırım ve yıldızın deniz elbisesi altında gölgeleri seçilen oyluklarını daha temiz seyrederim.

Politika, sinema, edebiyat, karikatür, bütün ilimler, fenler, eğlenceler için ayrı gazeteler vardır. Gündelik gazeteler bunlardan birer parça, ancak doyurmayacak, tıkamayacak, bezdirmeyecek kadar koyabilir. Günlük haberlerin yanında bir garnitür olması için!

O kıpkırmızı yazılar, kapkara kadrolar, ipiri harfler, o boylu boyuna resimler, o soğuk maskaralıklar, aşağılık soytarılıklar, kaba göz bağcılıkları, düşkün sokak çığırtkanlıkları için sevinmemelisiniz. Zevkimizin bozulmasına, vaktimizin çalındığına, sünnet çocuğu yerine konulmamıza kızmalıyız.

Resimde yapılan fena kullanış ise hepsine tüy dikiyor: Avrupa acentelerinin beş paralık kazanca karşı yağdırdıkları klişeleri sırala sırala, bas. "Misisipi" ırmağı taşmış imiş: Bir su tabakası, üstünde bacaları sezilen bir, iki dam. Kızılırmak da, Menderes de taşsa, bu böyledir: Bir su yığını, birkaç dam ve baca.

Böyle bir resimden alacağımız bilgi ve zevk hiçtir, sı-

fırdır. Resimler pek yerinde, pek taze olmalıdır, pek sıcağı sıcağına konulmalıdır. Mösyö Laval'in bildiğimiz kafası... Bugün söylev verir, basarlar, yarın Roma'ya gider, koyarlar, öbür gün kabine düşer, yine burnumuza sokarlar. Mösyö Laval'i, Eden'i, Mussolini'yi bu kadar kafamda taşımaya, gözümden ayırmamaya beni neden zorluyorsunuz? Ya Habeş kralına ne buyuracaksınız? Zavallı beynime bu ürkütücü yüz, kıvırcık abanoz saçları, kar gibi parlayan dişleri ve akları çok; sert bebekli ufacık gözleriyle işledi, oyuldu, bir daha silinmeyecek gibi yerleşti.

Yüz "Mari Pikfort", "Claudette Colbert", "Marlene Dietrich" karşıma dizilseler, hepsi de gülüşseler, öpüşseler, soyunsalar, serpilseler yine "Mussolini'nin" ve Habeş'teki düşmanının gönül karartan hayallerini aklımdan çıkarmaya yetişemezler.

On altı sahifelik gazetelerin gözümün önüne gelen hali şudur: "Dolmamış daha kaç sahife kaldı?" "Beş." "Ver öyle ise şu profesörün uyku veren yazısını, bir de taşların yaşı, öküzlerin başı, devedikeni aşı için yazılmış makaleler vardı. Onları da koy... Kaçı kaldı? İki!" "Öf! Getir şu kedi masalını, Zaro Ağa'nın sakalını, Ankara balını... Dolmadı mı?" "İki sütun açık!" "Sinema yıldızlarından bir de resim seç, en büyüğünü, hani bir eşeğin önünde iki bacağını açıp memelerini gösteren bir kocamanı vardır, 13x35 büyüklüğünde... Onu yerleştir." "Altına ne yazalım?" "Ne yazarsan yaz be! İstersen 'mis bilmem kim eşekleri anırtma idmanı yaparken...' diye yaz!"

Azıcık dikkat ederseniz görürsünüz: Böyle çok sayfalı, bol harçlı, abur cuburla dolu gazetelerde iyi yazılar, değer-

liklerinden epeyce kaybediyorlar. Bedestende kötü şeyler arasına karışmış antika mallar gibi bunları seçmek de herkesin işi değil. Belki de yazıların değersizliği böyle, boş resim ve kuru laf ile gazeteyi süslemeye sebep oldu, bir şarlatanlığa yol açtı.

Sanıyorum ki bunu gören Mussolini, İtalya'da gündelik gazetelerin sayfalarını altıya indirmekle iyinin değerini verdi, güzeli kalp yaldızlı kadrodan kurtardı ve bozulan bir zevki yeniden diriltti.

Darısı on altı sahifenin bitpazarında bunalmış başka memleketlerin başına!

DİL BAHSİ

Fakat Dil Encümeni, lügat, terim, akademi, teori bahsi değil!

Canınız sıkılmasın! Bize eskiden öğrettikleri Arapça ile arapça konuşulan memleketlerdeki lisan farkından ve iyi dil bilmemenin tuhaflıklarından bahsedeceğim.

Lübnan'da bir ev tutmuştum, bir de yerli hizmetçi... Canımın "çılbır" istediği bir gün kadıncağızı karşıma aldım.

Yumurtaya "beyza" denildiğini bilirdim. Galip Dede' nin:

*"Yek beyze ve sadhezar dava"*sından dolayı bunu öğrenmiştim ya.

"Beydan beyze," dedim, "aşere beyze!"

Afal afal yüzüme bakıyordu. Neden sonra kelimeyi benim telaffuzumla tekrar etti:

"Beyze! Beyze!"

Anlamıyordu. Bir yerde mi okumuştum, biri mi nakletmişti, hatırıma geldi:

Seyyahın biri yumurtayı anlatamayınca hemen yere çökmüş, bir iki çırpınmış, "Gıt gıt gıdak! Gıt gıt gıdak!..." Bu suretle istediğini getirtmiş. Fakat ben düşündüm: Ya bunu tavuk anlar, tavuk getirirse? Onun için hem çökmeli, hem

gıdaklamalı, hem de elimi altıma götürüp yerden bir şey alır gibi yapmalı, o aldığım şeyi de, gösterdikten sonra ayrıca bir kenara koymak taklidini de ustalıkla becermeli… Yahut sahana, güya, kırmalı: Çıt! Çıt!

Bir sürü palyaçoluklar:

Odada benden ve ondan başka kimse olmamakla beraber utandım. İnsan ecnebi diyarlarda milliyetine karşı pek hassas oluyor, soytarılık haysiyetime uymadı. Daha ciddi bir şekil buldum: Yanımda bir Larousse lügati vardı, yumurta kelimesini aradım, belki resmiyle anlatırdım.

Aksi gibi karşıma bir yumurta maktaiyle[1] alafranga bir yumurtalık çıktı.

İkisinde de yumurtayı hatırlatacak ufacık bir benzeyiş yok. Bari çocuğun oyuncakları arasında, hani iç içe, renk renk, tahtadan yumurtalar vardır, onlardan olsa…

Haydi yumurtayı anlattık diyelim; sıra yoğurda gelince ne yapacaktım? Eski edebiyatta kebaba ait çok mısralar, kebap teşbihli pek âşıkane gazeller bulunur da yoğurtlu kebaptan hiç bahsedilmemiştir. Şiirde kebap, aksi gibi, yoğurtlu, yani beyaz değildir de hep kanlıdır; "pürhun"dur, kırmızıdır.

Süt kelimesini bilsem, belki yoğurdu anlatmanın yolunu bulmuş olurdum.

Nefi, Nabi, Nedim, Ruhîi Bağdadi, Vasıf Enderuni, Herşekli Arif Bey'e kadar zihnimden geçtiler. Divanlarından gazeller okuyarak… Süte rast gelmedim.

---

1 makta: kesit

İnek gibi böğüreyim mi? Meme işaretleri mi yapayım? Kadının göğsüne mi başımı koyayım? Hepsi münasebetsiz şeyler!

"Edebiyatı cedide"cilere de kızmaya başladım: Arap Acem dilinde ne kullanılmaz, ne lüzumsuz, ne süslü kelimeler almışlardı da sütü ihmal etmişlerdi! O sırada hatırıma bir hikâye geldi, gülümsedim:

Alexander Duma, Alman İsviçresinde bir lokantaya girmiş, canı mantar istemiş, garsonu çağırmış, masanın üstüne kocaman bir mantar resmi çizmiş. Bakmış, garsonun gözlerinde anladığını anlatan bir parlaklık. Koşarak gitmiş, biraz sonra dönmüş: Elinde bir şemsiyeyle!

Onun için resme, bilhassa ressamlığıma da güvenemem. Hem süt ile yoğurt resmi yapmak değil benim, değme ressamın bile kârı değil! Haydi tabağı çizdik, içine sütü ve yoğurdu nasıl koyacaksın? Bunlar da kâğıt gibi beyaz.

Çılbır sade yumurta ve yoğurtla da bitmez, sarmısak ister.

Soğanın Arapçasını önceden bilirdim, güya tuhaf olan bir uydurma fıkradan dolayı: Şam'da bir askerimiz soğan almak istemiş, soğancı dükkânı önünde durmuş, eliyle tezgâhı göstermiş. Satıcı öğretme meraklısı olacak:

"Basal!" demiş.

Nefer, memleketin tembel olduğunu biliyor ya, buna:

"Bas! Al!" manasını vermiş, tezgâha basmış, soğanlar yuvarlanmış, ilâ...

O gün çılbır yiyemedim; fakat akşam Fransızca bilen bir papaza müracaatla çılbıra lazım gelen nesneleri öğrendim: Meğerse bizim beyze diye okuduğumuz kelimeye bayda ve

cemine baydat, süte leben, yoğurda leben zebadi, sarmısağa tum demekliğim lazımmış.

On gün sonra Halep'e gitmiştim. Otel garsonundan süt istemek icap etti; malumatıma güvenerek:

"Leben!" dedim. Gitti ve bir tabak yoğurtla geldi. Kızdım:

"Leben! Leben!"

Ben bu kelimeyi tekrarladıkça garson, yoğurt tabağını gözüme sokuyordu. Nihayet mesele anlaşıldı: O havalide yalnız yoğurda leben derlermiş, sütün adı:

"Halib!" imiş. Halep adı da akıllarınca oradan gelirmiş!...

Onlar bana bunu anlatırlarken içimden diyordum ki:

"Şu Halib kelimesi kulağıma pek de yabancı gelmiyor. Sık sık kullandığımız buna benzeyen bir kelime olacak ama neydi?"

Birden hatırladım: Muhallebi!

Muhallebici denilen bir İstanbul çocuğunun bu kelimeyi unutur gibi olması affedilir şaşkınlıklardan değildir. Fakat dilini bilmediği, yahut bilirim sandığı yerde meramını anlatamayan bir adamın aklı başında kalmıyor ki...

Mesela, yukarıdaki cümlemin başında kullandığım "fakat"ın da bir garabeti vardır: Arapçada bu edatın büsbütün başka manada kullanıldığını nereden bileceğim? Bir berber dükkânı levhasına rastladım: "Lisseyyidat fakat".

"Fakat" ile biten bir cümle... Tercüme ettim: Kadınlara fakat!

Ey, ötesi? Ötesi yok. "Kadınlara, fakat ihtiyarlar, çocuk-

lar, şunlar, bunlar da girebilir" gibi cümleyi tamamlayacak bazı sözler lazım değil mi?

Değilmiş.

Arapçada "fakat" bizdekinden büsbütün başka manaya gelirmiş. "Yalnız, katiyen" demekmiş. Fakat, bu "fakat" yerine Arapçada aynı manaya geldiğine hükmettiğimiz "katiyen"i söylesem ve yazsam kimse anlamazmış, belki de ters anlarmış!

Beyrut'ta dolaştığım ilk günlerden birinde, ayakkabı satılan bir mağaza camında şu levhayı okudum: Kendirci.

Kendir de nedir? Kenevir kendir denilen ve ip yapmaya yarayan otun elyafıyla ayakkabının ne münasebeti olabilir? Hem Arapçada bu elyafa bakalım kendir denilir mi? Sanırım, denilmez. Fakat sonraki "ci" ne oluyor? O, muhakkak, Türkçe?

Dilimizi bilen bir tanıdığa rast gelince, "kendirci" yazılı dükkânlardan birini işaret ederek dedim ki:

"Şu yazıyı okusana!"

Baktı:

"Senin anlayacağın," dedi, "kunduracı!"

Hem şaştım, hem öfkelendim:

"Kunduracı böyle mi yazılır?" dedim, "kef yerine kaf istemez mi? Vav istemez mi?"

Güldü:

"Bura Arapçasında 'kaf' varsa da okunmaz; ecnebi asıldan kelimelerde bu harfin okunması lazım gelince 'kef' kullanırız."

"Allah Allah! 'Kamer'de 'kaf' yok mu? Bunu siz kamer diye söylemez misiniz?"

“Hayır, ona ‘Amer’ deriz.”

İşte Arapça öğrenemediğimin binbir sebebinden birkaçı:

Zaten hem Avrupa’da, hem şarkta dikkat ettim, ecnebi konuşmasını Türk kadar güzel sezen, yanlışları içinde anlayan millet yok. Bir yabancı lisanımızı ne kadar fena, bozuk, acayip, hatalı telaffuz etse biz yine ne demek istediğini idrak ederiz.

Halbuki bir garplı ve şarklı ecnebi, ufak bir şive hatası ile söylediğimiz kelime karşısında, ne kadar kafasını yorsa, yine içinden çıkamaz; afal afal, bön bön yüzümüze bakar, kalır.

Uzun seyahatlerim neticesinde vasıl olduğum kanaat şudur:

Leb demeden leblebiyi anlayan tek millet biziz!

Suriye’ye vardığımın ilk günlerinde idi; bir ahbapla buluşmak için ikinci sınıf otellerden birine girdim:

Limon ve portakal ağaçlarıyla boğulmuş bir taş avlu... Sıra sıra oda kapıları... Kenarda bir camlı kapı daha... Üzerinde şu yazı:

Mektep:

“Acayip,” dedim, “otel içinde de mektep olur mu?”

Ahbabımı beklerken o kapıya da bakıyordum: Kim çıkacak? Sarıklı hocalar mı? Fesli talebe mi?

Çıka çıka elinde kâğıtlar, bir dolgun kadın çıktı. Gerdanında altınlar diziliydi, kulaklarından iri halkalar sarkıyor-

du, kollarında bilezikler oynuyordu. Çok boyalı, az elbiseli, fazla koketti.

"Zahir kız mektebi," diye düşündüm, "bu da hoca hanım... Fakat ne tuvaletli bir hoca hanım bu!"

Hoca hanım iltifatlı bir gülümseyişle ve kollarında, göğsünde, kalçalarında "Uslu dur!" diye azarlatmak isteyen bir taşkın hareket, yaramazlık ve şımarıklıkla dosdoğru, çağırmışım gibi, yanıma geliyordu.

Yanlışlık olmasın diye başka tarafa bakmaya başladım.

Önümde durdu.

İnsan, âdetlerini bilmediği memleketlerde kadından biraz yüz gördü mü, kendi lehine acayip acayip, hoş hoş şeylere hükmeder. Şam diye neler, ne hikâyeler işitmiştik.

Olur a!

Otel içindeki "Mektep" yazılı kapıdan çıkan bu hafif elbiseli ve meşrepli hoca hanım, gülümseyişine göz süzmesi de ekleyerek bana Arapça:

"Emir buyurunuz?" demesin mi? Ne cevap vereceğimi evvela dil bilmediğimden, saniyen[1] bilsem de ne isteyeceğimi kestiremediğimden, salisen[2] kestirsem de söylemeye cesaret edemeyeceğimden kızarıp sustum.

Bereket ahbabım o sırada yetişti; kadınla şakalaştı; gülüştüler. Öpüşecekler bile sandım. Hoca hanımın bu laubaliliğini neye yoracağımı bilemiyordum.

Yalnız kalınca kapı üstündeki yazıyı göstererek sormuştum:

---

1 saniyen: ikinci olarak
2 salisen: üçüncü olarak

“Canım,” demiştim, “otel içinde kız mektebi, kız mektebinde de böyle hoca olur mu?”

“Ne mektebi? Ayol Arapçada ‘mektep’ kalem odası, büro demektir. Orası otel kâtibinin odası... Kadın da otelcinin karısı!”

“Öyle ise siz mektebe ne dersiniz?”

“Medrese.”

Lübnan köylerini dolaşmaya çıktımdı.

Öğle üstü bir lokantaya girdim. Temiz Arapçada “Matam” denilen yerlere halk “Lökente” der ve öyle de yazar.

Canım şarap içmek istedi. Eti şarapsız yemek beni sarmaz. Arapça yazılı listeye baktım, baktım, “şarap” kelimesine rastlamadım.

“Şarabentahhura...” ve “Şarabı kevser” hatırımda ya... Elbette Araplar da şaraba şarap derler. Seslendim:

“Şarap! Şarap!”

Garson şaşar gibi sordu:

“Şarap? Şarap?”

Ben tekrar ettim:

“Şarap! Şarap!”

Göz ucu ile bakıyordum. Gitti, büfedeki adama bir şeyler söyledi; herif hayretle beni süzdü, başını salladı, “yanlışlık olacak,” der gibi...

Garson geri dönmüştü; gene soruyordu:

“Şarap?”

“Şarap! Şarap siyah!” diye cevap verdim. “Siyah” Arapça değil miydi ya? “Zülfü siyah”ı da mı bilmiyorum? Kalın kafalı, dağlı garson gene anlamadı. Fakat Lübnanlılar misafir

sever, nazik ve turistlere alışmış adamlardır. Beni sıkmamak için gitti, anladığı kadar yapacaktı.

Biraz sonra masama bir bardak sapsarı su koydu.

Bu da nedir? Acaba Cebel'e mahsus bir cins sarı şarap mı vardı? Kadehi dudaklarıma götürdüm: Halis portakal şurubu.

İyi, faydalı ama pirzola ile gitmez.

İş sonra, bir Fransızca bilen müşterinin yardımıyla anlaşıldı: Bizim bildiğimiz "şarap"a Arapçada "nebid" derlermiş; "şurup" da "şarap"... Ve siyah kelimesinin manasını kimse bilmezmiş, "esved" demekliğim lazımmış, beyazına da "ebyad"!

Vaktiyle "araba"nın eski harflerle "elif"le mi, yoksa "ayın"la mı yazılması hakkında edebi bir münakaşa olmuştu. Recaizade Ekrem Bey, "ayın"da ısrar edip bizde satirik romanların en güzeli, en edebisi, belki de yegânesi olan "Arebe Sevdası"nda "ayın" kullanmıştı.

Araba, güya "arebe" telaffuzuyla Arapça imiş. Türkçüler "elif"le yazmaktan ve kelimeyi Türkçe addetmekten vazgeçmediler.

Bence o eski kupa arabaları, şekil itibarıyla "arebe"ye benzerdi: Şöyle, dört tarafı kapalı, perdeli ve kapitone bir kutu idi. "Arebe"yi okurken çıkan ses gibi de yaylı, yuvarlanıcı bir gidişi vardı. Ama sırık arabası, öküz arabası deyince "elif"li arabayı yakıştırırdım: Boyasız uzun tahtalardan kaba, katı, kalın, "elif"li bir şekil!

Merhum Ahmed Haşim de, eski imlada"alev"i "elif"le yazanlara kızardı... (Hoş, neye kızmazdı ki...) "Ayın"la yazılınca şeklinde alev görünürmüş; "ayın"da hem kızıllık,

hem sıcaklık duyulurmuş... Ondan evvel bir Fransız şairi de harflerde böyle keyfiyetler, renkler, hararetler, manalar bulmuştu. Ben de "yoktur!" diyemeyeceğim. Profesör Lombroso'nun etütleri böyle görenlere bir "mim" koymuş olmakla beraber...

"Mecnun"un başındaki "mim"i!

Vakta ki Karagöz'ün meşhur oyununda, bahçeden sille tokat kovuluşu veya "Kanlı Nigâr"da çırılçıplak sokağa atılışı gibi şaşkın şaşkın Beyrut'a çıktım, beni bir meraktır aldı: Recaizade Arapçayı bilmez olamaz, arabaya, muhakkak, "arebe" denir; fakat arabacıyı çağırmak için ne derler?

Arrab mı acaba?

Otelciye:

"Arebe!" dedim.

"Arrab!" dedim; içinden çıkamadı.

Elimle, uzaktan caddede duran bir faytonu gösterdim. Hamdolsun araba istediğimi anladı, sokağa seslendi:

"Arabacı!"

Ve arabacı geldi.

Meğerse, yoktan yere kafa yormuşum; küçük bir telaffuz değişikliğiyle arabacıya bizim dediğimizi derlermiş.

Araba, ister "elif"le, ister "ayın"la yaz, Arapça değilmiş! Nihayet hakikati öğrenmiştim.

Ama bu öğreniş bana Marko Polo'nun Çinlilerden barutla maden kömürünü öğrenişi kadar uzun ve zahmetli bir sefere mal olmuştu!

YENİ SENE ESKİ SENE

Bizden evvelki edebi nesiller için hararetli ve heyecanlı makalelere vesile olan bu mevzu, artık yeni devir muharrirlerini çokluk meşgul etmiyor. Üzerine şöyle, hafifinden dokunup geçiveriyorlar.

İyi ediyorlar.

Eskiden sene başı makaleleri demek, içinden çıkılmaz bayat felsefeler dolu, mezar taşı kitabesi kadar "Ah"lı "Of"lu, insanın tüylerini diken diken eden ve gözlerinin önüne kara bir perde çeken yazılar demekti. Edipler yılbaşı geldi mi yas tutarlar ve birbirleriyle tasa yarışına çıkarlardı. Hangisi fazla gönül karartabilirse birinciliği kazanırdı.

Bunları okuyanda neşenin zerresi varsa o da sönüp gider, yüreğe kahve telvesi gibi ağır, yağlı bir kasvet çökerdi. Hayat hakkında fena fena düşüncelere, ümitsizliğe düşerdik; önümüzde müthiş bir tehlike sezer, genç yaşımızda kendimizden bezerdik.

Mesela, o zamankileri andıran bir makale başlangıcı uyduralım:

"Hazanı ömrümün savurduğu bir senelik evrakı perişanın sonuncusu da, işte, dün nısfulleylde badı bihüfkeni sermanın katil ve aman vermez pençesinde, pür raşe ve pür

lerziş sukut edip nakusu ademin davetine şitap eyledi; hiçiyi hayatla mahrur bir senemiz daha fenapezir oldu. Heyhat! Ömrü beşer ki zaten ziyayı asr kadar kasir ve yine onun gibi ancak zıl itibarıyla mediddir, Melikelmevtin destizulmünde her an riştei hayatı muntazır kesir bir tarı gamnısardan başka nedir? Va esefa ki..."

Cenaze başında okunmaya layık bu korkunç mersiyeye gel de gözyaşı dökme! Hem bu öyle bir mersiyedir ki ortada duran tabutun içinde komşunun yaşlı ve yatalak amcası yatmıyor, cenaze bizzat sizsiniz; ağladığınız ölü, sizin ömrünüzdür!

Yaprak döken, filiz kıran, daha ne bileyim ben, fidan söken, dam uçuran fırtınaları, adem çanları, Azrail pençeleri, hayaletler, karaltılar, loşluklar ve boşluklarla dolu o kabil yazılar, belki de, geçmiş zamanların miskin, mütevekkil[1] hayatına, divan ve dekadan edebiyatına, ince sazla tekke musikisine uygun düşerdi.

Kıymetli olmakla beraber şiir diye ümit kırıcı "Sis"i, roman namına gönül üzücü "Eylül"ü okuyan bir genç, köşe başındaki ahşap mescidin alçak minaresinden gelen hazin akşam ezanını dinlerken ve komşunun nemli odalarda kapalı yaşamaktan rengi solup kanı sulanmış, boğazına bir değirmi[2] tülbentle beladon yağı sarmış cılız kızını düşünürken senelerin eskisinden ve yenisinden ne bekleyebilirdi?

Elbette neşe verici fikirlere dalamaz, şevk arttıran hislere kapılamazdı.

---

1 mütevekkil: tevekkül eden, kadere boyun eğmiş
2 değirmi: bir çeşityazma

Ruhlardaki bezginlik edebiyata da siner, muhitteki gam gönüllere de işlerdi. Onun için yeni sene mevzuu muharrirlere eski İranlıların Muharrem matemi gibi figan vesilesi olurdu.

Bir sene daha geçti diye Şark âdetine uyarak dövünürdük.

Şimdi, Garp âdetini model olarak oynuyoruz.

Bence ne dövünmeli, ne övünmeli, hoş görüp geçmelidir.

Dünya ve tabiat insanların uydurduğu gün, hafta, ay, sene hesaplarıyla hiç de alakadar değildir. Onun gözünde 1938 senesinin bitip 1939'un başlaması ne bir tasa, ne bir eğlence teşkil eder.

Yeni sene diye mukadderatımıza tesir yapacak bir kuvvet farz etmek iptidai kavimlere ve dinlere yakışır bir âdette ısrar demektir. Biz yeni seneyi idrak ve şuur sahibi bir kudret, hayır ve şer ilahı şekline sokuyoruz.

Yeni sene kimimize sorduğu bilmecenin cevabını alamayınca ölüm cezasına çarptıran Sfenks, yahut gözü bağlı, ayakları tekerlekli, elinde bereket boynuzu bir Tikhe gibi görünüyor. Korkarak veya ümide düşerek, dimağsız ve iradesiz, bu efsane tiplerine diz çöküyoruz.

Büyük, esaslı rollerin esatir[1] ilahlarına verildiği bir trajedi veya operet içinde, huyumuza göre ağlayan veya gülen ikinci derecede şahıslar mevkiindeyiz. Yeni sene karşısında korkudan titreyenlerimiz, ümitten çırpınanlarımız var.

Bu gelen sene, giden sene gibidir; her sene gibidir.

---

1 esatir: efsanevi hikâyeler

Hiçbir seneden ne fazla iyilik, ne fazla fenalık beklemeliyiz.

Dünya sefil ise, bize yüz çeviriyorsa ondan alınacak intikam yolumuz şudur: O dünya ile iktifa ederek mümkün olan zevkinden hissemizi koparmak!

Yani sözün filozofçası oportünist olmak.

Oportünist ve neşeli olalım. Böyle olmak için de antrenman yapalım. Kendi kendimize diyelim ki:

"Dünyada ölüm vardır, hastalık, dert, parasızlık vardır. Fakat bunların arasında kısa veya uzun fasılalar, hava açışları da vardır. Bu fasılalarda olsun hayattan zevk almalıyız; mademki yaşıyoruz, iktidarımız nispetinde ömrün hoş taraflarından neşe derlemeliyiz. Sıcacık bir çorba, altın kâse içinde olmasa da gene keyif vericidir. Genç ve dinç bir kadın vücudu patiska gecelikle de örtülü olsa gene güzel ve ılıktır.

Bir deniz manzarasının zevkini yalnız hususi bir yatta değil, Kadıköy vapurunda da duyabiliriz. Dünya bütün haksızlıklar, merhametsizliklerle dolu olduğu halde gene ölümden iyi, ne olsa eğlendirici, keçiboynuzu gibi bir okka odun, bir dirhem bal, fakat gene tatlıdır."

Keder verici hadiseler içinde bir kaçamak yolu bulup sıyrılmak... İşte nikbinlik[1] felsefesinin düsturu budur!

Nikbinlik bir milletin yaşama ve dayanma kudretini artırır.

Sonra ruhen bedbin, fiilen nikbin olmak, yani esası fena bulup iyi cihetinden istifade etmek de mümkündür. Hayatta her zaman bir teselli noktası aramayı itiyad ediniz, bulursunuz.

---

1 nikbinlik: iyimserlik

Et sevmeyen bir adam lahana dolması yerken "üzerinde sebze var!" diye bu teselli noktasını keşfetmiş ve karın doyurmak zevkinden de mahrum kalmamış olur.

Asıl muzır adam başkasının keyfini ve iştihasını kaçıran adamdır. Kederimizi kimseye belli etmemeye çalışmayı da en ehemmiyetli bir sosyal vazife bilmeliyiz.

Hem kederimizden bahis neye yarar? İnsanların, farkında olmayarak, en sahte oldukları zaman kederimizi dinledikleri zamandır. Birine gamınızı söyleyiniz, sonra arkasından takip ediniz: Onu eskisinden neşeli bulursunuz.

Keder kendi hususi, mahrem malımızdır, ırzımızdır; onu başkalarına çıkarmamalıyız. Neşemiz ise umuma aittir, herkes görebilir. Belki neşenin fazlası da başkaları için çekilmez bir şeydir; fakat bir kere de gamın fazlasıyla kıyas edelim: Neşesinden çılgına dönüp şakır şakır oynayan birini herhalde kederinden deli olup saçını başını yolan birine tercih ederiz.

Makalemin başında bahsettiğim eski usul sene başı yazılarından kurtulmuş olduğumuza sevinmeliyiz. Bu bizdeki büyük ruh değişikliğini gösteriyor.

Loş benliğimizde bir ışık belirmiştir. Hayatın güzel taraflarını görmeye, göstermeye, yaşamak zevkini sürmeye, sürdürmeye alışıyoruz.

Hamdolsun ağlamış suratlı yılbaşı makaleleri devri kapandı. Bir karanlık türbe ziyaretinden günlük güneşlik bir yeşil kır manzarasına çıkmış gibi ferahlık duyuyorum.

Nasreddin Hoca eşeğini kaybetmiş, türkü söyleyerek ararmış. Bir bedbin adam bu hale şaşmış. "Eşeğini kaybeden

türkü söyler mi?" diye itiraz edince, hoca, "Şu dağ ardında ümidim kaldı; orada da bulamazsam seyret sen bendeki figanı!" demiş.

Halbuki hoca, hayatın sırrını bilen oportünist ve nikbin bir filozoftu. Eşeğini bulamayınca ağlamazdı, teselli noktasını keşfeder, odununu kendi sırtına yükler ve ormandan dönerken tatlı tatlı şöyle düşünürdü:

"Elime bir para geçerse yeni bir eşek alacağım; zaten eskisi huysuzdu, lagarlaşmıştı;[1] yenisini daha genç, daha dinç seçerim!"

Ben, yıllarca sırtımda gurbet yükü, kaybettiğim eşeğin yerine böyle bir eşek düşünerek yaşadım.

Tatlı düşünebilmek...

İşte size de bu yılbaşı günü, temenni edeceğim saadet!

---

1 lagar: zayıf, çelimsiz

ARADAKİ FARK

Tanıdığımız bir memur arkadaşı, geçen gün ziyarete gittim.

Evini bilmiyorum, tarifle bulacaktım. Halep şehrinin iç mahallelerindeki dar, kapanık, eğri büğrü sokaklarda ne isim, ne rakam vardı. Sağa sapıyor, sola dönüyor, tekrar geriye yürüyor, tekrar ileriye koşuyor, bakkallara soruyor, sakalara yalvarıyor, gelip geçenleri durduruyor; bir türlü aradığım yeri bulamıyordum.

Yine bulamayacaktım; yoluma çıkan bir bildiğin himmeti olmasa...

Hamam kapısına benzeyen bir ahşap bölmenin kârı kadim[1] tokmağını vurdum; ses yok... Daha şiddetle çaldım, kırarcasına dövmeye başladım; yine cevap gelmedi. Dönmek kararıyla son bir tecrübe daha yaptım: Yumruklarımla, hatta ökçemle vurdum. Nihayet, boğuk bir sada:

"O kim?" dedi. Kapı aralandı:

"Beyefendi evdeler mi?" diye sordum. Ne lâ[2] ve ne naam,[3] cevap yok. Tekrarladım... Bir şey demeden kaçıp

---

1 kârı kadim: eski zaman işi

2 lâ: hayır

3 naam: evet

gitti. Şimdi ne yapacaktım? Acaba gireyim mi? Bu kaçış, "Buyurunuz!" mu demektir? Yoksa meramımı anlamadı, bir başkasını mı çağıracak? Hepsi müphem...

İhtiyaten biraz daha durdum. Kapı usulca aralandı, bir ufak çocuk zuhur etti. Parmağı burnunda bana hayran hayran, bön bön bakıyordu. Ona da sordum. Güya ağzımı açmamışım gibi, aynı halde, elan suratımı, kıyafetimi seyretmekle meşgul... Derken içeriden bir nal takırtısı duyuldu; kapı bu sefer ardına kadar açıldı, uşağa, ameleye, daha doğrusu işsiz güçsüz takımından, serseriye benzeyen bir herif telaşla geldi, çocuğun sırtına bir yumruk indirdi, omuzlarından kaldırdı, tokatlaya tokatlaya, bağırta ağlata eve tıktı. Artık yapacak bir iş kalmamıştı, ters yüzü döndüm, yolu tutturdum. Tam o sırada arkamdan birisi, "Vay efendim, buyurunuz, safa geldiniz, safalar getirdiniz!" diye seslendi. Döndüm. Arkadaşım, entarisi arkasında, kuşağı belinde, takkesi başında beni çağırıyor.

Girdik.

Dar bir avlu... Kenarda tenekeler, bakraçlar, kazanlar ve asılı çocuk bezleri... Bir merdivenden çıktık; parmaklığı esniyor, kademeler yamru yumru ve karpuz, kavun çekirdekleriyle örtülü... Oda, ibret! Galiba çocuklar, biraz evvel, orada hora tepmişler, hiçbir yastık yerinde ve hiçbir minder sedirde değil! İyi, kötü, bir köşe bulup oturdum; ev sahibi bir çıkıyor, geliyor, telaşlı görünüyordu. Aşağıdan kadın mırıltıları, çocuk vızlamaları, ara sıra da tencere, sahan sesleri geliyordu.

Sohbete koyulduk.

İki çocuk, karşımıza dizilip, yan yana, acayip acayip bizi seyrediyor... Kahve bir türlü pişip gelemiyor, pek canım

istediği halde su istemeye cesaretim yetmiyordu. Belli ki, ev intizamsızlık, dirliksiz içinde, bir azap yuvası, bir kasvet kovuğu idi. Zaten hepsinden başka o bina ne fena, ne harap, neşe kırıcı ve can sıkıcı, ne muhvif[1] bir yerdi... Sarnıcı çatlak, kuyusu metruk, abdesthanesi yıkık, hülasa her tarafı eksik ve berbatmış. Arkadaşım, "Ne yapayım," diyordu, "ucuzca olsun da..."

Buradan kurtulup yeni Halep'in neşe ve refah hali sezilen mahallelerine gelince derin bir nefes aldım. Fakat içimdeki acı devam ediyordu:

"Bedbaht şarklılar," diyordum, "bedbaht şark memuru... Garptaki arkadaşlarınla arandaki fark nedir, sakın bilme, öğrenme!"

Bundan on beş sene evvel, bir İsviçre şehrinde idim. Oturduğum pansiyonun karşısındaki binanın üçüncü katı benim odamın içine bakardı. Ben de oraya bakardım: Ufak bir apartmandı, fakat yepyeni yapı... Güzel bir balkonu vardı: Çiçek saksılarıyla süslü... İçerisinde bir kadın görürdüm, daima ev işiyle meşgul, dinç bir kadın. Mutfakta o, çamaşırlıkta o idi. Ütüyü o yapar, çocuklara o bakar, sofrayı o kurar ve –acayibi– bütün bunların arasında vakit bulup piyanoyu da o çalardı.

Tam öğle oldu mu, masayı tertemiz örtüsüyle kurar, kocasını beklerdi. Çeyrek geçe zil çalınır, efendi gelirdi. Biraz sonra çocuklar da mektepten dönerdi; hep beraber otururlar, şetaret[2] ve iştiha ile yemeklerini yerlerdi. Sonra ev sahi-

---

1 muhvif: korkutucu
2 şetaret: şenlik, neşe

bi piposunu yakar, balkonda salıncaklı iskemlesine uzanır, kahvesini içerek gazetesini okurdu.

Daha sonra herkes işine koşardı. Akşam oldu mu, aynı intizam, aynı neşe ve refah. Bazı geceler, çoluk çocuk giyinip, galiba sinemaya giderlerdi... Pazar günleri de zannederim, göl kenarında teferrüce[1] çıkarlardı.

Ne mesut bir aile idi... Ne temiz, ne kibar, ne rahat yaşıyorlardı.

Acaba bu adam kimdi, neci idi?

Bir sabah haber verdiler, taahhütlü mektup varmış, postacı kapıda bekliyormuş, bizzat imza atmalı imişim...

İndim. Müvezzi[2] beni görünce kasketini çıkardı, selam verdi. Bu bir paralı mektuptu, cömertliğin sırası idi, tuttum, eline bir frank sıkıştırdım:

"Teşekkürler ederim, efendim!" diyerek aldı, tazimle[3] bir selam daha verdi, memnuniyetle gitti. İçimden: "Yahu, diyordum, ben bu adamı birine benzetiyorum... Kimdir acaba?"

Öğleden sonra, kim olduğunu anladım: Karşımdaki balkonda, salıncaklı iskemlesine uzanıp pipo içerek gazetesini okuyan zatın ta kendisi idi.

O yerlerde bir posta müvezzii bile böyle ömür sürüyordu!

1 teferrüce: gezinme, rahatlama
2 müvezzi: dağıtıcı
3 tazim: saygı

İKİ ŞEKİLDE DİPLOMAT

Okuyucularıma bahsin tamamen siyasi ve ciddi olmadığını tebşir[1] ile başlayayım: "Bu adamcağız da mı, zamane modasına uyarak başından büyük işlere burnunu sokmak merakına düştü? O da mı diplomat kesildi?" diye düşünerek kaşlarınızı çatmayınız. Benimki diplomatik mevzuuna en hafif ve eğlenceli tarafından bir göz atmaktan ibaret kalacaktır.

İki türlü diplomat devrini idrak edenlerdenim: Büyük harpten önce ve sonra. Öncekiler koltuklarına mıhlı diplomatlardı, oturdular mı kalkmak, kalkmak değil, kımıldanmak bilmezlerdi. Her iş koltukta görülürdü; kâğıt üzerinde yürürdü. Bir diplomat şöyle, azıcık bir kımıldansa, kıpırdansa hemen devletler gözlerini dört açarlar, yüzlerini buruşturururlar, bundan bir şey sezerler, şüpheye düşerler, mırın kırın ederlerdi.

Diplomat deyince gözümüzün önüne gelen şekil şöyle bir şeydi: Yaşını başını almış, siyatik ve romatizmaya müptela, her hareketi hesaplı ve ölçülü, göz önünde siyah ipek kurdeleli altın gözlük, sırtında atlası parlak bir redingot, başında pırıl pırıl yanan bir silindir, çok ağır, oturaklı bir adam, bir sır küpü! Öksürüğünden bir mana çıkarılırdı, gülümsemesi

1 tebşir: müjdeleme

bir şey demekti. Gülüşü ise –şayet bu derece hafifmeşreplik ederse– bir mesele olurdu; Kafdağı ikiye ayrılıp ortasından bir ikinci ay doğmuş kadar dünyayı heyecana verirdi.

Başı ağrıdı mı kendi hekimi bile inanmazdı; "Ahval bozuk gidiyor!" derdi. Enflüenzaya tutuluverdi mi –o zamanlarda gribin adı bu idi– bir harp ihtimali hatıra gelirdi; nice imparatorluklar ve krallar erkânı harp reisleriyle istişareye varırdı.

Bunlar şamandıraya bağlı, altlarından midye tutmuş diplomatlardı. Büyük harbi başımıza onlar çıkarmıştı.

Bugünün diplomatları göçebe, gezginci, yerlerinde durmaz, koltuklarında dinlenmez ayak satıcısı diplomatlardır. Golf pantolonludurlar, başlarında kasket, ayaklarında paten vardır. Kimisi buz üstünde kaymayı –hatta buz üstüne yazmayı– sever; kimisi tenis oynamayı, kimisi ayı avını, kimisi de otomobil yarışını... Çat burada, çat kapı arkasındadırlar; sesleri kâh Tuna boyundan, kâh Alp dağından, kâh gökyüzünden, kâh deniz altından gelir. Cenevre'de sanırsınız, Riviyera'da belirirler. Gidilmeyecek yerlere giderler, Tiran'a gibi... Gidilecek yerlere gitmezler, kendi hariciye daireleri gibi... Amerika kapı komşusudur, Balkanlar belediye parkı!

Bunlar katıla katıla gülerler, boğula boğula öksürürler; trenlere keçi gibi atlarlar, otomobillerden düşer gibi inerler, vapur merdivenlerini dörder dörder çıkarlar, tayyare merdivenlerine cambaz çevikliğiyle sıçrarlar. Ağızlarda pipoları vardır, yahut sakızları. Birbirlerinin sırtlarına vururlar, el ve dil şakaları yaparlar. Armudu sapı ile elmayı kabuğu ile yut-

mak, tavuk budunu elle yemek, zeytin çekirdeklerini ağızlarıyla tabağa fırlatmak bunlar için mübahtır. Zira yeni diplomatlar demokrat bile olmasalar modern diplomatlardır.

Bunlar harbi kaldıracaklardı, kaldıra kaldıra "ilanı harb"i kaldırabildiler.

Şimdilik, işte marifetleri!

Diplomat kime derler?

Bir, halkın anladığı, aralarında kullandığı manada diplomat vardır, bir de ilmi tarifiyle diplomat.

Diplomat kelimesi eski Yunancada "iki kat", "çifte" manasına gelen bir kelimeden alınmıştır. Kadınların giydiği iki katlı bir elbiseye "diplois" derlerdi. Diploma, ferman, berat, hüccet, imtiyaz demekti, mektep diploması da bu manayadır. Anlıyorsunuz ya, diplomat iki kat olan demektir. Son siyasi inkılâplar arasında bazı diplomatlar hakikaten iki kat oldular, hatta iki kat değil, dört kat olup yerin dibine bile geçtiler!

İlim, diplomatı şöyle tarif eder: Memleketini ecnebi milletlerle olan münasebetlerinde temsil etmek sanatı, "sanatı nefise"si... Diplomat, evvela, devletlerin harici münasebetlerini tayin eden "müdevvenat"a[1] vâkıf bir ilim adamı; saniyen o ilmi tatbik edecek kabiliyette bir sanatkâr, yani artist olmalıdır. Bu bahis epeyce uzundur ve zaten dünya yüzünde o kıratta diplomat kalmadığı için fazla izahı lüzumsuzdur. Biz halk dilinde diplomat kime derler, onu arayalım.

Halk nazarında diplomat, menfaatini korumak için bütün dirayet, talakat,[2] idrak ve inceliğini sarf eden adam de-

---

1 müdevvenat: bir araya toplanmış eserler
2 talakat: kolayca söz söyleme durumu, akıcı ve düzgün konuşabilme

mektir. Beğenilen bir şey değildir. Zira bu tarifte şöyle bir nokta da vardır: Kendi işini yapmak maksadıyla çalışırken karşısındakinin menfaatini gözetiyor hissini verene derler.

Malını satan bir dükkâncıya bakınız: Dünyanın en maharetli diplomatı odur. Görürsünüz ki kendi kazancından fazla sizin istifadenizle meşgul oluyor.

"Buhran dolayısıyla bu gömleğin kumaşlarını yüzde yirmi zararına satıyoruz, halis ipektir, beş sene yıka, ütüle, giy... Ne rengi atar, ne parlaklığı gider!"

Dükkânında böyle seçme, sudan ucuz, hem dayanıklı, hem şık bir kumaşı olan adamın niçin sırtında başka cins maldan gömlek taşıdığına dikkat edemezsiniz. Birkaç yıkanışta solar, şahrem şahrem ayrılır. Sakın şikâyete gitmeyiniz; zira kabahatli siz çıkarsınız, siz utanırsınız.

"Yıkamasını bilmemişler!" der ve ipekli kumaşların nasıl yıkanması lazım geldiğine dair bir ders verir, ailenizin ev kadınlığından bile şüpheye düşürür!

İşte bu dükkâncı diplomattır. Michelet'nin yazdığı gibi: "Şarabını almaya ikna için bir dükkâncı çırağı size on Talleyrand'dan fazla diplomatlık yapar!"

Asıl diplomatlık köprüden geçinceye kadar ayıya dayı demektir... İşte esaslı kaide bu! Öyle:

Geçme lanet köprüsünden ko apartsın su seni!

nasihati ne siyaset, ne de halk dilindeki diplomat manasına sığan işlerden değildir. Lanet köprüsünden geçersin... Hem de köprü sahibine kaside okuya okuya! Suya tepesinden bakmak diplomatlıktır; neyin tepesinden bakarsan bak...

Akıntı seni apartmasın da... Gayen nedir? Irmağı aşmak mı? İster şeytanın omzunda, ister peri kızının veya meleklerin kanadında geç... Geç de! Hem geçerken nakil vasıtan ister iblis, ister melek olsun; her ikisine de aynı dili kullan: Beşeriyete faydasından, memlekete hizmetinden, ebedi dostluk ve şükrandan dem vur.

İblis ise de memnun olur, melek ise de! Lanet köprüsünden geçe geçe, bir gün senin de bir köprü kurabilmen ihtimali vardır.

Şeytan Âdem'e secde etmemiş. Ziyanı yok, işin düşünce sen –Beni Âdem namına– şeytanı etekle. Bir gün o şeytanı kendi eteğine kapattırabilirsen en büyük diplomat sana derler. Âdem babamızın dünya yaratılışından kalmış eski hıncını da çıkarmış, intikamını almış olursun.

Ne utanmaz köpekleriz,
Kimi görsek etekleriz!

tarifi, fikrimce etekleyip hem de buna rağmen maksadına ulaşamayanlara aittir. Etekleye etekleye, eteklenecek mevkiye geçince iş değişir! Hoş, bütün bunlar, bilmekle beraber benim yapacağım işlerden değildir, o dahi başka mesele!

Zaten doğrusu, şeytan, öyle denildiği kadar zeki, diplomat değilmiş: "Ben ateşten yaratıldım, "Âdem" topraktan... Ona secde edemem!" diye ortaya haseb,[1] neseb,[2] teşrifat ve

1 haseb: kişisel özellik
2 neseb: soy, sülale

protokol koyup meseleyi Allah'a itaatsizlik derecesine çıkarmak şeytanca bir zekâya delalet etmez.

Onun neticesidir ki, beni Âdem, şimdi, yeni yeni icatlarla şeytana külahı ters giydirdi. Şeytan dediğimiz oynak ve hain zekâya, artık, baba hindi gibi sadece kuru bir kurulma kaldı.

Bir Kolonel Lawrence'in yanında şeytan, at uşağı kadar payesiz kalmadı mı?

Mamafih saydığım faydalarına rağmen siz, yine halk dilindeki manada diplomat olmayınız: Zira dolandırıcının mumu yatsıya kadar yanar dedikleri gibi bu diplomatın mumu da, çoğu defa, sabah ezanına yetişemiyor!

Biliriz ki, mum sönünce ışığa alışanlara yıldızlı gece bile zifiri karanlık görünür.

BAHAR SESLERİ

İstanbul'a ilkbaharın renginden önce sesi gelir.

Bu ses nedir?

Yazık ki bahar mefhumuna uygun, şairce, sanatkârca, hoş, terbiyeli bir ses, bir flüt, bir ney, bir klarnet, hatta bir kaval sesi bile değildir. Hiçbir müzik kaidesine, tasnifine uymaz. Ne bir melodi, ne bir serenad, ne bir senfoni, ne prelüd, ne pastoral, ne düo, ne trio, ne koro, hiçbir şey değildir. Bir notasyon, bir modülasyon bile sayılamaz. Sadece kuru, kaba, kalın bir "avâze", bed bir haykırıştır:

Silivri yoğurdu satanların sesi!

Bahar İstanbul'da, güfte ile, beste ile, türkü ve mâni ile değil, bu gırtlak zorlamasıyla başlar. Renk, güneş, çiçek, rayiha vuslatını[1] böğründen yaralanmış bu gamlı kuş feryadı müjdeler.

Sanki şehrin göğüne, akşamüstü, bir sürü acayip, iri, insan ağızlı esatiri kuş yayılmıştır. Uzaklı yakınlı birbirlerine haykırışırlar; birbirlerini dinler, birbirlerine cevaplar verirler. İşittikçe mahzunlaşır, üzülürsünüz. Sesler kesilse bile içinize sinmiş, kaba tortusunu bırakmıştır. Kederlisinizdir.

Ah, bu puslu, loş akşam vakitleri!... Sırılsıklam duvarları, yaş kaplamaları, ıslak, yosunlu kiremitleri ile çürük,

1 vuslat: sevgiliye kavuşma

öksürüklü İstanbul şehri... Ve bu şehrin havasında dolaşan yoğurtçu sesleri!

Bunların yasını duymayan kim vardır, hususuyla hangi çocuk?

Çocukluğumda öyle akşamların hüznü ile ıslak bir şeker parçası gibi bembeyaz, gevrek, temiz yüreğimin yavaş yavaş koflaştığını, dağıldığını, eridiğini, karanlık, nemli şehrin ruhu içinde kaybolduğunu duyar, geceye karıştığımı anlar, ürkerdim.

Halbuki Silivri yoğurdu ve onu satanların sesi bize taze bitmiş gevrek çayırları, yeni doğmuş körpe kuzuları hatırlatmalı, zihnimizde bir bahar manzarası açmalıdır; ruhumuza, son kış fırtınaları içinde bile gülümseyen yeşil bir ümit serpmelidir; neşeli bir nağme olmalıdır. Zira onun haber verdiği pek yakın günlerde kapanık gök masmavi, apaydınlık açılarak, şu kara, kadid ağaçlar çiçeklere ve yapraklara sarılacak, göğün ve denizin yüzündeki barut rengi gidecek, firuze tatlılığı yayılacak, bahar ulaşacaktır.

Sokakta bağıran satıcıların sesi ise baharı değil, kıyameti haber veren meşum tellalların halka günahlarımızdan sıyrılmamızı, hesap gününe hazırlanmamızı bildiren hitabı, itabıdır.[1]

Bence, asıl Silivri yoğurdu –keten helva ve macun gibi– türkü çalgı ile satılmalıdır.

Bahar seslerinden ikincisini damlarımızda, üçüncüsünü kırlarımızda duyarız: Kedi ve kurbağa sesleri.

Kar kadar soğuk ışıklı bir ay altında kiremitleri takırda-

1 itab: azarlama

tarak birbirlerini kovalayan kedilerin atışma ve sevişmeleri-
ni yorgana sımsıkı sarılı yatağımda dinlerken gülümserim

Bu ayaz gecelerin ardından bahar geliyor, yaz geliyor diye...

Fakat kurbağa sesi duyulunca beklenen bahar artık yarı yarıya gelmiştir. Hava serin de olsa kurbağa şamatalarının kırlara yaydığı bir ılık nefes vardır. Bu, hususuyla gece vakti, daha iyi hissolunur. Geceler, bahara doğru, çok defa, bir kubbe altı gibi durgun, kuytu olur. Bir ağaca dayanır, uzaktan dereyi dinlerim. Sükûnetli dere, şimdi üzerinde beyaz ses habbecikleri[1] sürükleyen bir şamatacı su olmuştur. Sanki yosunları parça parça kopmuş ve bu kopan parçalar kurbağa şekline girerek canlanmış, birer ses mekanizması kesilmiştir!

Kurbağa sesi uzaktan dinlenir ve o bed haykırışmalar havanın genişliğine yayılınca sertliğini kaybederek bir ahenk halini alır. Baharı, ara vermeden coşkunca uğurlayan, alkışlayan bir konser! Kurbağalar bahara, ağustosböcekleri yaza kaside okuyan geveze nedimler, dalkavuklardır. Baharı ve yazı onlar pohpohlarlar.

Kurbağa sesinin alafranga konserinden mahrum kalmış bir bahar, eksik bir bahardır. Nitekim ağustosböceklerinin alaturka saz faslı karışmayan yaz da, öyle noksandır. Birinde su, ikincisinde ağaç yok demektir. O halde bir çöl baharı, bir çöl yazı içindesinizdir.

Sulak yerlerde bahar geceleri kurbağa sesleri bana dereden değil, gökte vıcıldayan yıldızlardan iniyor gibi gelir. Gök bir durgun, serin su yatağıdır ve yıldızlar da, sesleri arza

---

1 habbe: tohum

kadar akseden ışıktan yapılmış hırslı, muhabbette kurbağalardır.

Fakat baharın daha nazik, daha nazenin bir başka sesi vardır:

Hafif rüzgârlı bir günde, yeni çiçeklenmiş bir badem ağacının altında durunuz. Bilmem bu dediğim bahar rüzgârını iyice hatırlıyor musunuz? O, daimi surette esmez. Beş, on dakikada bir, görünmez bir dalga gibi gelir, ağaçları kucaklar, atlar, gider. Sonra, neden sonra, bir yenisi gelir ki, rüzgârdan ziyade bir nefes, bir okşama, bir öpüştür. İşte bu rüzgâr badem ağacına sarılınca işittiğiniz bir ses vardır; çiçeklerin titremesinden, çırpınmasından çıkan çok ince bir nağme, bir ürperme ve uzunca bir "ah!"...

Bunu dinlemek bahar zevklerimden başlıcasıdır.

O hareketsiz, sessiz duran çiçekler, birdenbire, bir kucaklama baskınına uğramış körpe vücutlar gibi titrerler... Sonra bayıltıcı bir buse altında kalmış genç ağızlar gibi, göğüslerinden kopan bir "ah!" ile gizli, kısık, mahcup, feryat ederler.

Bu kavuşma o kadar ılık, sihirlidir ki hava çiçek kokusuyla dolar. Daha sonra yüzünüze, yerlere, sulara hafif, beyaz, ipek birkaç damla düşer:

"Döker eşcarı badâmi saba abı revan üzre."

KASA ÖNÜNDEKİ BAYAN

Geçen gün, rasgele bir eczaneye girdim; bir ilaç alacaktım. İsmini tam söyleyeceğim sırada bir de baktım ki eczacı kalfalarının tezgâhı yanına kurulmuş para gişesinin arkasında, taze, güzelce, mütecessis bir kasadar hanım oturuyor. İster istemez beni dinleyecek vaziyette...

Allah için söylemeli, tertemiz mağazaya, pırıl pırıl camekânlara, kolonya ile karışmış "antiseptik" hoş eczane havasına pek uygun düşmüş... Hele gişenin sarı pirinç çubuklu parmaklıkları ardında, kafesinde kanarya gibi, ha şimdi ötecek, ha öttü, bir zarif duruşu var ki... Şevke gelsin diye karşısında durup ıslık çalacağım geldi! Fakat ilacı söylemekten vazgeçtim ve hem boş çıkmamak, hem de hanıma tuvaletime meraklı sağlam, sıhhatte görünmek için yüksek sesle pahalı bir saç losyonu adı verdim.

Bunun bana lüzumu yoktu, zaten övünülen hassasına da inanmıyordum.

Yoluma ikinci bir eczane çıktı; dalgınlıkla girivermişim. Gişede gene akça pakça bir hanım kız...

"Emriniz?" diyen kalfaya:

"Bir diş macunu!" demeye mecbur oldum. Halbuki evde üç tüp henüz açılmamışı vardı.

Artık üçüncü eczaneye, camından bakmadan girer miyim? Bu sefer de gene fuzuli bir masraf olarak mesela tuvalet kremi alacaktım; evde de şüpheye düşeceklerdi. Oh! Kasada sır dinlemeye idmanlı, çoktan merak denilen illetten kurtulmuş, dertlere kanıksamış bir gözlüklü ihtiyar, bir babayani veznedar uyukluyor. Cesaretle ilerledim, kalfaya seslendi.

"Bana kırk gram Karlsbad tuzu!"

Suizanna lüzum yok, görüyorsunuz ya, alacağım ilaç öyle kadın yanında söylenmesinde mahzur olan kısımdan hiç değil; gizli bir illetle alakası yok. Halbuki, kazara, ya pek yaşlı olabilirdim, yahut da pek genç... O zaman, elâlem ve çoluk çocuk içinde kolayca isimleri verilemeyecek ilaçlarla alışverişim olabilirdi.

Maamafih bunlar dışında da tesiri hoş olmayan ilaçlar vardır, cilt hastalıklarına vesaireye mahsus merhemler vesaire... Benim aldığım müshil de elbette karakulak suyu değildi. O ismin hatıra getirebileceği nahoş düşünceleri genç, güzel, hatta isterse yaşlı ve çirkin bir hanımın zihninden geçirmesine neden vesile olayım?

Hem sonra bazı ilaçlar vardır ki, çok iyi bir niyetle alırsınız; fena tevile[1] uğrayabilir. Mesela tifodan ev halkını korumak maksadıyla salataları eczalamak için permanganat alırken... Elbette, bağıra bağıra:

"Efendiler! Bilhassa siz, kasadar bayan! Emin olunuz ki, ben bu ilacı pek sevdiğim, fakat kirli sularla yetişip yıkandığını bildiğim mevsim marullarını mikroplardan temizlemek için alıyorum. Aklınıza başka bir şey gelmesin ha!" şeklinde bir nutuk veremezsiniz. Paketi cebinize koydunuz mu sizi

1 tevil: bir sözü başka bir alanda kullanma

bir mahcubiyettir alır; sanırsınız ki eczacı, kalfalar, birkaç müşteri ve hususuyla kasadaki sarı bal saçlı, mor menekşe gözlü, top yasemin elli, türbe eriği tırnaklı ve olgun çilek dudaklı kasadar arkanızdan manalı manalı bakıyor:

"Hele şu saçlarına kır düşmüş teke suratlıya bakınız, bu yaşta başına ne dertler açmış!" diyor. Gişedeki bayanın verdiğim paradan bile, bana bakarak iğrenmesi ve kâğıdı ucundan, şöyle, pek temas etmeden tutarak çekmeye atması pek mümkün!

Sakın, benim kasalara kadın oturtulmasına aleyhtar olduğumu sanmayınız. Şu fikirdeyim ki, güzel bir veznedara verdiğiniz paraya daha az acırsınız. Onun bir "mersi!" yahut "teşekkür ederim!" demesi hemen hemen bir iskonto yerine geçer. Elbette Barba Kosti'nin veya Mihran ustanın "kesene bereket!"inden daha iç açıcı, hatta daha uğurludur.

Beyoğlu'nda piyango bileti satan bazı dükkânlar var ki önlerinden geçerken, büyük ikramiye çıkmadan evvel insanın kendisi çileden çıkıyor ve ikramiye hülyası da katmerli oluyor: Alacağınız deste deste liralar üzerinde –Fransız banknotlarında olduğu gibi– birer de dilber kadın başı görüyorsunuz, iki hasret çekiyorsunuz!

Elbette dikkat etmişsinizdir; gişe arkasındaki bayanlar hep güzelcedirler; güzelce görünürler. Bu, vücutlarının kusuru görülmediğindendir; boylarını, boslarını anlamaya elde bir mikyas[1] bulunmadığındandır. Sonra para aldıkları içindir: Para alırken her kadın –farkında olmayarak, cinsi bir cazibe ile– tatlı bir hal takınır, dudaklarına hoş bir tebes-

1 mikyas: ölçek, ölçü

süm düşürür; gözlerinde halavetli[1] bir fer dolaştırır. Eline dokunan paradan hoşlanır, hoşlanınca da, bittabi, hoşlaşır!

Peki, diyeceksiniz, kadın veznedar bulunduran eczanelerde telefon bölmeleri nevinden kapalı ve hususi bir yer mi yapmalı? Eczacı kalfasıyla içeri girip siparişlerinizi, fiskos, kulaklara mı verecek, alı al, moru mor mu çıkacaksınız? Bu, daha şüphe verici değil mi?

Öyle! Fakat benim istediğim şudur: Kadın kasadarlı eczaneler, gişelerini eczacı kalfasının çalıştığı tezgâhın en uzak tarafına yerleştirmelidir.

Zira beşeriyet için, ne yazık ki, eczane her zaman güzel şekilli ve hoş rayihalı kutular ve şişeler derlemeye girilen bir yer değildir.

Eczaneler biraz da günah çıkarmaya koştuğumuz mahrem sığınaklardır.

1 halavet: sevimlilik, tatlılık

YENİCAMİ SAATİ

Geldiğimden beri, her önünden geçişte, eski alışkanlıkla, elimi saatime götürüyorum. Fakat bakınca, ufak bir kederle duraksıyor, yoluma devam ediyorum.

Yenicami saatleri işlemiyor.

Bu çifte saat, o zamanki tabirlerle biri alaturka, öbürü alafranga, istibdat ve meşrutiyet İstanbul'unun en doğru ayarını gösterirdi.

Dedem, babam ve ben, belki de yedi göbek İstanbul'da gömülü ecdadım, asırlarca, ona bakarak saatlerimizi ayar etmiştik.

Asırlarca İstanbul halkı, onun önünden geçerken, bir nevi selam ve tazime, hatta ibadete benzeyen merasime tabi olmuştu: Gözler yelkovanlara çevrilir, eller saatlere götürülürdü.

Yenicami muvakkithanesi, sanki, Kore'de, Tibet'te, Annam'da bir ilah mabedi, saati ise acayip dinlerin revaçta olduğu böyle uzak şark memleketinde bir ilah heykeliydi; kendine mahsus işaretlerle selamlanması, önünde bir çeşit istavroz çıkarılması âdetti.

Her gün bir milyonun yarısına yakın kalabalık, çeşitli, renkli, tıpış tıpış yürüyen bir halk bu ayini yapardı. Sabah,

akşam, iki kere, işine giderken ve dönerken yapanlar da çoktu.

O, şimdiki elektrikli saatler gibi aceleci değildi; durup durup hoppaca atlamaz, saniyeden saniyeye çocukça sıçramazdı. Bana bu zamanın saatlerinden daha ağır, daha vakarlı, başka bir küreye, başka bir güneş manzumesine mahsus ölçü ile işler gibi görünürdü. Atlı arabalara, atlı tramvaylara, fotin kunduralı efendi yürüyüşüne yakışan bir temkinli, ihtiyatlı ilerleyişi vardı. Gölgesine basmaktan, karıncayı ezmekten ürken bir yürüyüş!

"Saatiniz kaç?" diye soruldu mu, gurura benzeyen bir tavırla, mesela:

"Beşi sekiz geçiyor," derdik ve ilave ederdik. "Yenicami ayarı..."

Yenicami ayarı karşımızdakine emniyet verirdi ve İstanbul'un yerinde sayan aheste nakil vasıtalarını o saat idare eder, harekete o geçirirdi.

Şebi yeldayı muvakkitle müneccim ne bilir?
Müptelayı gama sor kim geceler kaç saat?

beytini mektepte ilk öğrendiğim gün, gözümün önüne hemen Yenicami saati gelmişti ve bu saatin altındaki pencereleri sık demir parmaklıklı taş kovukta, minderli sedirine bağdaş kurarak hatim süren muvakkit...[1]

O zamanki çocuklar için saat yalnız Yenicami saati ve muvakkit de bu saati kuran adamdı.

Gençliğimde ben bu muvakkit efendiye gıpta ederdim:

---

1 muvakkit: güneşe bakarak namaz vakitlerini bildiren kimse

Bütün bir payitaht onun ayarladığı saatle oturup kalkardı; zamanımızın, hayatımızın nâzımı o idi ve bu hükümdarlığına ehemmiyet vermeyerek ne kadar alçakgönüllülükle köşeye çekilmiş yaşardı! Eseri âlemin önünde durur, kendisi göze görünmezdi. Gaipten bir kudret, bir tanrı ilhamı idi.

Gizlendiği taş yuva, bana acayip, efsunlu, perilerle meskun bir türbe gibi gelirdi. Öyle bir türbe ki içinde kafatası zaman ölçüsüne yarayan karışık aletlerle dolu bir yarı ölü barınırdı. El ayak çekildikten, önündeki o mahşer ve insan seli dağılıp duruldu ktan sonra sanduka usulcacık kımıldar, sessizce açılır, içinden ufak tefek, gözlüklü, kafası kocaman, vücudu sıska bir hayalet sıyrılır, bastığı duyulmadan yürür, gelir, ahretten aldığı bir emirle yelkovanı düzeltir, saati, tüyler ürpertici bir zincir sesiyle kurar, yine süzülerek sandukaya girer, kaybolurdu. Fakat loş, izbe, taş duvarlı muvakkithanede "Tık! Tık!" yüreğinin intizamla attığı daima duyulurdu!

Ve İstanbul'da sabah ezanları bu saatle okunur, horozlar onu bilerek öter, güneş onunla doğar, vapurlar ilk düdüklerini ona uydurarak çalar, şehir böyle uyanır, böyle harekete gelir, yine böyle, onun işlettiği saatle, gevşer, su yürütürdü.

Yenicami saati fermanına boyun eğilen tam bir "Şehinşah"[1] idi.

Padişah yasağı üç gün sürer, padişahlar ve fermanları devrilir, fakat onun sultanlığı saniye şaşmadan, hükmünü yürütürdü.

1 şehinşah: İran hükümdarlarının sanı, en büyük hükümdar

Yine, dün, önünden geçerken, eski alışkanlıkla elimi saatim götürdüm, gözümü yelkovanına çevirdim.

İkisi de durmuştu.

Tam o sırada şehrin üzerinde, insanı yerinden sıçratan bir canavar haykırışı işittim.

Gürültülü asra yakışan tiz, sert, haşin öğle düdüğü...

Zannettim ki Yenicami muvakkithanesine bakarak asırlarca saatlerini ayar etmiş cedlerim ve cedlerim zamanındaki ölüler, şimdi, mezarlarında ürkmüş, acayip bir titreyişle silkiniyorlar:

"Acaba 'Suri İsrafil' mi çalındı? Kıyamet günü mü?" diye kadit kemiklerini derleyip yerlerinden kalkmaya yelteniyorlar.

BİR HATADIR OLDU!

"Efendi," dedim, "niçin yere tükürüyorsun?"

"Ya nereye tüküreyim? Suratına mı?"

Şaşaladım. İki sebepten: Herif iri yarı idi, ben de kabaca cevap versem dayak yiyebilirdim. Sonra, "Yere tükürmeyiniz" yazısının altında "İşte şuraya!" diye gösterebileceğim bir kâse, çanak, vazo filan da yoktu. Hoş, olması da şart değildi.

Geçip yoluma devam etmeliydim; izzetinefsime dokundu:

"Buyurunuz karakola!" dedim.

"Memur musun?"

"Hayır. Fakat oku, bak ne yazıyor: En yakın polise haber veriniz!"

"Ne duruyorsun, koş, haber ver!"

"Peki ama, sen o zamana kadar kaçar, gidersin!"

"Tükürüğümün başında bekleyecek değilim ya?"

Bu da doğru... Gene duraksadım. İşin içinden haysiyetimle kurtulmanın çaresini arıyordum. Yumuşamayı tercih ettim:

"Maşallah," dedim, "siz bu meseleleri anlamayacak adam değilsiniz. Belediyenin yasağında hepimizin sıhhatini

korumak gayesi gözetilmişti. Bulaşık hastalıklardan korunmak..."

Sözümü kesti:

"Bende verem suratı var mı? Hele iyi bak!"

Hakkı var, pulad gibi bir vücut; Zaten korktuğumuz hastalığın alameti yüzünde, bedeninde belli olsaydı korkmayacak, ilk terbiyesizce sözüne karşı tokadı atacaktım. Sade verem değil, sıhhiyemizin Sirkeci garına yapıştırdığı sari hastalıklar levhasındaki frengili, bitli, uyuz, sarhoş ve sair illetlileri de gösteren alametler onda mevcut değil. Çam yarması bir adam: Omuzlar geniş, kollar adaleli, kanı gür, sesi sıtma görmemiş, gözler ferli... Sıhhat mostrası![1] Mamafih yenilmiş olmayı hâlâ izzetinefsime yediremiyorum:

"İlk polis noktasına kadar arkanızdan geleceğim. Medeni vazifelerimizi ihmale alışmamalıyız; hükümetin tavsiyesine riayet edeceğim."

"Sen bilirsin!"

Bana dikkatle bakıyor. Yüzümde, halimde bir şey arıyor, bir hüküm vermek istiyor ve sonra soruyor:

"Bakırköy civarında mı oturuyorsun?"

Dalgınlığıma geldi:

"Hayır," dedim, "yazın Yeşilköy'de oturuyorum, şimdi Şişli'deyim."

"Bu yaz Bakırköy'e taşın!"

Benim zamanımda, eskiden, o manada Toptaşı kullanılırdı. Arkasından beş, on adım kadar gittikten sonra ne demek istediğini anladım; anladım ama iş işten geçmişti, cevap sırasını kaçırmıştım. Teselli noktasını buldum; şimdi dedim,

---

1 mostra: örnek, model

ona karakolda dersini verirler; oturacağı yeri gösterirler.

Yürüdük, yürüdük.

Ara sıra dönüp bakıyor, gülüyor. Hiddetinden ziyade bu gülüşü kanıma dokunuyor. "Acaba vazgeçsem mi?" derken gülümsemesine tutulup peşini bırakmıyorum.

Nihayet aradığım yerin önündeyim:

"Şu giden iri yarı adam, demin, köprü üzerinde yere tükürdü."

Yüzüme bakıyor, duruyor.

"... Hem de tam levhanın altına, 'Öyle şey yapmayınız!' diye yazılı yerin önüne tükürdü."

Aynı bakış.

"... Tutsanıza gidiyor, kalabalığa karışacak, aman kaçmasın!"

"Tutsanıza! Kaçmasın!..." cümlesi zabıta üzerinde tesirlidir, zembereği harekete getiren bir efsunlu sözdür. Bir polis koşup arkasından omzuna vuruyor, bir şey söylüyor. Hah, işte beraber geliyorlar; intikam saati yaklaştı!

Parmağımla mevkufu,[1] korkusuz, ta suratına doğru elimi uzatarak gösteriyorum:

"İşte, bu zat tükürdü. Belediye nizamına, emrine aldırmayarak tükürdü; hem de levhanın önüne tükürdü."

Soruyorlar.

"Öyle bir şey yaptınız mı?"

"Hayır."

Bana dönüyorlar.

"Şahidiniz var mı?"

"Hayır."

---

1 mevkuf: tutuklu

Şapa oturduğumu anlıyorum; meram anlatmaya çabalıyorum.

"Herkesi yolundan alıkoyup buraya getiremezdim ya? Görenler çoktu, fakat halk böyle şeylere aldırmaz; bir kısmı da işinden olmak, karakollara düşmek istemez."

(Biz ne yapalım manasında yüzüme bakışlar.)

"... Ama, elbette, belediye bu levhaları astığı zaman zabıtaya talimat vermiş, ihbar edenlere bir kolaylık göstermiş, meseleyi pratik bir şekle sokmuştur."

Ben böyle çırpınırken iri yarı, hastalıksız, çam yarması adam, adaleli kollarını sallaya sallaya çoktan yanımızdan ayrılmış, kalabalığa karışmış, kaybolmuştur.

"Gidiyor, gitti!"

"İyi ama, düşününüz, yere tükürdü diye gösterilen her vatandaş şahitsiz, şuhutsuz cezaya çarpamayız ya? Gareze müstenidse,[1] tezvirse,[2] intikam almak içinse?"

Karşımdakinin de hakkı var. Alnımda soğuk ter damlaları biriktiğini, fenalaştığımı, hatta açıkçası, yaptığım işten utandığımı duyuyor, anlıyorum... Bir hatadır, oldu... Berbat haldeyim; karakoldan ne tarzda, haysiyetime biraz uygun olarak çıkmanın yolunu arıyor, bulamıyorum. Halimden anlayan memur, bir iş yapmış olmak için nefes alayım, kendimi toplayayım diye bana ismimi, sanatımı soruyor. Söylüyorum.

Bir sual daha:

"Semtiniz?"

Demin yere tüküren adamın semtimi sorması, yaz için

---

1 müstenid: dayanan
2 tezvir: yalan, dolan

yer tavsiyesi hâlâ hatırımda ya... Hiddetliyim ya... Davamı kaybetmiş, şaşkınım ya... Dalgınlıkla ne cevap veriyorum, biliyor musunuz?

"Bakırköy!"

KAR VE KIŞ

Benim çocukluğumda, otuz kırk sene evvel, İstanbul'da uzun kışlar olur ve sürekli karlar yağardı. Acaba dört mevsimin hükmü o zamandan beri değişti, yahut İstanbul başka bir iklime mi tabi oldu? Bittabi, hayır... Fakat hükümeti idare etmek usullerinin mevsimler üzerinde bir tesiri vardır. Bu sözümle iyi veya fena bir hükümetin soğuğa veya sıcağa nüfuz geçirmesi ihtimali hatıra gelemez. Politika iptilası[1] bende hiçbir zaman bu derece tarafgirane, ilim ve fen düsturlarına aykırı, akıl ve mantık esaslarından aşırı fikirlere meydan açmamıştır. Demek istediğim şudur: Meşrutiyetin ilanı halkın rahatını kaçırdı; kızılca bir kıyamet kopmuş, herkes tedirgin olmuştu.

Birdenbire hayat mücadelesine atılan, geçinmek telaşına tutulan, ölüm korkusuna uğrayan, seyyah ve seferber olan uyuşuk halkın başı içinde divane kafalarına has bir mantıksızlık kasırgası hüküm sürüyordu. Harp, harik,[2] tensikat ve ihtilallerden kimse gözünü açıp da kışını, yazını anlayamıyor, baharını, güzünü göremiyordu. Sımsıcak mevsimlerde

1 iptila: düşkünlük, tiryakilik
2 harik: yangın

asgın, basgın korkusuyla tir tir titrenildiği, buz gibi gecelerde yangın ateşleri arasında çırpına çırpına kan ter içinde kalındığı oluyordu. Papatyalar mı açıyor, karlar mı yağıyor; pus mu basıyor, güneş mi yakıyor, pek farkında değildik.

Evvelce, hükümleri ağır ağır seyredilip safası sürülen veya cefası çekilen dört mevsim de aklımız gibi karışmış, işlerimiz gibi bozulmuş, ahali gibi birbirine girift ve umuru devlet gibi altüst olmuştu. Dört mevsim de nazarımızda millet ve memlekete dönmüştü, hercümerce uğramıştı. Bu hal tam yirmi sene sürdü.

İşte onun içindir ki, işsiz güçsüz, düşüncesiz korkusuz, bir lokma, bir hırka, fakat asude yaşadığımız eski kışlardan doya doya gâm alabilir, bu sebeple onları daha uzun zannederdik. Birçok tatlı hatırat ile süslü ve dolgun olduğundan eski karlar ise bize daha sürekli görünürdü.

O zamanlar mevsimler, geceler ve gündüzler gibi hâkimdi. Sonradan, ihtilal devresinin göz açtırmayan amansız fasılları arasında tabiatın dört mevsimi daima, birbirinin içinde, izsiz ve zevksiz, silinip gitti...

Eski İstanbul kara kışla bembeyaz karı görür görmez evvela gırtlak merakına düşerdi. Mutedil havalarda ekseriyetle pek hafif yemekleri, sebze ve tatlıları, mesela asma yaprağıyla ufacık et dolmasını, kuru bamyalı ebegümeci veya zeytinyağlı ıspanak kökünü tercih eden, terbiyeli kereviz, sigara böreği, kayısı hoşafı gibi yarı çerez, sudan şeylerle avunan halk kar yağar yağmaz ağır yemeklere can atardı. Evin efendisi, derecesine göre, aşçıbaşıya, aşçıya, aşçı kadına, ahretliğine veya karısına o gün derdi ki:

"Daireye gitmeyeceğim; öğleye kızarmış yağlı ekmekle bir tarhana çorbası yapsanız da üstüne kırmızı biber gezdirerek bir âlâ içsek!"

Bu şekildeki tarhana çorbası karakış günlerinin baş yemeğiydi; zengini, fukarası buna iltifat ederdi. Bazı küçük evlerde ise işkembe çorbasına başvurulur; hizmetçi kız eline kâseyi alıp gider, semtine göre en maruf dükkândan yaptırıp getirdiği bol yumurtalı, bol köpüklü, bol biberli çorbaya, çoluk çocuk, şapurdata şapurdata kaşık atıştırırdı. Et yemeklerinden soğuk havada kibarlar hindi dolmasına kaz kızartmasına rağbet gösterirlerdi; ufak aileler kimyonlu sığır köftesi, hiç olmazsa kapuska dediğimiz çok biberli lahana pişirirlerdi.

Büyük evlerde, bazen hanımlar, aşçı haricinde harem mutfağına girerek kar şerefine, kemali itina ile tel ve yassı kadayıfı, yahut bol kaymaklı güllaç yaparlardı. O sırada selamlıkta aşçıbaşı da tepsi veya altüst böreği açar, baklava hazırlardı.

Kış yemekleri arasında midye ve balık dolmalarının da mühim bir mevkii vardı; fırında kefal pilakisi, nohutlu işkembe yahnisi, çerkes tavuğu, paça, yoğurtlu kebap da ağır yemekler meyanında sayıldığından bunlara sıra geldiğini ancak kar veya karayel ihtar ederdi. O devirde her şey para, hükümet, memuriyet sabitti. Kar, insanın gönlüne korku değil, midesine iştiha verirdi ve bu itibarla evlerde ziyafetler birbirini velyederdi.[1] Bilhassa gece toplulukları rağbet bulurdu.

1 vely: birbiri ardı sıra gelme

Gece topluluğu demek, biraz da sıcak leblebi ile âlâ Vefa bozası içmek demekti.

Aradan ne kadar seneler geçti… Fakat bunca inkılâplar ve ihtilaller, bu kadar sergüzeştler ve gurbetler hâlâ dimağımın içindeki bir boza şişesinin canlı manzarasını silemedi. Ağzında pembe kâğıttan sargısıyla, pul şişeden yamru yumru, lekeli benekli, alelacayip yapılmış bir boza binliği şimdi karşımda, elimle tutacakmışım gibi duruyor ve bir mahbube hayali gibi bana geçmiş günlere, geçen gençliğe hasret çektiriyor!

Hal ve vakti yerinde olan uşaklı evler için mahalle aralarında dolaşan bozacılardan alışveriş etmek ayıp sayılırdı. İstanbul'un bir kısım ahalisi, uzak olmasına bakmaz, bozasını Vefa'dan, diğer kısmı da Nuruosmaniye'deki dükkândan aldırırdı. Sokak satıcılarının bozası kepek kokar ve çeşnisiz olurdu.

Ben bunların karlı gecelerde, vahşi kuşlar veya yaralı hayvanlar gibi acayip, ürpertici, düşündürücü seslerle haykırışlarını, küçük cam fenerlerinin yarım aydınlığı içinde hayal meyal görünen kukuletalı korkunç şekillerini, ufak evlerde camlara vurularak çağrılışlarını, sonra kar örtmüş dar sokaklara ışıktan çemberler serperek gidişlerini pek sever, dinlemesine ve seyrine doyamazdım.

Bozacılar çekildikten sonra sıra gece simitçilerine gelirdi… Gece yarılarına doğru şehir içine sıcak, kıtır kıtır, latif bir susam ve fırın kokusuyla semt semt yayılan bu beş paralık nefis simitler, akşam yemeğini erken yiyip de "papazkaçtı"

veya “fincan” oyununda gecikenler için mükemmel bir kahvaltı yerine geçerdi. Bilhassa kaşar peyniriyle beraber yenirse buna doyum olmazdı.

Beyoğlu dönüşü, sabaha yakın, Unkapanı fırınından kor gibi kızgın ve kızarmış olarak alıp yediğim, yiyerek yokuşa tırmandığım geceler gençliğimin ve haşarılığımın bugün, yâd ile avunduğum kıymetli hatıralarından sayılır.

Eski İstanbul halkı evlerde misafire çay ikram etmez; çay, sıhhatini ehemmiyetle düşünen bu halk için, sinir bozucu ve uyku kaçırıcı addedildiğinden rağbet görmezdi. Fakat sohbet ve oyunla geciken misafirlere yemiş çıkardı. Büyük ve cilalı bir tepsi içine ayrı ayrı tabaklarda mevsim meyveleri sıralanır, sımsıcak odalarda laf ve kahkaha bolluğunda ağzı damağına yapışmış misafirlerin harareti bastırılmak, acıkanlara da bir yardım olmak için, giderayak önlerine konurdu. Bir ismi de avam lisanında Engürü olan Ankara armutları, Sinop ve Amasya elmaları, Yafa ve Trablus portakalları, Bursa kestanesi, nar, kuru üzüm, kuru fındık ve ceviz gibi çeşit çeşit güzel şeylerle dolu yemiş tepsileri gözler alır, iştihalar kabartırdı.

Nar ayıklamak için büyük konaklarda zenci kalfaların ellerine müracaat olunurdu; beyaz halayıklar ve hizmetçiler bu lekeleyici işten muaf tutulmuşlardı. Ah, o siyahi, simsiyah, kömür gibi siyah, ah o beyaz, bembeyaz, kar gibi beyaz kalfalar... Bu satırları yazarken siyahilerden benim tahammül edilmez yaramazlığımı ve huysuzluğumu beyaz dişlerinin aydınlık tebessümleri ile yatıştıran iki muhterem simayı, “Kademhayır” ve “Konce”yi hatırlıyorum... Sonra, beyazlardan

da başka manadaki yaramazlığımı, yani çapkınlığımı bastıran iki, üç tatlı tebessüm, tatlı hayal zihnimde canlanıyor.

Vaktiyle İstanbul'da kar yağınca, kalemler tenhalaşırdı. Bir defa yaşlı başlı ufak memurlar bunlar ekseriyeti teşkil ederdi, zira kimse arzusu olmadıkça tekaüde sevk edilemez ve tekaüt yaşını bulanlar için de devamı kimse mecbur tutamazdı... Böyle günlerde mangal veya soba başından ayrılmak istemezler, sırtta hırka, başta takke, evin tekir kedisiyle karşı karşıya uyuklamayı tercih ederlerdi. Bunlar uyuklayadursun, kadınlar mutfakta soğuk mevsime has biberli, baharlı yemekler hazırlamakla meşgul olurlardı.

Büyük memurlar, kupa arabalarıyla samur paltolarına güvenerek şöyle bir aralık daireye uğrarlar, birkaç sigara, bir iki kahve, beş, on çift laf, tekrar konaklarına dönerlerdi. İşi tatile uğramak şöyle dursun, bilakis çoğalan ve güçleşen biri varsa o da aşçıbaşı idi. Mamafih onun çalıştığı mutfak, hamam külhanından sonra dünyanın en sıcak yeridir.

Eski konak mutfaklarında kok kömürüyle ısınan sekiz, on gözlü dökme yemek sobaları vardı; yekpare ateş kesilir, kızıllığı göz kamaştırırdı. Aşçıbaşı deyip de geçmemeli; birkaç kere tahassürle yâd ettiğim gibi bir konak aşçıbaşısı mühim bir şahsiyeti temsil ederdi: Ayağında limon küfü şalvar, sırtında sarı sırma cepken, belinde bir değirmi lahur şal, boynundan aşağı sarkmış gümüş saçmalı bir köstek, ucunda dört yüz dirhem çeker bir priyol saat... O ne reftar,[1] o ne güftar,[2] o ne heybetti! Kahve ocağında baş sedire kemali va-

1 reftar: gidiş
2 güftar: sözler

kar ile bağdaş kurup savat[1] işlemeli tütün mahfazasındaki İskeçe göbeğinden şöyle bir tutam alarak Çavuşoğlu kâğıdına ağır ağır sarışı, mercan kakmalı bağa kutudan bergamot kokulu Amerika enfiyesini itina ile çekişi gözümün önünden gitmeyecek canlı manzaralardandır.

1 savat: kara nakış

BOY BOS

Kadınlarımızı boylatmak lazım.

Uzun ökçenin bu işi görmeye yaramadığı anlaşıldığından artık meseleyi kunduracıların elinden almalı, başka bir yoldan, fen ve ilim yolundan halle çalışmalıyız.

"Normal" bir boyun verdiği güzelliğin yerini hiçbir süs gayreti tutmuyor. Ne kayısı renginde pudra, ne devedikeni kirpik, ne garibaldi tırnak... Hatta ne de kürk, ne de yeni biçim şapka!

Sokaklarda dolaşırken dikkat ediyorum: Hanımlarımızda gümüşülü tilkiye fazla bir rağbet ve yersiz bir güven var. Kürk, sanki peçe ile keçe gibi her ayıbı, her kusuru, boy eksikliğini ve yürüyüş ahenksizliğini örtüyor.

Halbuki daha çok meydana çıkarıyor.

Boy denizde, atta, arabada, kürek çekerken, tenis oynarken, hele dansta, hele yolda, her yerde, her işte, gezerken ve otururken, koltukta ve yatakta, daima lüzumlu ve klasik hüsün itibarıyla şart. Hemen hemen medeni bir şart!

Uzunca boylu bir erkeğin yanında kısaca bir hanıma rasgelince gözümün önünde bir "grafik" tablosu tecessüm[1] ediyor: Cumhuriyet devrinden evvelki mektep talebesiyle şimdikini gösteren bir mukayeseli resim!

---

1 tecessüm: cisimleme, belirme

Kadınlarımızın niçin bana, bu defa, çok kısalmış görünmesinin sebebini bulur gibi oluyorum: Eskiden çarşaf ekseriya siyah renkliydi; koyu renk uzun gösterir. Spor ökçeye rağbet yoktu; bu, iki, üç santim epeyce fark hasıl ederdi. Baştan yukarısını yükselttiği için boyu kısaltan şapka da kullanılmazdı; onun tesirini de hesaba katmalı. Şimdi ayrıca, bir bela daha zuhur etti: Etekler tekrar kısaldı. Kısa etek boysuzu büsbütün indirir, yerden yapma eder.

Fakat bütün bu bakış ve görüş oyunlarından başka ortada daha ciddi bir hal var: Yeni nesil çok kısa boylu yetişiyor.

Neden acaba?

Bilirim ki güzellik kısa boyluda da kaybolmayan bir meziyettir. Oya gibi güzellikler vardır ki ufak tefeğe pek yaraşır. Fakat her güzellik boysuzu açmaz; kısa boya ihtiyacı olan güzellikler, çehreler vardır ve çokluk da böylesindedir.

Ben boy taraftarıyım.

Kürklere bürünmüş, boylu bir kadın ne "şahane"dir! "Dünyayı ben yarattım!" der iddiasına kadar varamayacağım ama "Şu camekânlar, şu mağazalar üstündeki apartmanlar benimdir!" manasında bir mal sahipliği tavrı taşır. Kısa boylu ise, kendisi ne kadar sevimli, güzel olsa bir iğreti hali sezerim.

Midilli hoş bir mahluktur; fakat kısrağın yerini tutmaz. Pekinuva cici ve lüks bir dosttur, fakat onda ne tazının estetik hatları, ne bir İngiliz "Seter"inin gözü sevindiren tabii endamı vardır. Şampanyanın ancak boylu ve narin kadehe yakışması gibi kadının şık benliği de bodur şekle yaraşmıyor. Fıskiye göğe, aya ve güneşe uzandığı zaman daha zariftir, manalı ve gönül alıcıdır; suyu kısıldığı vakitte değil! Kadında şimşek gibi uzun çakış, havai fişeği gibi boylu akış heyecanlı oluyor. Boy ziya gibidir, serpilip uzanması şiirini artırır.

Geçen gün Enderuni Vasıf'ın divanından:

O gül endam bir al şala bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün

beytini okurken gözümün önüne ne Lilian Harvey, ne Annabella, ne Claudette Colbert geldi... Bunları pek şirin, pek şeker, etlerini karides gibi beyaz ve diri, ayrıca marifetlerini hoş ve sevimli bulmakla beraber; tutup elimle, okşaya koklaya masamın üstündeki incecik vazoya bir yasemin demeti gibi yerleştirmek veya bahümün cam rafına beyaz mine enfiye kutuları gibi dizmek istemekle beraber!

O şiirin önüme getirdiği modern tablo şöyledir: Büyük bir "palas"ın geniş holünden ihtişamlı boy ile suare elbisesinin eteklerini sürüyerek geçen bir feyizli kadın... Belki de bir Zarah Leander, bir Joan Crawfond, hele bir Edwige Feuillère!

İşittiğime göre kısa boylu yıldızların ayakları altına, âşık rolünü oynayan uzun boylu erkeklerin, mesela bir Gary Copper'in yanında, sinema hilesi olarak yüksek kutular koyarlarmış... Bunun hakiki hayatta tatbikine imkân yok!

Hem bilmem dikkat ettiniz mi? Tarihe yer etmiş büyük kadın tipleri, Semiramisler, Salambolar, Mesalinalar, Tevdoralar, Pompadurlar vesaire bize –olduklarının belki de aksine– hep uzun boylu imiş gibi görünürler. Bu onların boylarını bilmediğimizden değil, tarihe geçmek için boylu boslu olmayı daha yaraşıklı, daha elverişli bulduğumuzdandır...

Napolyon'u ve Kleopatra'yı, ben, epeyce zaman oldukça uzun boylu sanmıştım. Yaptıkları şöhretten...

Yabancı ülkelerde göremeyenler de Atatürk'ü hep öyle sanırlardı.

Benim bu latifeler haricinde asıl söylemek istediğim şudur:

Yolda rastladığım kız talebemizi çok kısa boylu, epeyce bodur görmekteyim. Allah vergisi sayılan boy, sanırım ki, ilmi metotlar, gıda ve idman usulleri, birtakım seleksiyonlarla nesilden nesile yükseltilebilir. Hiç olmazsa daha fazla kısalmasının önüne geçilebilir. Bu hal, mesul makamların dikkatten uzak tutmamaları lazım gelen bir mesele olsa gerektir.

Mamafih bedbin şekilde makale bitirmeyi sevmediğim için hemen ilave edeyim: Boy her şeyi tamamlamaz, bilakis boylu olunca, çok göze çarpacağı düşünülürse, güzel, hatta güzelden yüksek olmak icap eder. Bu itibarla uzun boylu olmanın mahzurları kısalıktakinden çoktur. Evvela memleketimizde uzunluğa alışılmamıştır. Sonra, öyle boyu olanların el, ayak gibi meydanda duran uzuvları, bilhassa kemikleri iridir, serttir, göze batıcıdır. Pek uzun boyun akıl üzerindeki tesirini, bu zehabı[1] da unutmamalı!

Hem santim itibarıyla kısa, fakat nedense orta boylu, güzel boylu görünen birçok hanım tanıyorum. Bu, sanırım giyiniş ilmine vukuftan ileri geliyor.

O halde, uzanıncaya kadar, giyinmemizi boyumuza uyduralım.

1 zehab: bir fikre kapılma

DAMLARA BAKIP DÜŞÜNDÜM

* Odamın pencereleri damlara bakıyor.

Bunda bir fevkaladelik yok; her yüksekçe pencereden birkaç dam görünebilir. Fakat benimkiler bir, beş, beş yüz, bin değil, kocaman bir şehir parçasının, Şişli'den denize kadar süren birkaç bin damına nazırdır.

* Sanki yıldızları dam olan bir acayip gökyüzünü seyir için kurulmuş bir rasat kulesindeyim. Rahatı şu ki benim kâinatımın yıldızları başımın üstüne toplanmamışlar, tepemde tepinmiyorlar; bakmak için su içen kümes hayvanları gibi kafamı yukarı kaldırmaya lüzum yok. Hepsi ayağımın altına serilmişlerdir. Frenk karikatürlerinde dünyaya nazar eden ak sakallı, mütebessim hâlik[1] benim galiba!

* Bazen şöyle düşünüyorum: Bunlar tam yıldız değildirler; yıldız enkazıdırlar. Gökte soğuyarak artık dönemeyen, tutunamayan küreleri –bir belediye hırdavat ambarı gibi– buraya yığmışlar. Hem de alt alta, üst üste, intizamsızca boşaltıvermişler! Kimisi çökmüş, kimisi fırlamış, çoğu da henüz sıcakçadır: Kiremitlerin kızıl rengi bana o enkazın

---

1 hâlik: tanrı

büsbütün soğumadığı hissini veriyor. Zaten tüten bacalar bu yamru yumru olmuş kürelerdeki yarı yanmış yangının alametleri değil midir?

* Bilhassa geceleyin, mehtap ışığında damlar düşündürücü oluyor; korkunç oluyor. Abdülhak Hamid'in "dışı sükût ile dolu, içi mahşer" sözünü hatırlatan bir mana alıyor. Geceleri damlar dirilerin barındığı, merdivenle çıkılan kabarmış toprak altlarıdır; nefes alan mevtaların inleridir. Rüya nedir? Kafamızın ölmediğini anlatan nefes alışı değil mi?

* Damlar birer definedir, definelerden çıkmış küplerdir. İçlerinde ne var acaba? Hülyadan vazolar, muhabbetten yüzükler, emelden sikkeler, hırstan silahlar ve faziletten kandiller mi? Aralarında kara böcekler gibi dolaşanlarda deni düşünceler mi?

* İnsanlar damlar altında soyunurlar. Fakat sadece maddi soyunma mı? Hayır. Ruhlar da orada çıplaklaşırlar. Elbise ve terbiye, çoğu defa, bedenimizin ve benliğimizin dış kıyafetidir. Dam altına girip de terliğimizi giydiğimiz dakikadan itibaren hüviyetimiz de soyunmaya başlar.

* Bizim dam altında yaptıklarımızı güvercinler, kumrular ve kediler dam üstünde yapıyorlar. Damların sesi ve süsü bunlardır; altında neler geçtiğinin birer remzi[1] gibi üstüne kondurulmuşlardır.

1 remzi: simgeli, simgesel

* Siz bacalarda bir ağırbaşlılık, bir eski zaman filozofluğu hali sezmez misiniz? Dumanlar bana başlarındaki isli felsefe düşünceleri buram buram dışarıya vuruyor zehabını verir. Tünekte hindiler ve damda bacalar kadar derin düşünceye dalmayı hiçbir şekil temsil edemez. Bazen bu manzaradan öyle sıkılıyorum ki, bacaları sarsmak, kımıldatmak, "tefekkür"den kurtarmak istiyorum.

* Büyük binaların kıta kıta, yan yana, başları katı şapkalı baca dizileri bana, nedense Üçüncü Napolyon'un Solferino meydan muharebesine ait tabloları hatırlatıyor. Tıpkı o resimlerdeki gibi bu bacalar da yere yatmayı bilmezler, avcıya yayılmazlar, dimdik ve birbirlerine yanlarından yapışık, ateş hattına öyle, kahramanca göğüs gererler!

* Ay, dikkat ederim, damlara basmaktan ve bacalara yaslanmaktan çok haz duyuyor. Tepemizde kedimsi, yumuşak ve tüylü bir gezişi, kendine bir eş arayışı var. Ay ışığı bana, denizde yıkanır, sonra dama çıkıp kurunur gibi gelir.

* Damların ağladığını hepiniz bilirsiniz: Yağmur altında... Fakat güldüğünü de ben gördüm: Kırağı yağdığı gecelerin sabahında! Hem ışık, hem de su olan, hem kara benzeyen, hem ter gibi dizilen bu taze, neşeli, inci şey damların bir tebessümü oluyor.

* Benim başım da bir damdır. Kenarında kâh kumrular ötüşen, kâh güvercinler öpüşen, kâh kediler gezinen bir dam... Güzel fikirlerin muhabbet veya zevk duygularının

dolaştığı dam! Bazı insan başlarının damında baykuşlar yuva kurmuş; bedbinlik mekân tutmuştur; kargalar kanat çırpar, puhular göz açar. Benimkinden, isterim ki, küçücük, sevimli, hiçten, fakat hoş fikirler çırpınsın, serçeler cıvıldaşsın!

Refik Halid Karay'ın Eserleri

Anı

1- Minelbab İlelmihrab

2- Bir Ömür Boyunca

Hikâye

1- Memleket Hikâyeleri

2- Gurbet Hikâyeleri ve Yeraltında Dünya Var

3- Memleket Hikâyeleri – Gençler İçin

4- Gurbet Hikâyeleri – Gençler İçin

Kronik

1- Bir Avuç Saçma

2- Bir İçim Su

3- İlk Adım

4- Makyajlı Kadın

5- Tanrı'ya Şikâyet

6- Üç Nesil Üç Hayat

7- Üç Nesil Üç Hayat – Gençler İçin

Mizah

1- Ago Paşa'nın Hatıratı

2- Ay Peşinde

3- Deli

4- Guguklu Saat

5- Kirpinin Dedikleri

6- Sakın Aldanma, İnanma, Kanma

7- Tanıdıklarım

Roman

1- Anahtar

2- Ayın Ondördü

3- Bu Bizim Hayatımız

4- Bugünün Saraylısı

5- Çete

6- Dişi Örümcek

7- Dört Yapraklı Yonca

8- Ekmek Elden Su Gölden

9- İki Cisimli Kadın

10- 2000 Yılın Sevgilisi

11- İstanbul'un Bir Yüzü

12- Kadınlar Tekkesi

13- Karlı Dağdaki Ateş

14- Nilgün

15- Sonuncu Kadeh

16- Sürgün

17- Yerini Seven Fidan

18- Yezidin Kızı

19- Yüzen Bahçe

Refik Halid Karay'a Dair Bir İnceleme

Refik Halid Karay – Ankara

Hazırlayan: Ali Birinci

Refik Halid Karay

Bir Avuç Saçma

"Halbuki Şeker bayramlarına bayılırdım! Gözlerimi açar açmaz, hususî olarak benim için yaptırılan şekerleme kutusunu elime uzatırlardı. Bu, ya kadife kaplı, sırma şeritli, yahut ta atlas üstüne yağlı boya resimli, cici, nefis, şık bir şeydi. Sarı, parlak madenden mini mini bir anahtarı, saat kurulacağı kadar da küçük bir kilidi vardı."

Refik Halid Karay

"Yakup Kadri'nin 'Kalemi de tebüssümü kadar iğneli bir edip' dediği Refik Halid'in yapıtları keskin zekâsı, nükteci kişiliği ve kıvrak üslubuyla Türk edebiyatında bir dönemeç oluşturmaktadır."

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi

ISBN 978-975-10-3036-8

